

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiei de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare.

REDACTOR-ŞEF

• Dr. Şerban Filip Cioculescu, cercetător, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

COLEGIUL DE REDACȚIE

• Prof. asociat dr. JORDAN BAEV, Colegiul de Apărare și Stat Major, „G.S. Rakovsky”, Sofia, Bulgaria

• Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, University College London, Marea Britanie

• SORIN ENCUȚESCU, Președintele Asociației „Manfred Wörner”, București, România

• Conferențiar univ. dr. IULIAN FOTA, Institutul Diplomatic Român

• Conferențiar univ. dr. ARMAND GOȘU, Universitatea București

• Dr. SERGHEI KONOPLIOV, Harvard University Program for Black Sea Security, SUA

• Prof. dr. CRAIG NATION, Department of National Security&Strategy, US Army War College, USA

• Prof. dr. REINER POMERRIN, Universitatea din Dresda, Germania

• Prof. dr. ERWIN SCHMIDL, Academia Națională de Apărare, Viena, Austria

• Prof. univ. dr. MICHAEL SHAFIR, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România

• Colonel (r) dr. SHAUL SHAY, Senior research fellow, International Policy Institute for Counter-Terrorism at the Interdisciplinary Center, Herzliya, Israel

• Prof. univ. dr. VASILE SECĂREȘ, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, România

• Dr. JEFFREY SIMON, Senior research fellow, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington D.C., SUA

• Comandor (r) GHEORGHE VARTIC, istoric militar, C.S.E.E.A., România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr. 6, sector 1, București, cod 010142,

telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01

<http://ispaim.mapn.ro>

e-mail: ipsdmh@yahoo.com

Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C” și figurează în bazele de date internaționale EBSCO și CEEOL.

SUMAR

CONSECINȚE GEOPOLITICE ALE PANDEMIEI DE SARS COV 2 / 3

Șerban Filip Cioculescu – Efecte geostrategice și economice ale pandemiei de Covid 19 asupra Uniunii Europene / 5

Carmen Rijnoveanu – Dinamica relației transatlantice sub impactul crizei Covid-19: consecințe și perspective de evoluție / 14

Carola Frey – Afirmarea globală a Chinei, motiv de îngrijorare pentru NATO? / 22

Alan Whitehorn – Reflections on Vladimir Putin and Russia's Foreign and Military Policy: Exploring Motivations, Factors and Explanations / 27

Daniela Șiscanu – Rusia în contextul pandemiei / 41

Șerban Pavelescu – Mediul de securitate regional în zona Mării Negre în contextul pandemiei de Covid 19 / 47

REZILIENȚA FAȚĂ DE EFECTELE PANDEMIEI / 57

Dragoș Gabriel Ghercioiu – Reziliența și amenințările de tip hibrid / 59

Mirel Țariuc – Identificarea și calculul riscurilor de securitate. Pandemia a sosit. Așteptăm cutremurul? / 68

Șerban Filip Cioculescu – Înfruntarea dintre SUA și Republica Populară Chineză în dosarul pandemiei – bătălia narațiunilor despre vinovați, vinovăție și posibilele efecte în relațiile internaționale / 83

Sorin Vasile Negoită – Noua orientare a Germaniei în politica internațională. Influența pandemiei de coronavirus / 95

Tehnoredactor: Maria Dumitru

B. Nr. 0691 / 10.09.2020

CONSECINȚE GEOPOLITICE ALE PANDEMIEI DE SARS COV 2

Efecte geostrategice și economice ale pandemiei de Covid 19 asupra Uniunii Europene

Șerban Filip CIOCULESCU

Rari sunt acum analiștii politici și strategii care să nu afirme ritos că lumea post-pandemie va fi radical diferită de cea de dinainte. Dar aici apare bifurcația clasică: pe de-o parte sunt cei care spun că de fapt trendurile existente se vor accentua, iar alții că aceste trenduri se vor inversa. Schimbările vor implica toate nivelurile, de la viața socială și psihologia oamenilor la felul în care statele își definesc politica externă și de securitate, și își modelează economiile. În momentul finalizării acestei analize, pe 20 iunie, încă nu s-au impus niște tendințe categorice, deși ele se întrevăd. UE se vede obligată să combată două categorii de amenințări la adresa locuitorilor și statelor: cea medicală (biologică) și cea economică. O Uniune cu cetățeni bolnavi și săraci e la antipodul viziunii pe termen lung asumate prin tratatele europene și mai ales prin Strategia Globală europeană de securitate și politică externă. Pe de altă parte, pandemia va produce mutații fundamentale, așadar drumul către o nouă ordine mondială ar putea fi scurtat.

Cât de previzibil e imprevizibilul și ce efecte are infodemia?

Pandemiile sunt fenomene de tip “lebedă neagră”, cu toate că diverși experți și analiști le pot uneori anticipa pe baza exemplelor istorice existente. De inevitabilitatea unei pandemii bazate pe un virus respirator se vorbea încă din 2003-2005, după epidemia de SARS², dar

nu s-a anticipat în ce fel globalizarea manifestată prin circulația oamenilor pe tot globul va accelera rata infectărilor. Guvernul SUA chiar a făcut în vara anului 2019, în douăsprezece state federale, o simulare a unei pandemii cu nume de cod Crimson Contagion, la sugestia experților OMS – plecată tot din China, maldia ajungea la Chicago și trebuia oprită în timp util. Si totuși nici europenii nici americanii nu au fost cu adevărat pregătiți pentru ce a urmat. Pandemiile sunt, putem spune, “lebede negre de rangul doi”, deoarece doar evenimente nemaivăzute vreodată pe Terra (sau necunoscute oamenilor actuali) pot fi considerate de rangul întâi, cum ar fi, să zicem, o invazie extraterestră.

Așadar, UE nu a fost pregătită pentru o pandemie de acest tip, și nici statele membre. Nu există încă în mai-iunie 2020 o politică europeană de sănătate, statele fiind lăsate să gestioneze fiecare acest domeniu. Un stat precum Italia s-a simțit frustrat și abandonat când alte state UE au blocat initial trimiterea de echipamente medicale spre a ajuta.³ De aceea, credem că una dintre măsurile necesare ar fi valorificarea mai bună a Mecanismului de Protecție Civilă a UE - the Emergency Response Coordination Centre.

Lipsa de solidaritate a statelor europene, egoismul național, riscă să reducă *soft power*-ul UE, în timp ce China și chiar Rusia au oferit echipamente medicale și doctori unor state europene (Italia, Serbia) și își sporesc atractivitatea. Desigur că ulterior SUA a procedat și

milar, de asemenea câteva state UE și-au oferit reciproc ajutor, dar mulți europeni au rămas cu impresia că puterile eurasiatice au dovedit mai multă solidaritate.

Zvonurile, teoriile conspirației, ca parte a unui număr imens de informații (multe cu bază emoțională) – așa numita “infodemie” (termen folosit inițial de directorul OMS, apoi devenit extrem de comun pe tot globul) – au escaladat și s-a ajuns chiar la acuzații reciproce între SUA și China referitor la cine a generat și răspândit primul virusul. De aceea, populațiile europene riscă să fie marcate emoțional și să accepte mai greu cooperarea, inclusiv la nivel militar. Diferențierea între real (adevăr) și pseudo-real (fals) devine mai greu de operat, dezinformarea și manipularea devin greu de limitat în spații publice cu clivaje masive (polarizate) socio-economice și ideologice. Infodemia vine să accentueze anumite clivaje identitare de tip naționalist sau socio-economic, divizând nu doar națiunile între ele ci și aceeași națiune, polarizând societățile. Iar Rusia e acuzată că folosește troli spre a difuza informații false despre virus, într-un document oficial al UE, produs de Serviciul European de Acțiune Externă: narațiunea rusă insinuează ideea că virusul ar fi fabricat în Vest (mai ales în SUA) și folosit ca armă contra Chinei și Rusiei.⁴

Criza sanitară gravă e însoțită de o posibilă recesiune economică la fel de gravă. Unele state (Spania de ex.) cer un nou Plan Marshall din partea instituțiilor europene, spre a salva economiile naționale de faliment și a feri societățile de revolte/revoluții.

În orice caz, populațiile europene așteaptă de la statele lor și de la UE ca atare protecție în fața maladiilor periculoase, iar securitatea sănătății, ca subdomeniu al politicii de securitate (afirmată oficial în documente de tip strategie de securitate sau apărare națională) e un domeniu-cheie. Fiecare stat dar și UE trebuie să interacționeze cu altele în acest scop, un amestec de conflict și cooperare pe care cetățenii nu îl înțeleg și aprobă întotdeauna. Guvernele ar trebui, în concepția majorității cetățenilor, să-și păstreze suveranitatea strategică și astfel să protejeze populația și de efectele nedorite ale globalizării.⁵ Însă aceasta din urmă a redus semnificativ capacitatea de suveranitate strategică a statelor lumii, chiar a celor

mai mari și puternice, de aceea analiștii politici ne spun că nu există autarhie a sănătății (sanitară) în sens absolut – *health autarky*.⁶

Marele plan european de salvare economică

Pe 17-18 iulie 2020, liderii europeni se vor reuni la summitul ce marchează preluarea președinției rotative a Uniunii de către Germania, prima reuniune de acest gen după cele ținute online timp de luni de zile. Se speră că suma de 750 miliarde euro ca plan de relansare va fi confirmată. E vorba de un amestec de subvenții (nerambursabile) și de împrumuturi iar cele patru state zise “frugale” (Olanda, Austria, Suedia, Danemarca) ar prefera ca grosul sumei să fie împrumuturi, fără a se ajunge la mutualizarea datoriilor în timp ce statele de origine latină și cele estice ar prefera să primească fonduri nerambursabile, în funcție mai ales de rata șomajului și de contracția PIB-ului. Dacă Uniunea nu va acționa rapid și eficient spre a ajuta populațiile europene să facă față epidemiei de Covid 19 și simultan marii crize economice, acestea se vor reorienta spre statele naționale ca unică sursă de salvare (și implicit spre lideri populști extremiști sau către figuri mistice carismatice) iar UE ar putea dispărea în final, odată cu renunțarea de către mai multe state la regimul democratic pluralist. Pe model interbelic european, criza economică dură ar putea favoriza abandonarea democrației liberale în favoarea unor regimuri autoritariste în câteva state UE, replicând pattern-ul iliberal al Ungariei. De asemenea, e posibil ca grupări extremiste, radicale, să folosească virusul în scop terorist sau de intimidare. De aceea UE și statele membre trebuie să aibă un sistem de *early warning* mai performant, spre a detecta apariția de viruși și bacterii cu efecte letale, și de asemenea trebuie investit mai mult în cercetarea-dezvoltarea de laborator.

Populațiile europene riscă să piardă o parte din încrederea în state, în instituțiile oficiale și chiar în UE ca atare – se vor manifesta: sentimentul de insecuritate, dublat de avansul tehnologiei via platformele digitale, polariza-

rea spațiilor publice, multiplicitatea vocilor autorizate (și neautorizate, dar cerând drept de cetate în numele principiului democratic al egalității). Perceputa lipsă de solidaritate a unor state UE față de altele poate genera imagini negative la nivel colectiv (stereotipii negative) între germani, italieni, spanioli, greci, români, polonezi etc. legate de lipsa ajutorului sau blocarea unor transporturi medicale de către guverne. Aceste clivaje emoționale vor fi dificil de eliminat, progresiv, și vor limita cooperarea în toate domeniile.

Izbuclnirea pandemiei de Covid 19 a arătat tendința clară a statelor europene de a acționa la nivel național, fiecare pe contul său, chiar de a rivaliza pentru echipamente medicale, cu toate că au existat și cazuri de întrajutorare și solidaritate. Se știe că UE a ajuns în martie-aprilie a.c. epicentrul pandemiei, într-o nedorită rivalitate cu SUA.

Clivaje în gândirea economică: Nord vs Sud

UE este afectată de clivajul Nord/Sud, cel puțin la fel ca de cel Est/Vest. Propunerea Spaniei, Franței și Italiei de a se lansa emisiuni de coronabonduri, spre a ajuta statele cu datorii publice mari să facă față crizei economice, s-a lovit decisiv de opoziția Germaniei, Austriei și Olandei (supranumite statele...frugale, adică adepte ale austerității economice). Țările de origine latină solicitau solidaritate în problema datoriilor (mutualizarea acestora), cele germanice doreau limitarea cheltuielilor și un grad mare de austeritate, cu toate că vine o criză economică axată pe contracția cererii nu pe excesul de ofertă și explozia bulelor speculative precum cea din 2008. Pe 9 aprilie, miniștrii finanțelor din statele UE au reușit cu mare dificultate să se pună de acord asupra unei căi consensuale de control al crizei, prin pachete financiare masive (e vorba de 500 de miliarde euro prin Mecanismul european de stabilitate– ESM, Banca Europeană de Investiții, sub umbrela Comisiei Europene) de stimulare a creșterii economice și un plan de refacere post-pandemie.⁷ Pe 10 mai s-a anunțat că miniștrii de Finanțe din zona euro au ajuns la un acord

privind o linie de creditare de 540 miliarde de euro, care va fi disponibilă de la 1 iunie. ESM singur dispune de suma de 700 miliarde euro în total, din care 80 miliarde sunt depuși de țările din Euroland. Menționăm că Italia și Spania, mai ales, au fost extrem de dezamăgite și critice din cauza respingerii ideii de coronabonduri de către Olanda, Austria și Germania, vorbindu-se de un declin al imaginii UE în rândul cetățenilor ei.⁸ Pe 18 mai, Parisul și Berlinul au propus să se creeze un fond de 500 miliarde euro spre a ajuta economia statelor europene să își revină (țările și regiunile europene cele mai afectate), ceea ce indică o schimbare masivă a poziției Germaniei, care în aprilie s-a opus ideii de coronabonduri spre a gestiona în comun datoria statelor afectate. Pe 19 mai, vicepreședintele Comisiei Europene Valdis Dombrovskis a afirmat că ținta este să se identifice o sumă de 1000 de miliarde euro. Dar țări ca Olanda, Austria, Suedia pun condiția ca ajutoarele să fie doar sub formă de împrumuturi, nu de granturi.⁹ La mijlocul lunii iunie, în așteptarea preluării președinției rotative a UE de către Germania, pachetul financiar se ridică la 750 miliarde euro, fiind corelat cu bugetul pe termen lung al Uniunii Europene (2021-2027), în valoare de 1.100 de miliarde de euro. Acest program financiar de salvare a primit denumirea de *Next Generation EU* și va fi dirijat spre trei piloni: primul pentru investiții pentru investiții, reformă și reziliență (560 miliarde euro), al doilea pentru sprijinirea companiilor private (folosind *Solvency Support Instrument* și un buget de 31 miliarde euro) iar al treilea e adersat sănătății publice (*EU4Health*), pentru a pregăti contracararea viitoarelor crize de tip pandemic, având un buget de 9,4 miliarde euro.¹⁰

Mai trebuie spus că UE a oferit un fond de 15,6 miliarde euro pentru combaterea Covid 19 în țările sărace din Africa (3,26 miliarde euro), Asia, America Latină, astfel ca virusul să nu se mai întoarcă peste o vreme înapoi în Europa. Singurul aspect pozitiv al acestei crize e reducerea emisiilor de dioxid de carbon cu peste 55%, prin diminuarea traficului auto și a poluării industriale, dar acesta nu e un aspect permanent, ci temporar. UE va avea de făcut față unei recesiuni grave, mult peste cea din 2008, probabila scădere cu 7,4% în 2020 (pro-

gnozată de Comisia Europeană) fiind greu de compensat mai devreme de 2-3 ani, iar numărul mare de șomeri (circa 9% de la 6,7% în 2019, în paralel cu probabila scădere a inflației)¹¹ va pune presiune pe sistemele socio-economice ale statelor membre, dar riscă să afecteze și edificiul european ca atare.

Vaccinul anti-Covid 19 necesită timp și bani alocăți cercetărilor. Dacă virusul își schimbă în timp structura genetică (proteinele de suparafață) e posibil ca primul vaccin descoperit să nu mai fie eficient în fazele ulterioare ale maladiei. Dar genomul viral al coronavirusurilor e în general destul de stabil.¹²

Securitate și apărare comună în contextul stării de pandemie

În același timp, nu putem vorbi de evoluții pur lineare ale integrării și expansiunii europene, deoarece evenimente și actori cu scopuri contrare au reușit să întârzie sau să blocheze proiectul extinderii europene, revendicând sfere de influență în zone de vecinătate ale UE sau chiar încercând să atragă membri UE de pe flancul estic și sudic (cazul Chinei și Rusiei). Iar recurența unor evenimente de tip lebădă neagră va fi de natură să perturbe periodic avansul economic și politic al Uniunii, generând costuri greu de anticipat și de acoperit. Nu doar pandemiile dar și posibile fenomene naturale grave (inundații, cutremure), sau fenomene produse de om (accidente nucleare, chimice etc.) pot deraia traseul UE către obiectivele asumate prin *grand strategy*. UE nu a fost deloc pregătită să facă față la nivel supranațional pandemiei de Covid 19, dovedindu-se că lăsarea competențelor în domeniul sanitar doar la nivelul statelor membre a fost o greșeală.¹³ Centrul European pentru Prevenirea și Controlul Bolilor nu s-a ridicat la înălțimea așteptărilor colective din cauză că statele membre nu i-au conferit puterile necesare, fiecare păstrând politicile medicale în „ograda” suveranității sale.¹⁴ Așa au ajuns statele membre în luna martie să își blocheze unele altora exporturile de echipamente medicale, fapt ce a dăunat imaginii de ansamblu a UE.

S-a dovedit că influența Chinei asupra Europei e mult mai mare și mai directă decât

efectele globalizării economice, iar comunicarea tardivă de către Beijing a gravității noului virus (la cel puțin două luni după ce el deja se manifesta) a creat o situație de vulnerabilitate extremă în statele UE, vizitate de numeroși turiști asiatici. Statele UE au repatriat între 15 ianuarie și 20 martie circa 1500 de europeni aflați în țări terțe, din afara UE.

De asemenea, la fel cum europenii produc tehnică militară și muniție de război, e absolut necesar ca statele membre ale UE să producă pe teritoriul lor medicamente și produse sanitare necesare în efortul anti-pandemic, să nu depindă atât de mult de China și India, chiar asumând costuri de producție mai mari decât cele aferente zonei Asiei, unde mâna de lucru e mult mai ieftină. De asemenea, să fabrice echipamente antipoluare ieftine și competitive. Aplicarea corectă a etapelor *Green Deal*-ului ar putea fi un pas important pentru consolidarea economiei europene și creșterea treptată a nivelului de trai.

În același timp, politica de securitate europeană va suferi de pe urma pandemiei, deoarece infectările vor diminua capacitatea de luptă a forțelor de reacție rapidă (*battle groups*), măsurile de distanțare socială vor limita cooperarea în cadrul Agenției Europene pentru Apărare (EDA) iar cheltuielile sporite pentru protecția socială și refacere economică, adoptate de fiecare stat membru, vor implica reduceri ale bugetelor apărării și implicit ale Fondului European pentru Apărare. Unele proiecte de cooperare militară asumate prin programul PESCO vor fi amânate sau realizate la parametri mai scăzuți. Oricum, evaluarea proiectelor militare generate prin PESCO, folosind mecanismul CARD, proces planificat să aibă loc în primăvara acestui an, riscă să fie amânată sau să se ajungă la o restrângere drastică, la o reducere a fondurilor date prin FEA/EDF, mult sub 8 miliarde euro (în loc de 13 miliarde cum se prevăzuse). În plus, Statul Major Militar al UE trebuie să coopereze activ cu organele ce asigură sănătatea publică la nivelul UE, deoarece efectele pandemiilor sunt similare parțial cu ale războaielor – morți, invalizi, criză economică. Comandamentul Medical European, ce va fi creat prin PESCO, poate servi și acestui scop. Implicațiile pandemiilor asupra securității naționale (și a domeniului

militar) trebuie evaluate corect. Mai ales că Dr. Andrea Ammon, director al Centrului European pentru Prevenirea și Controlul Bolilor, afirmă că va urma aproape sigur un al doilea val pandemic, deși nu se știe exact când.

Misiunile de stabilizare asumate de UE în cadrul pilonului PSAC/PESC riscă să fie mult îngreunate de apariția explozivă a Covid 19 în Africa de Nord și Orientul Mijlociu, în acest caz o mare parte din forțele europene de reacție rapidă vor fi redeschise spre a evita contaminarea lor. În paralel, controalele în Marea Mediterană vor fi mult intensificate spre a bloca venirea în spațiul UE a unor imigranți infectați.

Comisia Europeană a început să funcționeze de curând în noua ei componență (sfârșitul anului 2019), unele proiecte militare riscă să fie amânate din cauza imenselor probleme economice și umanitare cauzate de virusul respirator din Wuhan.

Simțind riscurile de marginalizare a pilonului apărării, pe fondul marii crize economice și sanitare actuale, pe 29 mai 2020, miniștrii apărării din Franța, Germania, Italia și Spania au trimis o scrisoare către J. Borrell, Înalțul reprezentant pentru Afacerile Externe și Politica de Securitate, și către colegii din celelalte state membre, în care solicitau consolidarea cooperării în domeniul apărării europene (faza 2 a PESCO), cuvintele cheie fiind solidaritatea și reziliența. Se vorbea în text de consolidarea bazei industriale și tehnologice a apărării, de managementul optimizat al crizelor civile și militare. Forțele armate europene au fost folosite cu succes în timpul pandemiei recente spre a ajuta autoritățile civile în gestionarea fluxurilor de contaminați. O „busolă strategică” a fost propusă ca necesară spre a avea o evaluare comună a amenințărilor, de asemenea întărirea relațiilor transatlantice.¹⁵ Busola strategică trebuie să permită Europei să aspire la „mai multă suveranitate în domeniul securității militare” și să forjeze o cultură strategică comună. De asemenea, se vorbește de consolidarea structurilor de comandă și control la nivel european (EU C2) și de o coordonare a prezenței maritime, pe lângă un Fond European de Apărare ambițios, spre a ajuta la refacerea economiei europene prin cercetare și producție industrială militară.

Competiția globală pentru putere¹⁶

Sistemul global actual e dominat de SUA și China, relația lor de rivalitate și cooperare constituie un dat pentru UE, care nu are instrumentele politico-militare spre a concura pe deplin cu acestea (în afara ariei economice) și nici nu e un actor unitar centralizat, fiind compusă din state separate. Așadar Europa va trebui să acționeze probabil într-un sistem internațional de tip bipolar. Știm că Uniunea acționează mai ales reactiv, defensiv, nu proactiv, mai știm că nivelul cheltuielilor pentru apărare va scădea din nou, poate mai grav ca în 2008-2010, afectat acum și de ieșirea marii Britanii din UE (o pierdere de circa 40-45 miliarde euro anual). Iar relația ambiguă cu SUA (vestul UE ar dori o slăbire a legăturilor de securitate iar Estul UE o consolidare a lor) nu e de natură să ajute decidenții UE să definească o mare strategie pe termen lung. Pe de altă parte sentimentele anti-chineze, degenerând chiar în xenofobie, riscă să fie tot mai prezente și în Europa, din cauza epidemiei, îngreunând orice formă de cooperare cu Beijingul. Dacă Uniunea nu va acționa rapid și eficient spre a ajuta populațiile europene să facă față epidemiei de Covid 19 și simultan marii crize economice, acestea se vor reorienta spre statele naționale ca unică sursă de salvare (și implicit spre lideri populiști extremiști sau către figuri mistice carismatice) iar UE ar putea dispărea în final, odată cu renunțarea de către mai multe state la regimul democratic pluralist. Dacă din contră, UE preia frâiele și se substituie statelor în aceste domenii vitale, am putea asista la formarea unui supra-stat european destul de centralizat, reducându-se importanța statelor naționale. Desigur, ipotetic, UE s-ar putea confrunta pe termen lung și cu aspirațiile unei părți a cetățenilor său către formarea unui guvern mondial, a unui stat universal, capabil să gestioneze mai eficient marile probleme ale globalizării decât statele națiune sau entitățile supratatale regionale.¹⁷

Contează mult și cine anume va descoperi vaccinul pentru Covid 19, dacă va fi un stat sau un grup de state (firme aparținând de aceste state), și felul în care acestea împreună cu OMS vor decide să îl facă accesibil întregii populații a globului. Dacă un stat sau câteva state UE vor

face acest lucru, UE va dobândi un mare plus la capitalul său de *soft power*. Comisia europeană a anunțat pe 4 mai strângerea din donații la nivel mondial a peste 7,4 miliarde euro pentru cercetări destinate vaccinului atât de necesar, acesta fiind doar prima fază a unui proces-maraton de colectare de fonduri, în care UE a atras și Japonia, Canada, Arabia Saudită, Norvegia, urmând apelul la colaborare și co-finanțare lansat de OMS (sub numele de *Coronavirus Global Response Initiative*, asumată sub umbrela G20 pe 26 martie a.c.) Comisia Europeană a strâns deja pe 6 mai 1,4 miliarde euro, dintre care un miliard provin din programul *Horizon 2020* prin reprioritizare. Așa cum s-a spus de către diverși oameni politici străini și români¹⁸, suntem în stare de război iar coronavirusul a ajuns să fie recunoscut drept inamicul întregii omeniri – problema e că nu trebuie ca fiecare națiune să lupte individual ci să se ajungă la forme ample de cooperare internațională, la un adevărat „regim internațional dedicat luptei contra acestui flagel”.

În plan strategic și militar, e posibil ca SUA (marele protector al statelor europene via NATO, mai ales în epoca Războiului Rece) să fie atât de afectate la nivel uman și economic încât să se orienteze și mai mult către problemele interne și să își reducă angajamentele externe la nivel global, lăsând UE cu puțin sprijin militar sau chiar deloc. E posibilă o retragere masivă de forțe militare americane din Europa – se vorbește de retragerea doar din Germania a 9000 de militari americani, iar Trump a confirmat deja (dar nu există consens în clasa politică americană).¹⁹ Deja Administrația Trump a retras forțele armate din Siria fără să anunțe anterior statele UE (în 2019), își reduce prezența militară fizică în Irak, Arabia Saudită și Egipt, de asemenea a închis granițele americane pentru cetățenii UE de frica virusului în martie 2020, tot fără să anunțe partenerii europeni.²⁰ Trump a tăiat fondurile americane pentru OMS, ca reacție la relația strânsă dintre directorul etiopian al OMS și China, primul fiind acuzat că a mușamalizat gravitatea virusului spre a nu lovi în imaginea Beijingului. Însă UE face parte din inițiativele OMS de control al pandemiei și crearea a unui vaccin, de exemplu *COVID-19 Tools – the ACT Accelerator*, asumat de OMS și partenerii săi pe 24 aprilie

a.c., în cadrul *Coronavirus Global Response Initiative*.

Declinul puterii economice și soft a Washingtonului – văzut ca incapabil să ofere ajutor medical și economic substanțial europenilor și altor aliați de pe glob – acompaniat de afirmarea Chinei ca actor global capabil să își... răscumpere culpa declanșării virusului Covid 19 prin ajutorarea masivă a statelor europene, în paralel cu succesul narațiunii oficiale chineze privind vinovăția Americii în generarea virusului, ar putea pune Europa în situația de a se re poziționa strategic în noua ordine mondială. Știm că mai mulți lideri europeni din state occidentale au criticat China pentru felul agresiv în care și-a făcut propagandă și și-a difuzat narațiunea oficială, acest lucru fiind reflectat în rapoarte ale Diviziei de Analiză a Informațiilor și Comunicare Strategică a Serviciului European de Acțiune Externă.²¹

Într-un scenariu alternativ, Germania și Franța reușesc să angreneze UE în jocul de balansare a Chinei, stabilind un parteneriat de securitate cu grupul QUAD (SUA, Japonia, India, Australia), limitând la un minim istoric relațiile economice cu Beijingul în favoarea celor cu aceste state.

Interdependența economică dintre SUA și China a creat lanțuri comerciale greu de rupt, vulnerabilități reciproce față de decizii politice ostile, dar există posibilitatea ca SUA să formeze o coaliție și să reducă drastic relațiile cu China, atrăgând eventual și Coreea de Sud, Taiwan și Singapore în acest pattern geoeconomic și militar.²² Atunci se va decide UE pentru opțiunea de balansare a Chinei, sau va prefera una de *bandwagon* (alinieri) ori de neutralitate? Europeanii trebuie să țină cont de anxietățile strategice ale Washington-ului, care vede UE ca pe un actor relativ slab în domeniul *hard power*, divizat decizional, și care joacă atât cartea complementarității cât și pe a rivalității cu SUA.²³

Iar Rusia va avea de optat între China și UE în prima variantă, punând în balanță avantajele economice, costurile politice și strategice. Dar rămâne de văzut dacă ceea ce pare acum o mare criză economică va diminua dorința grupului QUAD de a investi în forțe militare și elemente de infrastructură necesare strategiei de blocare a expansiunii chineze (implicit spo-

rind gradul de solidaritate și coordonare între membrii structurii) sau China va fi cea care, având costuri sociale mai mici, va continua să aloce sume mari în aceste domenii. China și Rusia practică campanii de dezinformare, referitoare la virusul cel nou, la vina răspândirii sale galopante, iar publicul european este una dintre țintele predilecte ale acestor acțiuni. Bătălia contra infodemiei va fi una dură și de lungă durată, deoarece adversarii sunt greu de identificat: nu doar Rusia ori China (state menționate clar pe 10 iunie 2020, într-un comunicat al Comisiei Europene ca fiind sursă de informații false)²⁴ ci și actori non-statali *stealth* precum grupuri de interes, rețele de cyber-atacatori, rețele de crimă organizată etc.

De aceea, UE și statele membre trebuie să identifice și chiar să șteargă acele conturi de pe rețele de socializare care practică dezinformarea agresivă și discreditația valorilor europene și atlantiste. În acest scop, se va folosi și EU East StratCom Task Force, creat în 2015 ca reacție la minciunile lansate online de Moscova, iar baza legală e data de Codul practicii referitoare la dezinformare, existent din septembrie 2018. În iunie 2020, în cadrul Planului de Acțiune contra Dezinformării a fost lansat și Observatorul European pentru Media Digitală (EDMO), spre a construi o comunitate de experți și cercetători europeni, specializați în detectarea cazurilor de fake news/dezinformare pe teritoriul UE. EDMO e gestionat de un consorțiu de instituții universitare, sub conducerea prestigiosului European University Institute din Florența. În cazuri extreme, UE ar putea recurge poate chiar la strategii de a întoarce populațiile civile ruse și chineze contra propriilor state, prin contra-propagandă (folosind siteuri internet de tip platforme de socializare deschise în cascadă, spre a compensa închiderea lor pe rând de către regimurile autoritare), plătind celor două puteri cu aceeași monedă, dar în acest caz ar avea de suportat un război hibrid acut din partea lor și o escaladare a tensiunilor acumulate.

Devine clar și faptul că în viitor conflictul dintre SUA, pendulând între liberalism și naționalism și binomul eurasiatic China-Rusia, bazat pe sisteme autocratice de guvernare și valori eurasiatice, se va acutiza sub forma războiului hibrid, asimetric, putând genera in-

clusiv un conflict armat, mai ales dacă Washington va percepe efectele Covid 19 ca fiind de natură a îi periclita supremația militară la nivel global din cauza pierderii masive și aparent ireversibile de putere economică. Conflictul sino-american legat de narațiunile referitoare la cine e de vină pentru declanșarea pandemiei ar putea fi preludiul nu doar al lipsei de cooperare într-un domeniu care are nevoie disperată de așa ceva (a se vedea poziția antagonistă a americanilor și chinezilor față de OMS), dar chiar al unei ciocniri militare devastatoare (deocamdată puțin probabilă), situație care va obliga UE să ia niște decizii cruciale, cu impact existențial.

Concluzii

UE are de înfruntat nu doar disiparea leadership-ului global american²⁵, reluctanța Chinei în a-și asuma un rol global ci și un anumit declin al democrațiilor liberale în lume (inclusiv în state membre), în condițiile în care căderea economică bruscă, la nivel global, va mări numărul de state slabe și chiar eșuate, de oameni săraci și frustrați, și va face mai dificilă circulația fluxurilor de capitaluri, bunuri și oameni peste granițe. Mișcarea de deglobalizare și localizare a producției strategice de bunuri se va intensifica.

Credem că trebuie să existe o analiză la nivelul UE privind efectele Covid 19 asupra principalilor competitori strategici – China, Rusia etc. – spre a se evalua raportul de putere (relativă) și metodele de a corecta balanța de putere, în perspectiva evoluției probabile spre o nouă ordine mondială. Trebuie create mecanisme de alertă timpurie spre a detecta amenințările virale, dar și cercetarea medicală trebuie finanțată mai bine, încurajând cooperarea între statele membre.

UE se află între două scenarii extreme: trecerea la centralizarea puterii sub forma federalismului politic, respectiv diluarea puterilor centrului european și recuperarea integrală a suveranității de către state, așadar dispariția Uniunii. Unii lideri europeni vor deja o „Europă suverană”, alții vor doar una a statelor suverane pe care doar să le motiveze spre mai multă cooperare. De felul cum va gestiona criza

epidemiologică și economică depinde soarta UE, însă contextul internațional descris anterior limitează marja de manevră a Uniunii și a statelor membre.

Note

¹ Expresia "lebedă neagră" (black swan), utilizată spre a descrie întâmplări greu de prevăzut și producând efecte majore pentru foarte mulți oameni, a fost consacrată de statisticianul americano-libanez Nassim Nicolas Taleb, plecând ce la un citat al poetului latin Juvenal care spunea că un om bun e la fel de rar ca respectiva pasăre, într-o perioadă când se credea că lebedele sunt doar albe. Rari sunt cei care au capacitatea de a anticipa venirea unei lebede negre deoarece majoritatea sunt atenți la aspecte punctuale, limitate, din zona lor de competențe, la aspectele de rutină, la fapte nu la reguli, și mai puțin la aspecte generale din mai multe domenii de activitate. Un deficit de gândire și analiză face dificilă predicția de calitate. Vezi N.N. Taleb, *The Black Swan*, Random House, New York, 2007, Prologue, pp XVII-XXVIII.

² D. Dale, Analysis: Yes, people did foresee this pandemic happening, <https://www.mercurynews.com/2020/03/16/analysis-yes-people-did-foresee-this-pandemic-happening/>, accesat pe 10 aprilie 2020.

³ O Nahoi, https://www.rfi.ro/presa-internationala-119318-coronavirus-confruntarea-ideologica?fbclid=IwAR2BALRnJYag_elpbPfc4rCW7FMj_elix6gsIODTJrDbFeetczNjCUBphhw, 18 martie 2020

⁴ „Russia deploying coronavirus disinformation to sow panic in West, EU document says”, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/russia-deploying-coronavirus-disinformation-to-sow-panic-in-west-eu-document-says/>, 18 mai 2020.

⁵ Jonathan Hackenbroich, Jeremy Shapiro, and Tara Varma, „HEALTH SOVEREIGNTY: HOW TO BUILD A RESILIENT EUROPEAN RESPONSE TO PANDEMICS”, https://www.ecfr.eu/page/-/health_sovereignty_how_to_build_a_resilient_european_response_to_pandemics.pdf, 25 iunie 2020.

⁶ Idem.

⁷ E. Zalan, “Eurozone agreed €500bn cushion against virus blow”, <https://euobserver.com/coronavirus/148046>, 9 aprilie 2020.

⁸ Italian PM: EU is at risk if no deal on recovery plan, <https://euobserver.com/tickers/148037>, 9 aprilie 2020.

⁹ John Chalmers, Gabriela Baczyńska, ‘It’s up to us’: how Merkel and Macron revived EU solidarity, <https://www.reuters.com/article/us-eu-recovery-france-germany/its-up-to-us-how-merkel-and-macron-revived-eu-solidarity-idUSKBN22W0JB>, 20 mai 2020.

¹⁰ Next Generation EU: Ambitious recovery plan with some question marks, <https://www.brusselstimes.com/all-news/eu-affairs/114639/next-generation-eu-ambitious-recovery-plan-with-some-question-marks/>, 1 iunie 2020.

¹¹ Sorin Negoită, “Economia UE se prăbușește sub „greutatea” pandemiei de coronavirus. Rolul Germaniei în revenirea Europei”, [\[rulaparii.ro/economia-ue-se-prabuseste-sub-greutatea-pandemiei-de-coronavirus-rolul-germaniei-in-revenirea-europei-1-31714\]\(http://rulaparii.ro/economia-ue-se-prabuseste-sub-greutatea-pandemiei-de-coronavirus-rolul-germaniei-in-revenirea-europei-1-31714\), 9 mai 2020.](https://monito-</p></div><div data-bbox=)

¹² <https://universul.net/medicul-valeriu-gheorghita-spitalul-militar-veste-buna-despre-coronavirus-este-putin-probabil-sa-apara-niste-mutatii-semnificative/>, accesat pe 20 martie 2020.

¹³ Allison Fedirka, “The EU Wasn’t Built for This”, *Geopolitical Futures*, 20 martie 2020.

¹⁴ Nicolae Ștefănuță, After the pandemic: How to use Conference on Future of Europe to rethink society, <https://www.euractiv.com/section/future-eu/opinion/after-the-pandemic-how-to-use-conference-on-future-of-europe-to-rethink-society/>, 14 aprilie 2020.

¹⁵ <https://www.edrmagazine.eu/wp-content/uploads/2020/05/F-G-I-E-Defence-Ministries.pdf>, accesat pe 20 iunie 2020.

¹⁶ O parte dintre paragrafele acestei secțiuni finale au fost folosite de autorul studiului de față, anterior, în articolul de opinie “Pandemia și efortul de a gândi strategic: cum ar trebui să se poziționeze UE?”, <http://www.contributors.ro/administratie/pandemia-%c8%99i-efortul-de-a-gandi-strategic-cum-ar-trebuie-sa-se-pozici%c8%9bioneze-ue/>, 15 aprilie 2020.

¹⁷ Autorul constructivist Alexander Wendt consideră că peste câteva sute de ani, omenirea ar putea accepta să renunțe la statele naționale în favoarea unui mare stat mondial, din cauza fricii de război distructiv și a nevoii de recunoaștere, pe fondul anarhiei sistemice. Vezi A. Wendt, “Why a World State is Inevitable”, <https://www.alexander-wendt.org/world-state-project>, accesat pe 20 aprilie 2020. Wendt crede că un stat mondial poate fi unul democratic și pluralist (ales în mod rațional de o majoritate a locuitorilor lumii), nu o tiranie, cum considerau cei mai mulți filosofi ai statului. Credem că dacă UE ar evolua cu devărat către un model federal de stat european, ar putea servi ca model și pentru alte state, din alte regiuni, ale căror elite ar fi eventual dornice să renunțe la prerogativele suveraniste.

¹⁸ De exemplu, Nicolae Ciucă, ministrul Apărării Naționale al României a afirmat: „Coronavirusul este inamicul global al tuturor statelor: fie că sunt țări din Asia, din Răsărit sau din Occidentul apărât de NATO.” Sursa: <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/ministrul-apararii-coronavirusul-este-inamicul-global-al-tuturor-statelor-nu-are-tabara-militara-doctrina-sau-o-strategie-de-atac-1280076>, accesat pe 23.03.2020. De asemenea, Emmanuel Macron a prezentat situația ca fiind un tip de război ce implică toată națiunea contra unui inamic invizibil, care invadează fără oprire: “Nous sommes en guerre, en guerre sanitaire certes. Nous ne luttons ni contre une armée ni contre une autre nation, mais l’ennemi est là, invisible, insaisissable, et qui progresse. Et cela requiert notre mobilisation générale. Nous sommes en guerre”. Sursa: https://www.lemonde.fr/politique/article/2020/03/16/nous-sommes-en-guerre-retrouvez-le-discours-de-macron-pour-lutter-contre-le-coronavirus_6033314_823448.html, 16 martie 2020.

¹⁹ Christian Molling, Torben Schutz, Sophia Becker, “Deterrence and Defense in Times of Covid 19”, DGAP Policy Paper Brief No. 9, 9 April 2020.

²⁰ Kurt M. Campbell, Rush Doshi, „The Coronavirus Could Reshape Global Order”, op. cit.

²¹ S. Stolton, “Borrell: China ‘expressed their concerns’ over disinformation leak”, <https://www.euractiv.com/>

section/digital/news/borrell-china-expressed-their-concerns-over-disinformation-leak/, 30 aprilie 2020.

²² Phillip Orchard, „The Indo-Pacific After COVID-19”, *Geopolitical Futures*, https://geopoliticalfutures.com//pdfs/the-indo-pacific-after-covid-19-geopoliticalfutures-com.pdf?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_term=https%3A%2F%2Fgeopoliticalfutures.com%2F%2Fpdfs%2Fthe-indo-pacific-after-covid-19-geopoliticalfutures-com.pdf&utm_content&utm_campaign=PAID+-+Everything+as+it%27s+published, 8 aprilie 2020.

²³ Zezi Christopher Hill, Michale Smith (coord.), *International Relations and the European Union*, Oxford University Press, 2011, editia a doua, pp. 428-429. Michael

Smith si Rebecca Steffenson, autorii capitolului nr. 17 (The European Union and the USA) susțin că prezența geopolitică a SUA a inhibat dezvoltarea UE ca actor internațional, deoarece europenii și-au bazat foarte mult securitatea, supraviețuirea, pe forța militară americană.

²⁴ “Coronavirus: EU Strenghtens action to tackle disinformation”, European Commission Communique, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1006, 10 iunie 2020

²⁵ Zezi Richard Haass, „The Pandemic will Accelerate History Rather than Reshape it”, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-04-07/pandemic-will-accelerate-history-rather-reshape-it>, 7 aprilie 2020.

ABSTRACT

The European Union has been confronted with three big crises since 2008: the great economic depression, the immigration crisis and now the Covid 19 pandemic crisis. Since the EU is composed by member states who has their own national security agendas and whose leaders are more preoccupied to take decisions that protected their own citizens than to show pan-European solidarity, something must be done in order for the EU to be seen by the Europeans as being their protector and support, at the same levels as states or even more, in the future. In an international environment shaped by the great power rivalry between USA and China, whose geopolitical battle affects also the evolution and even survival of international multilateral institutions like the World Health Organisation, the EU will need to be more proactive and less reactive in dealing with the future “black-swan” type of events and actors.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, riscuri, amenințări, pandemie de Covid-19, lebedă neagră, planificare, scenarii, apărare comună, securitate euroatlantică

Șerban F. Cioculescu (PhD in political sciences) is a senior researcher at the Institute for Political Studies of Defence and Military History and a visiting professor (lecturer) at the University of Bucharest, Department of Political Sciences.

Dinamica relației transatlantice sub impactul crizei Covid-19: consecințe și perspective de evoluție

Dr. Carmen Sorina RÎJNOVEANU

Introducere

Este deja un truism că relația transatlantică reprezintă fundamentul securității colective, relația SUA-Europa constituind vectorul central care definește configurația ordinii internaționale liberale creată după cel de-al Doilea Război Mondial. Parteneriatul transatlantic a fost asumat ca o realitate certă după 1990, odată cu afirmarea hegemoniei americane și construirea unei geografii de securitate și apărare europene extinse, cu includerea de noi membri din Europa Centrală și de Est, având ca principali piloni NATO și UE.

Această ordine internațională se află în prezent în fața unor puternice presiuni geopolitice care s-au acutizat în contextul crizei pandemice. Deși nu s-au produs fracturi majore transatlantice, o privire atentă asupra consecințelor generate de pandemie ne arată existența unor falii cu un potențial real să genereze o criză mult mai profundă pe relația Washington-Bruxelles.

Dinamica transatlantică sub impactul pandemiei

Relația transatlantică s-a confruntat cu o serie de provocări în ultimii ani, observabile încă din timpul celui de-al doilea mandat al președintelui Obama (“resetul” cu Rusia, “pivotal asiatic”, retragerea proiectului scutului anti-

rachetă), care s-au accentuat după 2017. Politica “America First” promovată de președintele Trump a fost considerată o sursă reală de îngrijorare la Bruxelles și în marile capitale europene. Criticile aduse de președintele american și rezervele exprimate față de UE au accentuat temerile europenilor față de intențiile geopolitice americane. Acțiunile contradictorii s-au succedat de ambele părți, fie că a fost vorba de dosare de securitate regionale (Iran), dosarul energetic (decizia Germaniei de construire a conductei North Stream), abordarea față de instituțiile și acordurile internaționale (acordul privind clima de la Paris) sau dosarul economic (decizia SUA de a impune tarife pe anumite sectoare împotriva statelor UE). Deciziile mai recente de retragere din Afganistan și Siria, fără consultarea aliaților europeni, au venit să adauge noi surse de nemulțumire față de tiparul de acțiune adoptat de administrația americană.

Cea mai presantă chestiune a vizat poziția SUA față de NATO și apărarea colectivă, un dosar de importanță vitală pentru securitatea europeană. În ciuda unor diferende de opinii, relația transatlantică a fost asumată de ambele părți ca o prioritate centrală a agendei de politică externă. SUA au continuat să-și afirme angajamentul față de art.5, au luat măsuri de consolidare a posturii de apărare și securitate a NATO și au menținut presiunile asupra Rusiei în contextul agravării crizei din Ucraina. Deopotrivă, aliații europeni au luat măsuri în vederea creșterii contribuției la bugetul de apărare

aliat, acțiune solicitată imperativ de SUA în ultimii ani.

Deficiențele constatate în interiorul parteneriatului transatlantic în ultimii ani au căpătat noi forme de manifestare odată cu urgența sanitară generată de pandemie. În mod paradoxal, o criză de asemenea amploare, care ar fi trebuit să acționeze ca un catalizator de solidaritate transatlantică, a avut mai degrabă un efect contrar, realitate care a devenit tot mai evidentă pe parcursul derulării crizei. Modul în care statele aliate și-au formulat răspunsul în vederea gestionării crizei sanitare ne arată câteva tenduri îngrijorătoare de evoluție.

În primul rând, impactul crizei a demonstrat preferința statelor pentru asigurarea imediată a propriilor nevoi naționale. Deși au existat acțiuni de solidaritate și ajutor între cele două maluri ale Atlanticului, criza pandemică a readus relațiile dintre statele aliate în logica asigurării securității proprii prin mijloace și acțiuni individuale. În panica generată de pandemie, statele au optat pentru închiderea granițelor, aplicarea de interdicții de intrare în țară sau instituirea de măsuri protecționiste (Germania a impus interdicții de exportare a echipamentului medical, SUA au suspendat eliberarea “cărților verzi” ca măsură de reducere a șomajului, etc.). Coordonarea inter-aliată a fost mai degrabă sporadică și, oricum, axată pe urmărirea propriilor interese naționale imediate în detrimentul unei abordări comunitare. Mai mult, prioritizarea agendelor naționale a deschis calea unor manifestări competiționale între aliați. Un exemplu relevant îl constituie disputa privind compania germană CureVac din Tübingen pe care SUA au încercat să o achiziționeze generând un răspuns prompt din partea UE prin suplimentarea ajutorului financiar acordat acestei firme cu 80 milioane de euro¹.

În al doilea rând, criza a readus în discuție controversa conceptuală unilateralism versus multilateralism care rămâne un subiect complicat pe agenda transatlantică. SUA și-au asumat, în mod tradițional, rolul de lider în gestionarea marilor crize la nivel global. Modul de acțiune în cazul crizei de Covid-19 a confirmat, însă, o schimbare importantă de aborda-

re, de natură să atragă atenția asupra tendinței președintelui Trump către izolare. Pe parcursul derulării pandemiei, Washington-ul a evitat asumarea rolului de coordonator al eforturilor la nivel global preferând să acționeze în logica “America First”. În acest sens s-a înscris anunțul președintelui Trump din ziua de 15 aprilie 2020, de retragere a finanțării acordate Organizației Mondiale a Sănătății², precum și lipsa de interes manifestată față de folosirea președinției G7 pentru coagularea unei reacții colective de răspuns la criză³. Relativa retragere americană și renunțarea la responsabilitățile asumate până în prezent generează, fără îndoială temeri serioase la nivelul UE care rămâne adepta acțiunii în format multilateral, ca instrument de gestionare a crizelor la nivel global, în baza angajării SUA ca principală forță capabilă să construiască un răspuns multinațional în situații de criză. Este adevărat că eforturile de gestionare a crizei au demonstrat preeminența statului ca principal actor în afacerile internaționale, organizațiile internaționale jucând un rol mai degrabă secundar în acest proces. Dincolo de slăbiciunile manifestate, care pot fi folosite pentru a justifica abordarea americană, formatul și instituțiile multinaționale rămân principalele instrumente în vederea asigurării predictibilității de comportament a statelor și a unui anume tip de control asupra jocurilor geopolitice ale marilor puteri. Din această perspectivă, pentru UE, menținerea cadrului multinațional, cu deosebire important în condițiile accelerării impredictibilității strategice, este o problemă esențială de securitate.

Întrebarea cheie este în ce măsură SUA mai consideră formula multilateralismului ca soluție a gestionării sistemului internațional și dacă aceasta mai răspunde intereselor americane?

În al treilea rând, s-a produs o accelerare a rivalității sistemice pe falia potențială de conflict Washington-Beijing, dinamică care a impus noi contracții pe relația transatlantică, induse, cu precădere, de existența unor abordări diferite privind modul de gestionare a dosarului chinez. SUA au insistat asupra vinovăției Chinei și a responsabilității acesteia în declanșarea pandemiei. A urmat retragerea

de către SUA a finanțării pentru Organizația Internațională a Sănătății, gest justificat și prin faptul că organizația a ascuns adevărul despre criză pentru a face jocurile Chinei.

Deteriorarea relației Beijing-Washington generează o dilemă existențială pentru UE. Este adevărat că, deși a fost observabilă o anumită aliniere a SUA și a Europei împotriva Chinei, aceasta a fost mai degrabă axată pe contracararea propagandei chineze. În ciuda unor presiuni din partea SUA, răspunsul Bruxelles-ului s-a situat mai degrabă în logica prudenței. Liderii UE au evitat să adopte retorica anti-chineză promovată de administrația americană. Reuniunea G7 în format de video-conferință care a avut loc la 25 martie 2020, s-a încheiat fără un comunicat comun datorită refuzului liderilor europeni de a accepta includerea formulării “virusul Wuhan” în comunicatul final.

Firește, acțiunile Chinei pe parcursul pandemiei au generat o nuanțare a percepțiilor la nivelul UE. În acest context, declarația vicepreședintelui Comisiei Europene, Josep Borell, conform căruia “am fost naivi în legătură cu China” poate indica o schimbare de abordare, dar este puțin probabil ca aceasta să genereze o schimbare majoră de paradigmă. Și aici sunt două elemente importante: importanța relațiilor economice cu China și nesiguranța generată de politica unilateralist-protecționistă a SUA. Criza a demonstrat vulnerabilitățile UE induse de gradul de dependență față de rețelele de aprovizionare chineze cuplat cu impredictibilitatea acțională a liderilor de la Beijing și expunerea la acțiunile de dezinformare desfășurate de China împotriva statelor UE. În același timp, agenda economică și interesele comerciale impun găsirea unei atitudini de acomodare între Beijing și Bruxelles. De aici și reticența de a adopta viziunea americană care se raportează la China ca la o amenințare, preferând formularea de competitor și rival, o formă mai moderată care permite un spațiu mai mare de mișcare geopolitică⁴. În acest sens, este de remarcat declarația vicepreședintelui Comisiei Europene, Josep Borrell, cu ocazia desfășurării dialogului strategic UE-China (9 iunie 2020), conform căruia China nu joacă un rol care ar putea amenința pacea mondială⁵,

așadar se menține un potențial semnificativ de cooperare.

Din această perspectivă, interesul UE este de a evita o ruptură geopolitică între SUA și China, singura opțiune care i-ar permite menținerea legăturilor cu China și păstrarea umbrelei de securitate americane. Pentru SUA, criza pandemică a însemnat o confirmare a necesității de a acționa în vederea contracarării ambițiilor geopolitice ale Chinei și construirii unei noi arhitecturi de putere sistemice care să asigure preeminența SUA în jocul global în desfășurare. Consecințele pe termen lung ale pandemiei asupra construcției de putere sistemică și deteriorarea accentuată a rivalității SUA-China ar putea pune UE în fața unor alegeri dificile cu impact direct asupra viitorului relației transatlantice.

Perspective și scenarii de evoluție

Evoluția relației transatlantice se află sub semnul incertitudinii. Criza pandemică a accelerat trendurile competiționale pe axa potențială de conflict Washington-Beijing. Repoziționarea pe direcția Asia-Pacific a devenit o miză centrală în calculele strategice ale decidenților americani. Tot mai mulți experți atrag atenția că repoziționarea SUA va schimba în mod hotărâtor geografia de securitate a spațiului euro-atlantic.

În prezent, se încearcă identificarea și formularea de posibile scenarii care să ne permită să descifrăm cum va arăta viitorul parteneriatului transatlantic în era post-Covid.

Scenariul optim este menținerea status-quo-ului, respectiv prezervarea unității binomului NATO-UE ca vectori centrali ai asigurării securității și angajarea militară americană pe teatrul strategic european. Un scenariu de tip status-quo necesită, însă, o serie de ajustări care privesc, cu deosebire, armonizarea anumitor direcții de acțiune între Washington și Bruxelles. Este evident că SUA sunt angajate într-o competiție globală cu China, ceea ce va determina o concentrare a resurselor pe acest teatru. Creșterea contribuției aliaților europeni la eforturile de apărare aliate este un imperativ cerut nu numai de SUA, dar și impus

de noile presiuni strategice la adresa SUA. De altfel, vice-președintele Comisiei Europene Josep Borrell a atras atenția statelor membre să nu recurgă la reduceri la nivelul bugetelor de apărare în condițiile în care mediul de securitate rămâne instabil, mai ales pe fondul consecințelor generate de criza pandemică. Menținerea obiectivului de 2% din PIB pentru apărare este o condiție fermă impusă de SUA și asumată la summit-ul NATO de la Wales.

Mai mult, la nivelul NATO se discută despre adoptarea unei politici aliate relativ la China ceea ce ar încuraja creșterea interesului american față de Alianță și ar crea noi punți de legătură transatlantice. De altfel, conform secretarului de stat Mike Pompeo, o condiție majoră pentru menținerea parteneriatul transatlantic este racordarea UE la agenda SUA ceea ce înseamnă ca occidentalii "să se unească împotriva Chinei și Rusiei"⁶.

Realizarea acestui scenariu depinde însă de mai mulți factori: modul în care UE se va poziționa pe axa de conflict SUA-China, configurarea polului de putere franco-german și gradul de coeziune în interiorul UE, reșezarea posturii globale a SUA, construirea agendei de interese a UE sau viitorul scenei politice americane după alegerile din noiembrie.

Ultimele evoluții apărute sub impactul crizei de Covid-19 ne arată faptul că preservarea status-quo-ului devine un scenariu tot mai dificil de realizat. Succesiunea evenimentelor în contextul pandemiei indică o tendință accentuată de fragmentare pe relația SUA-UE.

Diferențele dintre cele două maluri ale Atlanticului par să se acutizeze pe fondul unor falii de viziune strategică care au devenit tot mai vizibile. Reuniunea miniștrilor de externe ai UE cu secretarul de stat Pompeo din ziua de 16 iunie 2020 (în format de video-conferință) a reliefat existența unor axe suprapuse de viziuni divergente pe marile dosare de securitate: Israel, China, Orientul Mijlociu, Libia, etc. În ziua de 15 iunie 2020, președintele Trump a confirmat informațiile privind reducerea efectivelor militare din Germania⁷, acțiune întreprinsă fără consultarea prealabilă a aliatului german. Anterior acestei decizii, cancelarul Angela Merkel anunțase decizia de a nu participa la summit-ul G7 programat în SUA sub

președinția americană, din motive de siguranță sanitară. Aceste acțiuni suprapuse au alimentat discuțiile privind existența unor diferențe tot mai accentuate pe relația Washington-Berlin pe fondul unei stări de neîncredere în creștere între principalele forțe transatlantice. UE se află în fața unei dileme: de a menține SUA angajată în apărarea Europei, dar, în același timp, de a se opune jocului geopolitic american.

Există informații că liderii marilor puteri europene discută posibilitatea afirmării unui construct de independență strategică. Ideea nu este nouă dar, spre deosebire de conceptul de autonomie strategică susținut de Macron, noua gândire pare să aibă în vedere o acțiune separată a UE, în afara NATO, și afirmarea UE ca pol de putere separat de SUA. Scrisoarea miniștrilor apărării din Franța, Germania, Spania și Italia (30 mai 2020) atrage atenția asupra nevoii de asumare a unui nou nivel de ambiție pentru UE care să permită Uniunii să facă față marilor amenințări și provocări generate de o lume în schimbare. Parte a acestei abordări, se face referire la crearea unei Europe "mai suverane" în domeniul securității și apărării.

Ipoteza unei posibile "Europe suverane" în domeniul apărării se suprapune cu discuțiile tot mai intense privind posibilitatea unei retrageri americane din Europa. Decizia de ajustare a prezenței militare în Germania este un semnal îngrijorător care indică posibile modificări de substanță a posturii de securitate a SUA în Europa. În context, consilierul pe securitate națională, Robert O'Brien a declarat că "practica din timpul Războiului Rece de a disloca un număr mare de trupe cu familiile lor în baze militare masive, cum este cazul celei din Germania este acum, în parte, învechită"⁸. Declarația poate indica o tipologie de acțiune care să permită SUA să acționeze în baza propriilor interese de securitate prin construirea de relații selective de parteneriat cu aliații europeni care au o agendă asumat pro-americană (statele aliate de la granița estică). O astfel de ipoteză este susținută și prin raportare la discursul președintelui Trump de la West Point conform căruia forțele americane vor acționa urmând în primul rând interesele de securitate naționale. Un astfel de tip de abordare, pe fon-

dul creșterii stării de neîncredere între aliați, ar putea accelera tendințele centrifuge ale UE, inclusiv prin construirea de noi alinieri transatlantice.

Opțiunea unei Europe independente strategic de SUA poate implica, însă, riscuri majore pentru UE. Principala întrebare este dacă acest scenariu – al fracturării relației transatlantice – nu va genera ca efect de domino dezintegrarea UE. Vulnerabilitățile generate de Brexit, presiunea fenomenului imigraționist, viziunile diferite de securitate între statele membre, creșterea valului populist și afirmarea agendelor naționaliste sunt elemente care ne arată existența unor falii suprapuse de tensiune internă. Totodată, este neclar în ce măsură statele europene vor continua să investească în apărare în condițiile contracției economice și financiare generate de pandemie. Proгноzele marilor agenții financiare arată că bugetul european pentru apărare ar putea pierde între 20 și 50 miliarde de euro în 2020⁹. Pentru multe dintre statele membre ale UE, o sporire a contribuției la bugetele de apărare poate fi dificil de acceptat sau de suportat la nivel intern, cu deosebire în condițiile impuse de criza pandemică. Ideea de “independență strategică” nu se bucură de o susținere completă din partea statelor membre. Dimpotrivă. Statele aflate la granița estică, în imediata proximitate a Rusiei, rămân adepții unei strânse alianțe cu SUA și a prezervării Alianței Nord-Atlantice. Nu se poate exclude posibilitatea ca, în lipsa protecției americane, să se producă un proces de renaționalizare al apărării cu efecte dramatice asupra coeziunii spațiului de securitate euro-atlantic și al stabilității UE. Deopotrivă important, în cazul unei deteriorări accelerate a axei de conflict SUA-China-Rusia, este puțin probabil ca UE să fie capabilă să joace un rol independent sau să rămână în afara conflictului.

Mediul strategic se află într-un evident proces de deteriorare care, în lipsa unor angajamente ferme de apărare din partea SUA, poate împinge UE într-un vacuum geopolitic de mari dimensiuni. Un scenariu care ar implica o accelerarea a axelor de conflict Washington-Beijing-Moscova ar putea pune UE în

fața unei opțiuni geopolitice imposibile. Este neclar în ce măsură binomul Franța-Germania are potențialul de a construi o platformă de acțiune comună care să genereze un consens deplin între statele membre pe dimensiunea apărării care să ofere o alternativă viabilă de securitate în condițiile unei posibile reajustări a angajamentelor de apărare americane în Europa.

Nu este exclus ca SUA să încurajeze diferite tendințe competiționale pentru a slăbi din interior UE. O UE slăbită sau fracturată ar putea accepta mai ușor racordarea la agenda americană lipsindu-i potențialul de a juca un rol distinct, chiar opus SUA, pe anumite dosare punctuale la nivel internațional. Atitudinea Poloniei în contextul anunțatei retrageri militare americane din Germania oferă indicii îngrijorătoare relativ la comportamentul statelor în condiții de incertitudine strategică, dar arată și capacitatea SUA a de a crea anumite falii competiționale între statele membre UE.

Dilema centrală în actualele dinamici care privesc relația transatlantică o constituie decizia SUA de a-și menține angajarea militară în Europa corelată cu modul de gestionare a mișcărilor centrifuge tot mai accentuate între Washington și Bruxelles în contextul avansării unor inițiative de tip “independență strategică” a UE. Rămâne de urmărit și modul de formulare a agendei americane după alegerile din noiembrie, în condițiile în care prognozele experților relativ la viitorul relației transatlantice sunt tot mai pesimiste în scenariul realității lui Trump.

Relația transatlantică, criza de Covid-19 și consecințe asupra României

Este evident că cel mai optim scenariu pentru România este menținerea și consolidarea relației transatlantice pe cei trei piloni centrali: UE, NATO și parteneriatul strategic cu SUA. În acest cadru, România are garanția asigurării securității, nevoilor de apărare și predictibilității regionale. Prin apartenența la constructul de securitate euro-atlantic, Româ-

nia a fost ferită de riscurile induse de tulburările sistemice în logica politicii de putere și competiției geopolitice.

Realitățile internaționale și regionale sunt într-un proces de schimbare tot mai accentuat pe măsură ce dinamica generate de criza pandemică au accelerat jocurile hegemonice globale. Viitorul relației UE-SUA a intrat într-o eră a incertitudinii. Acomodarea României la noua realitate post-Covid implică identificarea de alternative care să pregătească soluții pentru cele mai rele dintre scenarii.

România se poate găsi într-o postură cu deosebire complicată în cazul în care relația UE-SUA va ajunge într-un punct extrem de presiune. Scenariul unei rupturi pe dimensiunea transatlantică generează temeri și linii multiple de amenințare la adresa României. După cum afirma analistul Valentin Naumescu: „Fără SUA, regiunea (re)devine nesigură. Fără apartenența la nucleul UE, zona (re)devine o periferie săracă și coruptă, vulnerabilă la intrarea nestingherită a Marilor Puteri non-occidentale, cu toate consecințele care decurg de aici, la nivelul unei generații cel puțin”. Într-o astfel de ecuație, România s-ar putea confrunta cu dilema strategică a alegerii între UE și SUA atât pe dimensiunea apărării (parteneriatul strategic cu SUA versus “independența strategică” clamată de nucleul coordonator franco-german), dar și pe cea economică (problema securității energetice, dosarul Nord Stream 2). Într-o astfel de situație, România trebuie să identifice cu claritate principalele axe de amenințare, potențialul de gestionare al acestora și nevoile imediate de securitate.

Rusia rămâne principala problemă de securitate, însă o potențială fractură pe relația UE-SUA ar fi de natură să modifice în mod substanțial dinamica dosarului rusesc. Principala întrebare este legată de modul în care se va construi axa relaționară UE-SUA-Rusia în condițiile revenirii în logica competiției geopolitice de mare putere. Ipoteza cea mai dramatică este dată de posibilitatea ca atât nucleul UE format din Germania și Franța, cât și SUA să încerce acțiuni de acomodare cu Rusia. UE, lipsită de un potențial militar credibil și axată pe gestionarea problemelor din interiorul Uniunii, se poate orienta spre Rusia pentru găsi-

rea unei formule de gestionare a securității în zona vecinătății estice în baza unui compromis care ar putea implica atât aspecte economice (sanctiunile), cât și politice (sfera de influență rusească în vecinătatea estică). Pentru SUA, o reșezare a relațiilor cu Rusia poate fi o miză importantă în confruntarea sistemică cu China, și i-ar putea oferi instrumente de presiune împotriva UE prin marginalizarea acesteia în noul joc geopolitic continental. În ambele ipoteze, problematica securității în zona Mării Negre s-ar putea tranșa tot ca parte a unui compromis mai larg care să-i recunoască Rusiei preeminența regională. Este evident că orice formulă de acomodare a Rusiei implică reșezări strategice la nivel regional, în linia solicitărilor tradiționale ale Rusiei pentru recunoașterea sferelor de influență, ceea ce, implicit, generează falii suprapuse de insecuritate pentru România.

Reactivarea marilor jocuri hegemonice pe fondul deteriorării legăturii UE-SUA ar putea crea o zonă extinsă de vacuum de securitate. Soluția pentru România este menținerea angajării militare americane și chiar sporirea forțelor americane dislocate pe teritoriul național. Parteneriatul strategic cu SUA devine crucial pentru a compensa deficitul de securitate indus de o potențială deschidere a UE sau SUA pentru discuții cu Rusia. Este important, în această ecuație, modul în care interesele americane și cele rusești se vor intersecta în zona Mării Negre. Este evident că sunt dosare strategice majore unde atât Rusia, cât și SUA au interese evidente pentru a menține deschisă calea negocierilor, dar este, încă neclar, cum se vor repercuta acestea asupra posturii SUA în Marea Neagră. Posibila “ieșire” a zonei Mării Negre din radardul de interese strategice ale Vestului (UE și SUA) ar fi realmente o schimbare dramatică pentru România.¹⁰

În acest moment observăm o consolidare accentuată a flancului nordo-baltic. Această evoluție este o oportunitate, dar și o provocare pentru România. În spațiul public au apărut tot mai multe informații legate de o posibilă relocare de noi trupe în Polonia. Cifrele vehiculate indică un număr de 200 de noi militari, relocați din Germania, plus un comandament de corp,

avioane Hercules C130 și 30 de noi F-16. Vizita președintelui polonez la Washington (12 iunie) a permis reafirmarea relației speciale dintre SUA și Polonia. În context, președintele Trump a discutat despre semnarea unui acord special de cooperare între cele două țări. Consolidarea flancului nordo-baltic poate genera un dezechilibru strategic în defavoarea axei strategice sudice- Marea Neagră care ar putea vulnerabiliza întreaga graniță estică, inclusiv prin slăbirea relației dintre Polonia și România. Din această perspectivă, construcția militar-strategică a flancului estic trebuie să integreze într-un concept unitar problematica apărării de-a lungul centurii Baltica-Marea Neagră. Prezența militară americană devină elementul cheie care trebuie să asigure coerența acțională a aliaților regionali din zona de maximă expunere strategică față de Rusia. Consolidarea parteneriatului cu Polonia poate oferi României noi resurse în vederea întăririi posturii regionale și extinderii angajamentelor militare americane.

Este evident că lumea post-Covid tinde să genereze noi realități internaționale. Asistăm la o exacerbare a competiției pentru putere și influență a marilor actori concomitent cu o accentuare a fragmentării sistemului internațional în logica polilor multipli de putere. Unitatea UE-SUA pare tot mai dificil de coagulat, fiecare încercând să-și construiască propria geografie de interese și priorități. În prezent, ambii actori rămân angajați în menținerea Alianței Nord-Atlantice, dar adâncirea neîncrederii și tendințele confrunțational-competiționale între aliați ar putea genera o paralizie acțională la nivel NATO. Iar poziționarea de ansamblu a SUA rămâne încă în zona incertitudinii.

Este posibil, dacă mergem pe un scenariu mai optimist, ca procesul de diluare care se manifestă la nivelul UE și tensiunile apărute în relația transatlantică să fie pe termen scurt și să se atenueze treptat odată ce impactul crizei pandemice se va reduce. Procesul de globalizare va continua ceea ce va determina toți marii actori internaționali, indiferent de natura diferendelor, să găsească formule pentru a lucra împreună și a asigura un mediu internațional

stabil. UE și SUA vor reuși, într-o astfel de ecuație, să-și coordoneze agende de securitate și să-și regăsească nivelul de încredere necesar. România își poate prezerva, într-un astfel de scenariu, cele două ancoră de securitate: UE și NATO.

Dar, dincolo de așteptări și supoziții de tip „wishfull thinking”, criza pandemică a generat o serie de trenduri care constituie un avertisment serios relativ la potențialul de schimbare a paradigmei de securitate așa cum o cunoaștem și care ne-a asigurat securitatea în ultimii 20 de ani. Lumea se schimbă în ritm alert, iar scenariile negative trebuie luate în mod realist în serios. Într-o eră a incertitudinii, România trebuie să gândească în mod pragmatic și să identifice cele mai optime soluții care servesc intereselor de securitate naționale imediate și de perspectivă. Alianțele sunt prin natura lor supuse schimbării. Lumea de după pandemie ar putea genera alinieri și reasezări care, în urmă cu câțiva ani, ar fi părut absurde sau imposibile. Marile lecții ale istoriei recente ne arată foarte clar că principalul pericol pentru securitate României este să rămână izolată, fără angajamente clare de alianță în condițiile exacerbării jocului geopolitic de sumă-nulă. România, având în vedere postura geopolitică și potențialul de care dispune, este obligată să păstreze cât mai multe opțiuni deschise, pe toate direcțiile.

Note

¹ “Germany confirms that Trump tried to buy firm working on coronavirus vaccine”, *Politico*, 15.03.2020, <https://www.politico.eu/article/germany-confirms-that-donald-trump-tried-to-buy-firm-working-on-coronavirus-vaccine/>, accesat la 3.06.2020; “Germany tries to stop US from luring away firm seeking coronavirus vaccine”, *Reuters*, 15.03.2020, <https://www.reuters.com/article/health-coronavirus-germany-usa-idUSL8N2B8075>, accesat la 3.06.2020

² “Coronavirus: US to halt funding to WHO, says Trump”, 15.04.2020, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-52289056>, accesat la 5.06.2020

³ Deși SUA dețin președinția G7, președintele american a acceptat abia pe 16 martie să aibă o discuție în format G7, la insistențele președintelui francez E. Macron. Desfășurarea reuniunii miniștrilor de externe G7, în format de video-conferință, în ziua de 25 martie, nu a reușit să adopte un comunicat comun, rezultat care a evidențiat atât neîncrederea americană față de soluția multinațională, cât și viziunile diferite cu privire la China.

⁴ Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the the Council. EU-China – A strategic outlook, Strasbourg, JOIN(2019) 5 final, 12 March 2019, <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>

⁵ EU-China Strategic Dialogue: Remarks by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the press conference, Brussels, 09.06.2020, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/80639/eu-china-strategic-dialogue-remarks-high-representativevice-president-josep-borrell-press_en, accesat la 14.06.2020

⁶ China, Israelul și atașamentul față de organizațiile internaționale, printre temele abordate de miniștrii de externe ai UE cu Pompeo, 16.06.2020, <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2020/06/16/china-israelul-si-atașamentul-fata-de-organizatiile-internationale-printre-temele-abordate-de-ministrii-de-externe-din-ue-cu-pompeo--523577>, accesata la 17.06.2020.

⁷ Colm Quinn, "Trump Is Withdrawing U.S. Troops From Germany. Do Germans Care?", *Foreign Policy*, 16.06.2020 <https://foreignpolicy.com/2020/06/16/trump-withdrawing-9500-troops-from-germany-merkel-grenell-pompeo-yang/>, accesat la 17.06.2020

⁸ „Why the U.S. Is Moving Troops Out of Germany”, *Wall Street Journal*, 21.06.2020, <https://www.wsj.com/articles/why-the-u-s-is-moving-troops-out-of-germany-11592757552>, accesat 22.06.2020

⁹ „Spending on Covid-19 crisis may blow apart EU defence ambitions”, 13.05.2020, <http://www.rfi.fr/en/europe/20200513-spending-on-covid-19-crisis-may-blow-apart-eu-defence-ambitions-military-budget>, accesat la 2.06.2020

¹⁰ Valentin Naumescu, "Fractura Occidentului. De ce se despart America și Europa? Va reveni Rusia în Estul Europei?", 16.05.2020, <http://www.contributors.ro/global-europa/fractura-occidentului-de-ce-se-despart-america-%C8%99i-europa-va-reveni-rusia-in-estul-europei/>, accesat la 3.06.2020

ABSTRACT

The transatlantic relationship is the foundation of a successful collective security, the US-Europe relationship being the central vector that defines the configuration of the liberal international order created after the Second World War. The transatlantic partnership was assumed to be a reality after 1990, with the assertion of American hegemony and the construction of an expanded European security and defense geography, including new members from Central and Eastern Europe, with NATO and EU as its main pillars. This international order is currently facing strong geopolitical pressures that have intensified in the context of the pandemic crisis. Although no major transatlantic fractures have occurred, a closer look at the consequences of the pandemic shows the existence of faults with real potential to generate a much deeper crisis on the Washington-Brussels relationship.

Cuvinte-cheie: security, defence, trans-Atlantic, NATO, EU, hegemony, Black Sea, Romania

Carmen Rijnoveanu este director adjunct al ISPAIM și cercetător gradul doi în studii de securitate.

Afirmarea globală a Chinei, motiv de îngrijorare pentru NATO?

Carola FREY

Pe termen scurt și mediu schimbările ce urmează a interveni în organica Alianței Nord Atlantice reflectă principiile constitutive originale: *„statele își vor menține și dezvolta capacitatea individuală și colectivă de rezistență”*¹. Prioritățile Alianței, conform Conceptelor Strategice² adoptate încă din 1949, s-au schimbat în funcție de mediul de securitate turbulent, ceea ce a demonstrat necesitatea adaptabilității Alianței la acest mediu.

La Summit-ul NATO de la Londra (decembrie 2019) s-au înregistrat primele indicii ale acestei schimbări. În primul rând, „Declarația Reuniunii NATO la Nivel Înalt”³ a marcat două aspecte cruciale ale mediului de securitate actual: *„ne confruntăm cu amenințări și provocări provenind din toate direcțiile strategice”*⁴ și faptul că *„actori statali și non-statali contestă ordinea internațională bazată pe reguli”*⁵. În plus, un element de noutate a fost menționarea explicită a Chinei *„recunoaștem ca influența în creștere și politica internațională a Chinei prezintă atât oportunități, cât și provocări, pe care trebuie să le gestionăm împreună, ca Alianță”*⁶. Aceste afirmații au fost emise în contextul în care SUA, prin „Strategia Națională de Securitate” din 2017, a identificat China ca un „concurrent strategic”⁷, fiind implicit percepută ca o amenințare la ordinea internațională liberală. De asemenea, Uniunea Europeană și-a schimbat în 2019 poziția sa⁸ în legătură cu China prin documentul „EU-China – A strategic outlook”, în care Beijing este *„simultan un partener de cooperare, un concurrent economic*

*dar și un rival sistemic”*⁹. Criza COVID-19 a contribuit la amplificarea decalajelor dintre Bruxelles și Beijing mai ales prin campania de dezinformare promovată de China, clasificată ca o amenințare hibridă la adresa securității europene¹⁰.

În al doilea rând, tot plecând de la Summit-ul din 2019, regăsim declarațiile din perioada 29 noiembrie – 04 decembrie 2019 care au reliefat implicațiile afirmării globale a Chinei pentru NATO. În cadrul „Conferinței de presă a secretarului general al NATO Jens Stoltenberg”¹¹ din 29 noiembrie a fost discutată *„schimbarea fundamentală a echilibrului global de putere odată cu ascensiunea Chinei”*¹² și modurile în care securitatea statelor NATO este afectată de modernizarea militară a Chinei și de prezența crescută a Beijingului în regiunea Arctică și a Balcanilor¹³. Din „Declarația comună a secretarului general al NATO, Jens Stoltenberg și a președintelui Statelor Unite, Donald Trump”¹⁴ din 3 decembrie 2019, se poate extrage faptul că *„NATO este diferit”*, acoperă o zonă teritorială extinsă și este îngrijorat de amploarea dezvoltării sectorului apărării al Chinei, dar și de demersurile sale pe continentul european¹⁵. Cu toate acestea, pe parcursul sesiunii de întrebări a „NATO se implică: Inovarea Alianței” se argumentează că *„pentru prima dată am decis că trebuie să abordăm acest subiect împreună, ca apoi să dezvoltăm o abordare comună în ceea ce privește China. Nu pentru a crea un nou adversar, ci doar pentru a analiza, a înțelege și a*

*răspunde într-un mod echilibrat la provocările pe care le generează China*¹⁶.

China își face simțită prezența și în perspectivele reprezentanților grupului de experți numit pe 31 martie 2020 de către Jens Stoltenberg, grup care urmărește consolidarea dimensiunii politice a NATO¹⁷, și care lasă de înțeles, la limita insinuării, că există nevoia pentru o politică NATO privind China. De exemplu, Wess Mitchell, coordonatorul oficial al grupului, a publicat pe 3 aprilie 2020 „COVID-19 is a chance for the U.S. and Europe to unite on China”, în care vorbește despre oportunitatea creată de pandemie pentru a formula o strategie comună SUA-Europa privind China și pentru îmbunătățirea mecanismelor NATO în domeniul instrumentelor specifice gestionării crizelor și rezilienței societăților occidentale¹⁸. Pe 23 aprilie 2020 publică un material despre influențele negative ale prezenței Chinei în Europa Centrală și de Est, amintind și viitoarele probleme geopolitice. Face apel, din nou, la necesitatea unui răspuns coerent din partea SUA-Europa: *„este necesar ca SUA și Europa să își îmbunătățească jocul pentru a consolida influența lor occidentală”*¹⁹. Interesante sunt și sugestiile emise de Wess într-un material publicat pe 7 mai 2020 în The Wall Street Journal intitulat „Containing China will be complicated”, prin care acesta afirmă că SUA are nevoie de o mare strategie pentru China, dar că *„America nu o poate face singură”*, fiind nevoie ca aliații din Europa să aibă o altă abordare privind China²⁰.

În aceeași notă, Marta Dassù, unul din cei zece membri ai grupului NATO, într-un articol publicat pe 23 aprilie 2020, prezintă cum campania de dezinformare a Chinei afectează percepțiile italienilor, prin prisma „războiului firelor narative”, făcând aluzie că alianța SUA-Europa este singura soluție viabilă²¹. Mai mult, într-un interviu din data de 1 aprilie 2020, sugerează că NATO trebuie să facă față unor dezechilibre geopolitice globale și unor riscuri noi și inedite²².

Cu toate acestea, este greu de estimat în ce măsură aceste perspective se vor regăsi sau vor fi integrate (în totalitate sau parțial) în sugestiile ce urmează a fi făcute de către reprezentanții grupului către secretarul general NATO, sau, mai mult decât atât, ce conotație i se oferă

Beijingului ca subiect pe agenda de discuții a Alianței.

Problematica chineză pentru NATO este una delicată. Analizând NATO din punct de vedere al statelor membre avem pe de o parte interesele partenerului american, aflat într-un conflict sistemic (dar nu numai) cu China, care dorește menținerea poziției sale internaționale și a influenței sale globale. Mai mult, acest partener este în prezent sub semnul unei administrații controversate. Pe de altă parte, regăsim interesele economice ale statelor Europei Centrale și de Est²³ care vor să profite de anumite avantaje oferite de Noul Drum al Mătăsii (proiectele de infrastructură și rețele de comunicații), având în vedere statutul Chinei de investitor în Europa. Aceste investiții au fost încurajate atât de statele membre în mod individual, cât și de Uniunea Europeană²⁴.

China, pentru moment, nu reprezintă o amenințare militară clară pentru NATO, deși anumite demersuri recente pot fi interpretate ca amenințări hibride. Nu este de ignorat faptul că statele membre NATO sunt antrenate în cadrul contextului general într-un „război al firelor narative”, agravat de pandemia COVID-19 și de numeroase campanii de dezinformare, care ilustrează potențialul pericol pe care îl poate reprezenta China.

În plus, caracterul potențial al unei amenințări militare chineze în regiunea arctică nu este suficient sau satisfăcător pentru a favoriza o poziție fermă, într-o Alianță în cadrul căreia deja își fac resimțită prezența anumite regiuni de concentrare (anumite state interesate de flancul estic și amenințările Rusiei, iar altele de regiunea sudică, implicit de problemele provocate de migrație). Relațiile aprofundate China – Rusia sunt întradevăr un motiv de îngrijorare strategică pentru multe state, iar prezența militară concentrată a Beijingului în zona Arctică ar atesta incontestabil dominația militară a Chinei în Asia și emergența acesteia ca o mare putere militară. Aspirațiile arctice ale Chinei (sau China „aproape Arctică”²⁵ și „Drumul Polar al Mătăsii”²⁶) au fost introduse în „Raportul anual privind China al SUA din 2019”²⁷ și se regăsesc menționate în multe intervenții ale secretarului general NATO²⁸: *„China se apropie ... o vedem în regiunea arctică”*²⁹, *„Arcticul este important. Mereu a fost important și de-*

*vine din ce în ce mai important ... vedem și o prezență a Chinei în nord*³⁰. Într-un interviu din decembrie 2019 generalul Paolo Ruggiero, Adjunctul Comandantului Suprem Aliat pentru Transformare NATO, susținea că „NATO este o organizație de apărare. Până în prezent noi nu percepem China ca un adversar potențial în termenii securității și apărării. În viitor? Nu știu”.

Ca Beijing să devină în perioada următoare principalul adversar al NATO este puțin probabil, desigur fără să luăm în calcul scenariul extrem în care virusul ce a cauzat pandemia COVID-19 a fost proiectat și lansat public intenționat de către China. În realitate, situația geopolitică prezintă o China cu vocație de putere maritimă (și bineînțeles militară), încurajată să pătrundă pe teritoriul european în ipostază de investitor/partener asiatic. Cu siguranță termenii imaginați de puterile europene și planurile ce implicau China în ordinea mondială erau cu totul altele față de evoluția pe care a imprimat-o Beijing propriei sale dezvoltări.

Diversitatea punctelor de vedere și a retoricilor despre implicațiile ascensiunii Chinei ca superputere este o dovadă a reordonării sistemice. În acest context, investițiile Chinei în Europa au dobândit o importanță geopolitică care depășește limitele relației bilaterale UE-China³¹. Un alt motiv este și schimbarea percepției europene asupra Chinei, deoarece aceasta a vizat cu precădere periferia europeană (flancul estic), o zonă vulnerabilă a Alianței, și Italia cunoscută și ca „the weak under-belly of Europe”³².

Infrastructura a fost una din direcțiile pe care a dorit să evolueze China în statele din regiunea Mării Negre ca strategie de penetrare a pieței și ulterior de ramificare către alte domenii. Proiect care s-a dovedit dificil, datorită unei arhitecturi de interese NATO revitalizezate în regiunea Mării Negre, prin Summit-ul de la Varșovia din 2016³³. Factorii determinanți au fost „acțiunile militare provocatoare în apropierea frontierelor NATO, inclusiv în regiunile Mării Baltice și ale Mării Negre și ale Mediteranei de Est”³⁴, implicit și exercițiile militare comune Rusia-China din 2015 cu „scopul menținerii securității căilor maritime în lume”³⁵. Un exemplu recent regăsim chiar

în România și anume: stoparea în mai 2020 a proiectului româno-chinez de construire a reactoarelor 3 și 4 de la Cernavodă de către Ministerul Economiei, Energiei și Mediului de Afaceri³⁶. Acest proiect implică compania China General Nuclear Power Corporation în darea în folosință a reactoarelor 3 și 4 aparținând Centralei Nucleare de la Cernavodă. În mai 2016, în sesiunea CSAT, a fost declarat investiție prioritară. Acest fapt nu a fost în concordanță cu viziunea partenerului strategic SUA, care la 14 aprilie 2016, printr-un comunicat al Departamentului de Justiție³⁷, ridicase suspiciuni de spionaj în privința companiei chineze. Cu toate acestea, negocierile au continuat, deși ritmul a fost lent și nu au existat concluzii fundamentale. În cele din urmă, România, după 4 ani, a închis acest proiect, menționând că pe viitor el poate să fie dezvoltat fie din fonduri proprii, fie cu ajutorul partenerilor UE sau NATO³⁸.

De altfel, pe fundalul crizei COVID-19, secretarul general NATO a avertizat cu privire la „cei ce urmăresc să exploateze situația economică pentru a investi în infrastructură și industrie”³⁹, fapt ce ar putea afecta securitatea pe termen lung⁴⁰. Interesant de observat este și limbajul utilizat de către NATO, majoritatea declarațiilor au fost formulate în mod impersonal, fără a atrage atenția asupra unui subiect/actor. Mai mult, atunci când s-a făcut referire directă la China s-a vorbit atât de „oportunități”, dar și de „provocări”, fiind plasate fie în contextul rezilienței/rezistenței, al infrastructurii, al securității telecomunicațiilor, fie al domeniilor cyber și spațiului cosmic⁴¹.

China s-a afirmat ca un mare investitor în tehnologiile emergente (de exemplu tehnologiile 5G și dorința de a penetra piața europeană și americană⁴²) și a pus accent pe dezvoltarea capacității sale militare (modernizarea militară și reforma sistemelor aferente⁴³, iar la Congresul Popular Național din mai 2020 s-a anunțat o creștere a bugetului apărării de 6.6%⁴⁴). Dar situația internațională actuală a afectat poziția Chinei, iar statusul global a perceput anumite modificări, mai ales din punct de vedere economic. Acest lucru se reflectă în creșterea bugetului apărării care este mai mică decât în 2019, fiind de altfel și cea mai mică din ultimi 5 ani⁴⁵.

Consecințele ascensiunii Chinei pentru NATO pot fi afectate și de evoluția relațiilor SUA-China, mai ales prin posibila politică pe care Beijing o poate urmări în spațiul euroatlantic: dezbină inamicul și cucerește de partea ta aliații acestuia („destramă-i alianțele”⁴⁶). În acest scenariu, Europa poate deveni un teatru al competiției sino-americane, China oferindu-se ca alternativă pentru un partener strategic și economic. Astfel, schimbarea pe care NATO o percepe include și domenii politice sensibile, în termeni de coeziune a aliaților și salvagardarea valorilor occidentale.

Astfel, din punctul de vedere NATO, momentan China este prezentă ca o chestiune de evaluat în mod colectiv, chestiune care poate intradevăr afecta interesele de securitate ale Alianței pe termen mediu și lung, dar care poate crea și o serie de riscuri asimetrice/hibride pe termen scurt. Proiecția de putere și tentativa de a-și extinde sfera de influență în afara regiunii Asia-Pacific este o tendință, care va continua, mai ales deoarece sistemul internațional este în reorganizare. NATO se confruntă, din nou, cu dilema relevanței sale la nivel internațional, iar pentru a o depăși și de această dată este nevoie ca statele să-și evalueze pozițiile cu acuratețe și să-și traseze parcurul viitor cu maximă eficiență.

Note

¹ *Tratatul Nord Atlantic*, 1949, Articolul 3, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm.

² *Conceptele Strategice NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.

³ Declarația Reuniunii NATO la Nivel Înalt (London Declaration), 4 decembrie 2019,

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm sau variantă în limba română

<https://www.mae.ro/node/51012>.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, Punctul 3.

⁶ *Ibidem*, Punctul 6.

⁷ *National Security Strategy of the United States of America*, decembrie 2017, p. 21.

⁸ În documentul cadru *Elements for a new EU strategy on China* din 2016, China era încă descrisă în termeni de „partener de discuții”. Se făcea marginal mențiune la ascensiunea ei și se dorea aderarea Chinei la sistemul internațional de reguli.

⁹ *EU-China – A strategic outlook*, martie 2019, p1.

¹⁰ *Disinformation around the corona virus pandemic: Opening statement by the HR/VP Josep Borrell at the Euro-*

pean Parliament, 30.04.2020, fragmente: „intentional and coordinated disinformation campaigns should be treated as a hybrid threat to European and global security”; „disinformation efforts and aggressive push of narratives by different international actors, including Russia and China”; „state sponsored disinformation campaigns and very specifically names the actors behind them – including China”.

¹¹ *Conferința de presă a secretarului general al NATO Jens Stoltenberg*, 29 noiembrie 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_171460.htm?selectedLocale=en.

¹² *Ibidem*, „the fundamental shift in the global balance of power with the rise of China”.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Declarația comună a secretarului general al NATO, Jens Stoltenberg și a președintelui Statelor Unite, Donald Trump*, 3 decembrie 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_171542.htm?selectedLocale=en

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Questions and answers NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the 'NATO Engages: Innovating the Alliance' conference*, 3 decembrie 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_171550.htm?selectedLocale=en.

¹⁷ *Secretary General appoints group as part of NATO reflection process*, 31 martie 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174756.htm.

¹⁸ Wess Mitchell, *Covid-19 is a chance for the U.S. and Europe to unite on China*, The Washington Post, 3 aprilie 2020, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2020/04/03/covid-19-is-chance-us-europe-unite-china/>.

¹⁹ Wess Mitchell, *Central Europe's China Reckoning*, 23 aprilie 2020, <https://www.the-american-interest.com/2020/04/23/central-europes-china-reckoning/>.

²⁰ Elbridge Colby, Wess Mitchell, *Containing China Will Be Complicated*, 7 mai 2020, <https://www.wsj.com/articles/containing-china-will-be-complicated-11588892200>.

²¹ Marta Dassù, *Perche la Cina non vincera la partita post-Covid*, 23 aprilie 2020, <https://aspeniaonline.it/perche-la-cina-non-vincera-la-partita-post-covid/>.

²² Così la Nato anticiperă le sfide future. Parla Marta Dassù, 1 aprilie 2020, <https://formiche.net/2020/04/nato-sfide-dassu-stoltenberg-esperti/>.

²³ De exemplu existența formatului de cooperare 17+1.

²⁴ *Amintim EU-China Comprehensive Strategic Partnership și EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation*.

²⁵ *China Arctic Policy*, The State Council Information Office of the People's Republic of China, ianuarie 2018, prima ediție, p. 3.

²⁶ *Ibidem*, „Polar Silk Road”.

²⁷ *Annual Report To Congress, Military and Security Developments Involving the People's Republic of China* 2019, mai 2019.

²⁸ Dar și rapoarte emise sub egidă NATO, de exemplu *NATO and Security in the Arctic*, NATO Parliamentary Assembly, Gerald E. Connolly, oct. 2017.

²⁹ NATO's Stoltenberg cites Arctic as he argues for more alliance attention to China, august 2019, <https://www.arctictoday.com/natos-stoltenberg-cites-arctic-as-he-argues-for-more-alliance-attention-to-china/>.

³⁰ Conversation with NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Brussels Forum, 27 iulie 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_167246.htm.

³¹ Frans-Paul van der Putten, *European seaports and Chinese strategic influence*, Clingendael Report, decembrie 2019, p. 4.

³² Amintim *Memorandum of Understanding between the Government of the Italian Republic and The Government of the People's Republic of China on cooperation within the framework of the Silk Road Economic Belt and the 21st century maritime silk road initiative*, martie 2019.

³³ *Warsaw Summit Communiqué*, iulie 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *China, Russia to hold first joint Mediterranean naval drills in May*, aprilie 2015, <https://www.reuters.com/article/us-china-russia-military/china-russia-to-hold-first-joint-mediterranean-naval-drills-in-may-id USKB N 0NL16F20150430>.

³⁶ *Guvernul oprește proiectul reactoarelor 3 și 4 de la Cernavodă cu chinezii*, 26 mai 2020, https://www.economica.net/guvernul-opre-te-proiectul-reactoarelor-3-i-4-de-la-cernavoda-cu-chinezii_184995.html?fbclid=IwAR2QwxBHsRjAdgLLktNPuWrm3CNI_9pSUYJLVJKAzMqlDd9H7aVs-3p7YQ.

³⁷ *U.S. Nuclear Engineer, China General Nuclear Power Company and Energy Technology International Indicted in Nuclear Power Conspiracy against the United States*, aprilie 2016, https://www.justice.gov/opa/pr/us-nuclear-engineer-china-general-nuclear-power-company-and-energy-technology-international?fbclid=IwAR1ufBvDexGrxPc7Xq54DsgVgijampZ_EEedSivTiq0mLK0NtChzIsEQvo.

³⁸ *Ministrul economiei Virgil Popescu: Reactoarele 3 și 4 de la Cernavodă ar fi putea fi construite cu tehnologie din țări UE și NATO*, 29 mai 2020, https://www.caleaeuropeana.ro/ministrul-economiei-virgil-popescu-reactoarele-3-si-4-de-la-cernavoda-ar-fi-putea-fi-construite-cu-tehnologie-din-tari-ue-si-nato/?fbclid=IwAR3xFoBUBdVh9Itk97nVeHwLjsaaV_97BI3-wEgw0hrk6uAeEqEM70us_BI.

³⁹ *Conferință de presă, NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the virtual meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers' session*, 15 aprilie 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_175087.htm?selectedLocale=en.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Kestutis Paulauskas, *Space: NATO's latest frontier*, 13 martie 2020, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/03/13/space-natos-latest-frontier/index.html>.

⁴² John Lee, *China Steps up the Long March to 5G*, 6 mai 2020, <https://thediplomat.com/2020/05/china-steps-up-the-long-march-to-5g/>.

⁴³ *The Military Balance 2020*, februarie 2020, IISS.

⁴⁴ Mike Yeo, *China announces \$178.2 billion military budget*, 22 mai 2020, <https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2020/05/22/china-announces-1782-billion-military-budget/>.

⁴⁵ *China slows defense budget growth to 6.6 % in 2020*, 22 mai 2020, <https://www.globaltimes.cn/content/1189146.shtml>.

⁴⁶ Sun Tzu, *Arta Războiului*, Editura Art.

ABSTRACT

The article will follow NATO's approach and reaction to China's emergence as a contender in the "post liberal order", focusing on a specific issue: "Could China's assertiveness be classified as a prospective threat for NATO". The starting point of the analysis is the 2019 London Summit, also taking into account past key documents, declarations, moments or events, relevant for the proposed topic, such as Arctic policies, Belt and Road initiatives around Europe, China's actions to penetrate the European geopolitical area, etc. China's rise as a military power and its economic strength (before the COVID-19 pandemic) have constantly expanded throughout NATO's spheres of interest, making its presence felt at its borders, and sometimes even lurking around in its own garden.

Key words: NATO, NATO transformation, China rise, China assertiveness, future for NATO, China policy

Carola Frey is a researcher at the Institute for Political Studies of Defense and Military History, focusing on international relations and security studies, with an emphasis on NATO.

Reflections on Vladimir Putin and Russia's Foreign and Military Policy: Exploring Motivations, Factors and Explanations¹

Alan WHITEHORN

In assessing Vladimir Putin and contemporary Russian foreign and military policy, instead of final answers that emerge, it is often additional questions. It can take a life-time to acquire expertise on foreign countries and this is even more so when a regime is autocratic, secretive and deliberately deceptive in the information it releases.

Following my academic research and writings on communist Yugoslavia, Eastern Europe and the Soviet Union in the late 1960s and early 1970s, I was asked a number of years later what I would have done differently in my studies in order to better understand this complex region. I immediately replied: 'Read more history that covered a longer time span.' With 'long history' in mind, one shall analyze Putin and Russia and their intertwined journeys, as we navigate these times of a global pandemic.

The Tsarist Tradition in Russia: Looking East and Inward or Looking West and Outwards?

To better understand Putin and his orientation, it is useful to step back and look at an overview of Russian political history and explore several key enduring themes. Amongst the most famous tsars and commissars, several -- Ivan the Terrible (1530-1584), Peter the Great (1672-1725), Catherine the Great (1729-1796) and Stalin "the Man of Steel" (1879-1953) -- dominate the landscape. Each

ruled for more than two decades. [See Table 1: Russian Leaders]. While in some ways they possessed different orientations and styles of governance, common to each, they expanded Russia's territory and powers.² In addition, all three tsarist leaders and the soviet communist ruler were highly autocratic rulers. This perhaps should serve as a reminder that despite the appearance of some differences in Russian politics, the underlying foundation may be essentially the same: autocratic and imperial expansionist in goals and aspirations.

During the 19th century, major intellectual debates about the future of Russia arose with great intensity. It was increasingly evident that Russia lagged behind the West. Russians accordingly searched for solutions for this inferiority, but the proposed remedies differed greatly. "What is to be done?" was a key existential theme and became a title of major books first by Nikolay Chernyshevsky (1828-1889) and later by Vladimir Lenin (1870-1924).³ In the century preceding the Bolshevik 1917 Russian Revolution, several major orientations emerged. Two key contrasting ones were the Slavophiles versus Westernizers.⁴

Slavophiles versus Westernizers

In general, the Slavophiles were opposed to the increasing Western influence which they saw as corrupting the 'more natural and devoutly pure' Russia. The Slavophiles ad-

vocated the need to look instead for inspiration within Russian history and return to the founding spirit of 'true' Russian roots. They believed Russia had a unique messianic role historically. As the third center of Christendom (along with Rome and Constantinople), Russia and the Russian Orthodox Church had a key responsibility to play, particularly as the other centers, in Moscow's view, had receded in their spirituality. In stressing the importance of the collective/group and traditional Russian organizational hierarchic structures, rule by an autocratic paternalistic state and leader were more likely. A significant aspect of the Slavophiles was the encouragement of Pan Slavism. Not surprisingly, the Slavophiles were strong advocates of expanding Russia's leadership in East Europe. This often resulted in clashes not only with local indigenous national populations, but also rival neighbouring imperial powers such as the Ottoman Empire.⁵

A dramatically different perspective was offered by the Westernizers. They observed that Russia greatly and urgently needed to catch up to Western Europe and accordingly favoured embracing Western technology and modern organizational institutions. Westernizers believed that Russia needed to borrow newer and far better Western approaches in politics and the sciences. Their orientation was accordingly universalistic and internationalist, often with an implicit, if not explicit, democratic thrust.⁶

In many ways, the overarching debate between Slavophiles and Westerners continued into the twentieth century and beyond. For example, in the 1960s and 1970s two leading Russian dissidents in the Soviet Union reflected these contrasting orientations. Aleksander Solzhenitsyn (1918-2008), the influential novelist and Nobel Literature Prize recipient, echoed the Slavophile tradition. While Andrei Sakharov (1921-1989), a physicist, father of the Soviet H-bomb and Nobel Peace Prize recipient, articulated the Westernizer orientation. Even now, the profound debates between Slavophiles and Westerners continue in contemporary Russia.⁷ The contrast in orientations between Mikhail Gorbachev's (1931-) Westerner inclinations and Vladimir Putin's (1952-) Slavophile propensity are striking in this regard.⁸

Introductory Thoughts On East Europe and Putin

Yale University professor Timothy Snyder's book *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin* deals with the topic of the re-occurring devastating historical conflicts in East Europe. Given the 2014 Russian invasion of Crimea, the Ukrainian-Russian conflict and clashes in Eastern Ukraine,⁹ an additional chapter seems to be needed. In an article "To Understand Putin, Read Orwell" published in *Politico*, September 3, 2014, Snyder suggested that Putin's aggressive, ambitious style evokes a disturbing Orwellian quality when Putin proclaims that 'War is Peace'. Recent events and announcements seem to fit to a troubling degree an Orwellian dystopian vision for our future. Given Putin's words and deeds, an increasing number of outside observers assume that Putin is often distorting, maliciously distracting, deceiving or outright lying and engaging in disruptive and even confrontational behaviour.¹⁰ What makes him behave so?

Putin certainly revealed a skewed view of history when he claimed in his presidential address to the Russian Duma in 2005 that the break-up of the Soviet Union was "the greatest geo-political catastrophe of the 20th century".¹¹ Without a doubt, this is not a view widely held or even partially understood in the West. We need to grasp Putin's and his fellow Russians' sense of "Times of Troubles"¹² and their feelings of profound loss regarding the disintegration of the USSR and the Soviet bloc (i.e. the enormous decline of a once mighty imperial state). Russians' nostalgia for the country's past greatness and glory is widespread.

One key reason is Russia's profound demographic truncations: Moscow's territorial domain declined by about a quarter (from just over 22 million square kilometers to about 17 million square kilometers) in the dramatic and disruptive transformation from the former Soviet Union to the Russia of today. Institutionally, the Soviet Union went from a diverse Eurasian federation of 15 republics to a more homogenous single republic (Russia). Relatedly, the overall population numbers dropped by about half (from about 293 million to 144

million) from the previous Soviet period to the contemporary Russian era. The continuing population drop (from 140 million in 2010 to a projected 132 million for 2025) is particularly critical when combined with an increasingly aging population (12.9% over 65 in 2010 to a projected 17.7% in 2025).¹³ This constitutes a serious decline in demographic economic size and vitality and ultimately adversely impacts the polity. With the break-up of the Soviet bloc, a number of former Warsaw Pact client states (e.g. Poland, Hungary, East Germany (GDR), the former Czechoslovakia, and Bulgaria) have ceased to be under Moscow's direct formal military command of the Warsaw Pact. These reductions in imperial reach represent a shrinkage of about 755,000 square kilometers and about 90 million persons, and further diminish Russia's geopolitical size and impact. By contrast, the European Union continued to grow in population (498 million in 2010) and expand eastward (e.g. Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Czech Republic, Slovakia, Hungary, Slovenia, Croatia and Romania), as did the military alliance of NATO (e.g. stretching from the north with Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, then Hungary, Czech Republic, Slovakia, Slovenia in mid-East Europe to Romania and Bulgaria in the south).¹⁴ In the eyes of Moscow, these EU and NATO expansions posed an existential challenge to Russia's once pre-eminence in Eastern Europe and even to Russia itself. Even the distinguished American diplomat-historian George Kennan believed NATO's expansion east to be a mistaken strategy and policy.¹⁵

Despite these significant territorial and population losses for Moscow's imperial rule, the newly independent territories and populations remain, for the most part, viable and the majority of the inhabitants (excluding the Russian-speaking minorities) accepting of the new arrangements. Given the geographic proximity and past economic ties with the Soviet Union and the Soviet bloc, these states could have continued to trade and to interact peacefully and constructively with Russia. But such a pattern of co-operative co-existence between equals has not been Moscow's style. Historically, whether in Tsarist or Soviet times,

Moscow's attitude has been one of threats, coercion and attempted imperial control over neighbouring peoples and states. Given the history and socialization patterns of the Russian generation currently in power, it seems likely to remain so under Putin and his KGB/FSB colleagues.

Despite Moscow's shock and frustration at the loss of geopolitical influence in the post-communist era, one still must pose: what sort of amnesia did Putin possess about WW I and WW II? Political autonomy for former Soviet republics and satellite states seems hardly so devastating in outcome compared to world wars. What kind of Moscovite leader would dare downplay the enormous Russian losses in the deaths and destruction of those two world wars?

Perhaps the sense of 'Times of Troubles' will continue for Russia. Despite having had initial successes fuelled in large part by high oil prices and revenues, Putin's at times reckless and deadly actions are likely to significantly cost not only Russia (e.g. post-Crimean invasion sanctions by the West on Russia and its exclusion from the G8 which reverted to being the G7), but also adversely affect the region and the world (e.g. increased Western military spending and deployments in Europe). If a new prohibitive arms race unfolds, the peace dividends of the post-Cold War era may become increasingly a nostalgic memory. In military personnel and spending allocations, we are already witnessing a reversal of the post-Cold War declines.¹⁶ Tensions and border incidents have increased. If conflict escalates further and spirals out of control into a major regional war or even several (e.g. the 2014/2015 conflict in eastern Ukraine and the 2016 conflict in the South Caucasus), the dynamics can easily become a minus-sum game. The mass casualties and fatalities, destruction, and precipitous decline in economic and social welfare on both sides of the contact line in Eastern Ukraine are grim reminders of this fact. Relatedly, the greatly increased military spending, presence and use of more deadly weaponry on the Azerbaijan-Armenia border (largely Russian-supplied on both sides) has resulted in a diminished sense of overall security in the South

Caucasus. To avoid such scenarios, we need to understand the world view and geopolitical goals of Putin, along with the nature of Putin's Russia that is emerging.

Some Overview Questions

The centuries-old intellectual debate in Moscow between Slavophiles and Westerners still exists. Recent events suggest that more insular nationalist Slavophile goals are once again displacing nascent and fragile Westernizer's aspirations of liberalization and greater openness to Europe. The West-friendly quasi-democracy of the Gorbachev era of the late 1980s and the Yeltsin era of the 1990s have receded.¹⁷ Instead, it is suggested by some that we are witnessing renewed would-be Tsarist ambitions, propped up by Russian Orthodox Church officialdom.¹⁸ Others suggest a ruthless KGB/FSB-recruited Bonapartist dictatorial regime is rapidly emerging.¹⁹ Even more pessimistic analysts suggest that the old Brezhnev era reflected an authoritarian and somewhat lethargic bureaucratic communist state, while Putin's Russia seems to be evolving once more towards a more dynamic, ambitious and ruthless semi-totalitarian regime, as Masha Gessen suggested in *The Future is History: How Totalitarianism Reclaimed Russia*.²⁰ The change has occurred more rapidly than many expected.

The West's attempts to understand Russia have been a long-term intellectual and diplomatic pursuit spanning several centuries. In the 19th C, the world's naval superpower Britain sought a 'balance of power' in continental Europe. Amidst the decline and eventual collapse of the Ottoman Empire, the Foreign Office in London sought to stop the ongoing Tsarist Empire's expansion into East Europe, the Black Sea and the Caucasus regions. There was apprehension that Moscow wanted to dominate the Black Sea and gain access to the Dardanelles and the Mediterranean Sea, along with strategic routes to the Near East and Asia. British soldiers died in the Crimea in the 1850s to pursue such a foreign policy of blunting the Russian advance. Later in the 20th C, the illustrious politician and historian Win-

ston Churchill described Russia as "a riddle wrapped in a mystery, inside an enigma..."²¹

The Carrot and the Stick: the Marshall Plan and NATO

In post-World War II Europe, as Soviet military domination and tight political control over Eastern Europe took hold, the former British wartime Prime Minister Winston Churchill outlined in a speech at Fulton, Missouri on March 5, 1946 that an "Iron Curtain" of dictatorship, massive censorship and state-directed propaganda had descended over these East European satellite countries.²² The apprehension concerning Stalin's malevolent ambitions and deeds were accentuated by the Soviet regime's militant ideological rhetoric. In 1947, on the eve of the Cold War, George F. Kennan, the American Ambassador in Moscow, penned a pioneering and pivotal piece in *Foreign Affairs* under the nom-de-plume "X".²³ It provided the intellectual blueprint for containment theory and a string of US-based military alliances (NATO, CENTO, SEATO)²⁴ that encircled and sought to constrain the Soviet Union from Europe, through the Middle East to Asia.

With Soviet expansion and tightening control in Eastern Europe and a growing political and military threat to Western Europe, the West responded in twin-fold fashion: economically the Marshall Aid Plan was launched in 1948 to assist war-torn Europe, while militarily NATO was formed in 1949 with the intention to stop the large and powerful Russian army rolling westward. Canada played a key part as one of the twelve founding members of NATO, and provided significant troops, tanks and fighter aircraft, particularly in the earlier decades.

Today the Alliance has expanded east and grown to 28 member countries, including the addition of a number of former Warsaw Pact member states (e.g. Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania and Baltic states). Some call for even more members, such as Georgia, Ukraine and Armenia. Were

past NATO expansions catalysts for Putin's mounting fears, growing anger, increasingly belligerent tone and aggressive reactions toward the West? He has suggested so.²⁵ He continually condemns NATO's eastern march towards Russia's heartland. In significant measurable ways, Russian military and political leaders feel more vulnerable. The natural reaction of Moscow is to lash out and try to regain greater control over the territories and peoples of the region it once firmly controlled to create a buffer zone between Russia and the West. Russia's pan-Slavic proclivities (e.g. considering Ukraine part of the Russian nation and imperial talk of 'Novorossiia') reinforce such inclinations.

Evolving Frameworks to Understand Russia and Its Leaders

To understand the dramatic changes in the world of comparative politics in the post-World War II era, a number of different analytical frameworks emerged. The pioneering volume by James Bill and Robert Hardgrave *Comparative Politics: The Quest For Theory* outlined some of the more widely used theoretical models.²⁶ In comparative Russian and East European studies and the analysis of comparative communism, the development and elaboration of alternate theoretical models came later. One pioneering book that gathered together a number of the differing methodological and conceptual perspectives was the volume edited by Frederic Fleron, *Communist Studies and the Social Sciences*.²⁷ More recently, William Zimmerman in *Ruling Russia: Authoritarianism from the Revolution to Putin* explored alternate analytical models for different decades and leaders²⁸.

For much of the 1930s, 1940s and 1950s, the dominant paradigm for analyzing the Soviet Union/Russia was the totalitarian model. While one of the first major usages occurred in the 1920s, its popularity in the West as a framework grew in the post-World War II Cold War, particularly amongst political right-wing authors and emigres. Amongst the

major authors of textbooks that utilized this framework were Merle Fainsod and Zbigniew Brzezinski.²⁹ The model's main features included: a single all-powerful despotic leader who ruled through a single party, allowed only one official ideology, and made extensive use of state-directed and controlled propaganda and censorship. It was a highly centralized, coercive state that swiftly and brutally crushed all attempted political opposition. The regime sought to monitor, control and directly rule over all groups and organizations. Autonomous and independent organizations were not allowed. Its dictator's ambitions were far wider than those of traditional autocratic regimes that also ruled by coercion. The totalitarian leader, by contrast, sought to remake the land and its people utilizing the regime's official ideology as the blueprint for planned social transformation. As a number of authors noted, the totalitarian model seemed to fit the Stalinist era, particularly describing the era of the 'Great Purges' of the 1930s.³⁰

Daniel Bell penned a landmark article in the April 1958 issue of *World Politics* entitled: "Ten Theories in Search of Reality: the Prediction of Soviet Behaviour in the Social Sciences". The pioneering essay was reprinted in his influential 1960 book *The End of Ideology*. Bell searched for different models to explain the unfolding dynamics of Russian society and the enigma of Moscow's Kremlin decision-making. Each framework sought to provide insights, often of a different nature. Amongst the frameworks that Bell suggested: the modernization and transformation of a once traditional Russian community; continued class rule, but perhaps in a revised form (e.g. James Burnham on the 'managerial revolution' and Milovan Djilas on the 'new class');³¹ a highly formalized and centralized Russian bureaucratic polity;³² a despotic leader's totalitarian control over all aspects of society;³³ the continuation of Slavic cultural traditions;³⁴ and geo-political imperial rule.³⁵

As the bipolar global Cold War receded, détente began to emerge first with Nikita Khrushchev in the 1960s and even Leonid Brezhnev in the 1970s, debates about appropriate strategy and tactics arose in the West.³⁶

Discussions involved not only the nature of the nuclear age and ultimate motivations of the post-Stalinist Russian leaders, but also the appropriate framework for understanding a more modern Russian polity and society. As Russian society changed, Russians (both the mass public and the leaders) became more urban, educated and affluent, but had they begun to change in attitudes? Had they become more moderate and semi-pluralistic?³⁷

The Left in the West suggested that important change had occurred and prospects for peaceful co-existence were thus greater. The Right warned that the fundamentals of Russian society and politics had not changed and that we should remain vigilant, lest more dominoes fall, with the expansion of Russian influence around the world.

The rise of Mikhail Gorbachev in the 1980s, with his policies of perestroika (restructuring) and glasnost (openness), seemed to usher in a dramatic and positive change in Russia's world view to a more Westernizer orientation. Canada played a role in facilitating East/West dialogue, particularly during Gorbachev's 1983 visit to Canada. However, with the rise of Putin from 1999 onwards, there has been an increasing concentration of arbitrary executive power in one person, renewed militant Russian nationalism and strong re-assertion of Russian geo-political ambitions, reflecting an apparent desire to reverse the recent tides of history.

As Putin continues to alter the Russian political landscape, there have been renewed efforts both in the West and even within Russia to find a more accurate framework to analyze the still unfolding Putin-era political system. Amongst the labels and characterizations posed: 1) 'Russia Inc,' 'Kremlin Inc,' 'Gazprom State' (Levine; Dawisha), 'state capitalism' (Dawisha, Laqueur) or 'dictatorial petrostate' (Kasparov) which echo Meyer's corporate description 'USSR Inc' of the Brezhnev communist era; 2) 'oligarchy' (Browder), 'kleptocracy' or 'kleptocratic authoritarianism' (Dawisha, Satter, Kasparov) which are reminiscent of Burnham's and Djilas 'new class' exploitation model; 3) 'caesearpapism' (Arutunyan), 'Leviathan' (Medvedev), or 'never-ending presidency' (Dawisha) which draw parallels to

Trotsky's 'Bonapartist' characterization of the Stalinist era; 4) 'KGB Incorporated' or 'KGB mafia state' (Kasparov, Applebaum, Dawisha) echoing the Chekist-purge era; 5) 'totalitarian' (Zimmerman, Kovalev, Satter, Kasparov, Gessen) or 'high tech authoritarianism' (Medvedev) which draw on Fainsod, Friedrich, Brzezinski and even Trotsky.³⁸ To help assess these analytical categories, it is useful to evaluate Putin the man and political leader.

A Preliminary Sketch on Putin's World View

A number of accounts about Putin's life, psychological profile and world view have been published. The biography *The Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin*, by Masha Gessen is an excellent volume. Also informative are Walter Laqueur's *Putinism: Russian and Its Future with the West*; Steven Meyers, *The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin*; Anna Arutunyan's *The Putin Mystique: Inside Russia's Power Cult*; Garry Kasparov's *Winter is Coming: Why Vladimir Putin and the Enemies of the Free World Must be Stopped* and Richard Lourie's *Putin: His Downfall and Russia's Coming Crash*; and Sergei Medvedev's *The Return of the Russian Leviathan*. There have also been thoughtful articles by Nina Khrushcheva, Anne Applebaum, and Ian Robertson (a psychologist).³⁹

Amongst the traits that Putin, the former KGB/FSB agent and head, has revealed is a persistent pattern of coercion and threats.⁴⁰ He seeks to reverse the current weakened condition that Russia finds itself in. Echoing the Slavophiles, he advocates a more conservative "going back to past traditions". He, like so many fellow Russians, feels that during recent decades Russians witnessed unacceptable humiliation and loss of status, land and power. Accordingly, he implemented a rapid revitalization of the military and a reassertion of its pivotal role in society. Given the increasing economic and cyber confrontations with the West, he has opted for more insular Russian self-sufficiency (autarky), somewhat reminiscent of Stalinist 'Fortress Russia'. He calculates

that this is a way to provide protection for Russia from the West's economic clout, foreign pressure and even intrusions.

Echoing the Slavophiles, a major component of Putin's ideological vision is a strong dose of nationalism. Putin promotes Russian national symbols (including grandiose projects) and power often over ordinary economic and social welfare calculations. The recent Covid pandemic has provided a painful and deadly reminder of the inadequacies of funds and equipment in the medical sector. Meanwhile, Putin resides in somewhat insulated palatial estates. Reminiscent of the Stalinist era, Western sanctions may create shortages and difficulties for Russia, but Putin is unwilling to yield to such foreign pressures. He sees Russia in the midst of a life and death existential struggle for its long-term survival as a nation. Accordingly, Russia needs to urgently reclaim its superpower status, even if it means nuclear brinkmanship and potentially risky undeclared cyber-attacks upon the United States. Putin is unwilling to allow Russia to slip into becoming a diminished regional power or just a component sub-unit of the Western-dominated European Union. To date, Russian public opinion seems to share this view, although Putin's popularity has slipped during the 2020 Covid pandemic.⁴¹

Putin seeks to reconstruct Russia's imperial reach. His goal is to swiftly revise the current, and in his view, unacceptable regional and global status quo and reverse Russia's decline that had occurred during the Gorbachev and Yeltsin eras. To achieve this, like his Tsarist and Commissar predecessors, Putin is willing to brutally oppress smaller nations (e.g. Chechens, Tatars), truncate or threaten other states (e.g. Georgia, Ukraine, Moldova and the Baltic States) and reassert dominance in the region (e.g. the Caucasus). Teresa Rakowska-Harmstone suggested that this is Russia's 'Munroe Doctrine'. Putin's overarching long-range aspiration seems to be to re-establish the former Soviet Union's territorial scope. The Commonwealth of Independent States (CIS) was an attempt in 1991 at keeping many of the former Soviet republics within the fold. The creation of the Eurasian Economic Union (with Belarus, Kazakhstan, and later Armenia) in 2015

was, in Putin's vision, a bolder and more assertive move that intended to also include Ukraine as a key component. Ukraine was and still is, in fact, a much coveted target. Putin is unwilling to yield such a large, populous and strategic bordering state as Ukraine. If he cannot control all of it, he was willing to grab Crimea in 2014, with its key strategic naval port and carve off the largely Russian-speaking parts of eastern Ukraine. He is even willing to pay a very high price in economic costs, military casualties and even risk long-term East-West relations in order to reclaim such a major building block for a new pan-Slavic union. At the very least, he is unwilling to let Ukraine slip into the full orbit of either the European Union or even more gravely NATO. He would rather continue to destabilize or even turn Ukraine into a devastated wasteland, echoing Russian defensive actions against Napoleon's and Hitler's eastern intrusions in earlier centuries.

Given that Russia is in the midst of a major struggle with regard to its overall fate, Putin has concluded that it is crucial for Russia to employ its entire arsenal of powers. Accordingly, he is willing to utilize both conventional (e.g. large intimidating border military exercises or economic oil and gas blackmail) and unconventional methods (including disinformation, propaganda, cyber warfare,⁴² Russian-speaking fifth columnists, and even "little green men" with unmarked uniforms grabbing foreign strategic installations and locations).⁴³ He continues to probe in provocative and sometimes reckless fashion various regional and international thresholds to reclaim (by force or trickery) and to rebuild features of the Soviet era. The all-powerful charismatic leader, as with a number of other dictators achieved initial successes, in his case particularly during rising oil revenues. As a result, Putin has acquired over time a growing sense of impunity regarding his violent deeds and acquisitions of territory. With each major success, this high-risk taker is willing to bluff, threaten, challenge and deceive ever more. To further accomplishing this, he has fostered the image of a KGB/FSB tough guy who never backs down from a fight, no matter how dangerous. An example of this was his rapidly escalating threats and harsh actions against President Erdogan and

Turkey, after the latter's shooting down of a Russian military plane along the Syrian/Turkish border in 2016.

Putin is not only committed to an all-out struggle for the future of a powerful Russia, both politically and militarily, he also seeks to augment Russia's economic might. To achieve this, he was willing, when he could, to extract high and higher prices for Russian oil and gas from smaller, vulnerable foreign countries. He was even willing to cut off strategic supplies suddenly in highly vulnerable winter months. Coinciding with this Russian state ambition, Putin possesses a greedy and covetous personal streak. As Dawisha and other authors note, Putin has overseen the emergence of a 'kleptocratic' clique of oligarchs⁴⁴ where increasingly the economy is run by a few mega-billionaires who are greatly assisted or even sponsored by state officials under his command. Some authors have described this as a "mafia" state.⁴⁵ It is reported that Putin himself has amassed a vast fortune (estimated by some to be \$40 billion or higher)⁴⁶ and lives in several extravagant mansions in various parts of Russia. This is certainly a dramatic contrast to the spartan apartment life of his childhood in post-war Leningrad, where so much had been destroyed and so many had died during the WW II siege of the city.⁴⁷ It seems likely that such memories of childhood conditions of deprivation may motivate, in part, such excesses today.

There is little doubt Putin is an exceptionally ambitious individual. He is currently serving a fourth term as president (2000-2008) (2012-present), with one intervening period as prime minister (2008-2012), but was in fact still in actual firm control. As of 2020, he has been in office for two decades. He has already surpassed the duration in power of Mikhail Gorbachev (6 years), Vladimir Lenin (7 years), Nikita Khrushchev (11 years) and Leonid Brezhnev (18 years). With proposed constitutional amendments on presidential term limits, Putin seems to be aiming to equal or even surpass the Soviet totalitarian tyrant Joseph Stalin (25 years). [see Table I: Russian leaders] Given the dynastic tradition in Russian politics, it seems plausible that his ultimately goal may be to be 'president for life', as Garry Kasparov has suggested.⁴⁸ There are prudent rea-

sons for Putin making such a choice, including a wish to avoid likely death or future arrest and prosecution by any possible successor.

The historical pattern and psychology of dictatorships is that, with the passage of time, the dictator continues to remove those who would dare to question or challenge his views and policies, but in so doing increasingly isolates himself. The circle around the leader becomes more and more concentrated into a smaller group of 'yes-men'. As Milovan Djilas's book *Conversations with Stalin* so chillingly reported about an earlier era: the inner circle becomes increasingly fearful of the growing power and paranoia of the dictator. With the passage of time, he becomes more ambitious, ruthless, delusional and risk-prone.

Sadly, one can suggest that Putin, particularly as the overseer of the second largest nuclear arsenal in the world, is a dangerous dictator today and seems likely to be even more so tomorrow.⁴⁹ In the words of the distinguished British author Lord Acton: 'Power corrupts; absolute power corrupts absolutely'. Putin has increasingly eliminated independent and competitive media,⁵⁰ bypassed constitutional constraints (including the so-called "chess casting" swap with Dimitri Medvedev to get around limits to consecutive number of presidential terms of office) and purged or killed a growing list of political rivals. He had already turned the once fragile quasi-democratic system into an increasingly authoritarian regime. He has ruthlessly pursued the political exile, imprisonment (often on trumped up charges with show trials) and even the killing of those who dare to question, let alone challenge, his rule.⁵¹ He has taken control of more and more organizations within Russia, particularly key ones such as the military (e.g. the creation of his own personal National Guard) and the all-important mass media (particularly television). His goal seems to be to remake Russia, its people and even its neighbouring states.⁵² In so doing, Putin reveals the more deadly and vaster ambition -- that of moving beyond mere status quo authoritarianism to re-creating a powerful quasi-totalitarian state, as Masha Gessen has evocatively suggested in *The Future is History*.⁵³ Putin seeks to re-establish a

more centralized regime under his command as an all-powerful leader.

Putin believes that Russia needs to reclaim its historic global role as a pre-eminent superpower and is willing to employ threats and force, both conventional and unconventional. With a declining and aging population, slower innovation in significant technological sectors, and an economy increasingly lagging behind⁵⁴ the United States, the European Union and China, Putin may be in a strategic sense correct in believing that an ambitious and determined military posture is the most efficacious path for Russia's imperial ambitions. It is, nevertheless, a potentially costly endeavour in both the short and long run. In earlier soviet decades, Moscow strained under the economic costs of its military rivalry with the United States, particularly towards the end of the communist era. The same financial imbalance that adversely affected Russia previously still continues to exist, particularly in an age when oil prices have plunged by over two-thirds from a high of \$145 in 2008 to less than \$50 by 2017 and below \$40 in June 2020. The Russian economy is exceedingly dependent on oil and gas exports as sources of much-needed foreign income and its GNP.⁵⁵ As Lourie and others have noted, the best time for the 'petrostate' is perhaps not in Russia's future, but in its past.⁵⁶

Some Reflections on the Future

In recent years, developments in Russia, Ukraine, Moldova, Georgia, and elsewhere in the region suggest major interrelated questions: First and foremost, what is the emerging nature of 21st century Russian society and politics? Secondly, what are the real foreign policy and military goals and motivations of Moscow's leaders, particularly that of the mercurial and increasingly dictatorial Vladimir Putin? The trajectory in recent years is not a positive one.

In terms of ongoing social and economic strains, there is the dramatic decrease in state income from oil and gas exports, the decline and aging of the adult working population, the subsequent response of raising the retirement age for pensions, the significant lag in

technological innovation in key sectors compared to other major powers, the inadequacies of the Russian medical response to the Covid pandemic, and the likely increased cost of any acceleration of a new arms race. Together these developments suggest the possibility of a minus-sum game scenario for Putin's Russia. Such socio-economic conditions might foster greater desperation by the aging leader.

In the 1930s, Winston Churchill warned the British public and politicians that, despite their being war-weary after World War I, they needed to be more vigilant regarding a rising threat from an impatient, ruthless and ambitious, revisionist dictator. Hitler was a man who could not be appeased by the Western democracies' series of concessions. Such an aggressive, expansionist nationalist dictator had an insatiable appetite and East Europe was a key target for those ambitions. Former world chess champion and prominent Russian dissident Garry Kasparov,⁵⁷ now in exile, warns that the West is confronted with a similar situation today and must avoid political appeasement. He and others see Putin as an ambitious, revisionist dictator in an already very dangerous world. Putin's ambitions in East Europe place much of Europe and the West on an increasingly likely collision path with Russia. Putin's inclination to take major risks is evident. His willingness to confront opponents with force and the threat of force are documented (particularly notable was raising of the nuclear threat during the Crimean takeover). It is quite possible that at some point a major military clash might occur, either by design or perhaps more likely by accident. The Western military build-up in Eastern Europe (e.g. the stationing of NATO troops in Poland and the Baltic states and increased military exercises in Ukraine and Georgia) are indications that the "Bloodlands" of Europe continue to be a focus of inter-state rivalry, tensions, and even strife. They could be trigger points for far worse in a world marked by the cumulative stress of a deadly global pandemic, rising economic nationalism and the presence of authoritarian populist leaders that engage in brinkmanship. (June 8, 2020)

Table 1. Russian/Soviet/Russian Leaders

Name:	Years In power:	How Left Office:
Russian Monarchy Era:		
Ivan IV the Terrible*	1547-1583 -37 years	-died
...		
Peter I the Great*	1696-1725 -29 years	-died
...		
Catherine II the Great	1762-1796 -34 years	-died
...		
Nicholas II	1894-1917 -23 years	-shot to death
Revolutionary Transition:		
Kerensky	1917 -under 1 year	-exiled
Soviet Era:		
Lenin	1917-1924 -7 years	-wounded, ill & died
Stalin	1928-1953 -25+ years	-died
Khrushchev	1953-1964 -11 years	-deposed, internal exile
Brezhnev	1964-1982 -18 years	-died
Andropov	1982-1984 -2 years	-died
Chernenko	1984-1985 -1 year	-died
Gorbachev	1985-1991 -6 years	-survived aborted coup, resigned later
Russian Presidential Era:		
Yeltsin	1991-2000 -9 years	-retired due to ill-health
Putin**	1999/2000-20 years to date (2020)	

*nominally came to throne earlier, but was not, in fact, ruling.

** includes the year 1999 when he was prime minister and later became acting president on New Year's eve 2000 and the years 2008-2012 when Putin switched/castled the presidency and prime minister roles with Medvedev, but in reality retained power.

Endnotes

¹ Alan Whitehorn is an Emeritus Professor of Political Science at the Royal Military College of Canada, Kingston, Ontario, K7K 7B4, Canada. Email: whitehorn-a@rmc.ca. A short preliminary portion of this chapter was previously published in *Embassy Magazine*, September 17, 2014, with expanded versions presented at a federal government conference in Ottawa, October 24, 2014 and in more depth at a conference at the Royal Military College of Canada, February 11, 2016.

² See for example, the growth in territory revealed in the following historical atlases: Ian Barnes, *Restless Empire: A Historical Atlas of Russia*; Richard Crampton & Ben Crampton. *Atlas of Eastern Europe in the Twentieth Century*; Martin Gilbert, *Atlas of Russian History*; Robert C. Kingsbury & Robert N. Taaffe. *An Atlas of Soviet Affairs*.

³ Vladimir Lenin, *What is to be Done?*

⁴ See S. V. Utechin, S. V. *Russian Political Thought*; Richard Hare, *Pioneers of Russian Social Thought* and Hans Kohn, ed., *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*.

⁵ Perhaps not surprisingly, the imperialist framework can complement the paternalistic Slavophile orientation.

⁶ Convergence theory, in many ways, presupposed that with modernization, Russia/the Soviet Union would

become more pluralistic. Of course, this variant of convergence theory reflected an optimistic assumption that conditions would become better in a more technological advanced and affluent world. By contrast, the pessimistic variant of convergence theory can be seen in the writings of dystopian novelist George Orwell's book '1984' in which he warns of a world more oppressive and totalitarian, particularly with the government's increasingly centralized monopoly control of communications technology.

⁷ See for example Walter Laqueur, *Putinism: Russia and Its Future with the West*, p. 4.

⁸ Andrei Kovalev, *Russia's Dead End: An Insider's Testimony from Gorbachev to Putin*, p. 266.

⁹ Richard Lourie, *Putin: His Downfall and Russia's Coming Crash*.

¹⁰ See Mitchell Orenstein, *The Lands In Between: Russia vs. the West and the New Politics of Hybrid War* regarding cyber attacks, social media misinformation and interference in the 2016 US presidential election.

¹¹ President Putin's address to the Duma, reported by Associated Press and BBC, April 5, 2005. Some sources later suggested the wording was "a major geopolitical disaster".

¹² Anna Arutunyan, *The Putin Mystique: Inside Russia's Power Cult*, p. 257. The 17th century in Russian history is sometimes referred to as the Time of Troubles.

¹³ Zbigniew Brzezinski, *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*, p. 61; Lourie, *Putin*, especially #5, p. 80.

¹⁴ Lourie, *Putin*, p. 141.

¹⁵ Lourie, *Putin*, p. 141.

¹⁶ Robert Legvold, *Return to Cold War*.

¹⁷ Kovalev, *Russia's Dead End*.

¹⁸ Steven Myers, *The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin*.

¹⁹ Arutunyan describes the new system as 'caesarpapism', *The Putin Mystique*, p. 253. Similar to a praetorian guard, an estimated 400,000 troops of the National Guard (Rosguard) now report directly to Putin as president and not to the Minister of Defence. Lourie, *Putin*, pp 4-5.

²⁰ William Zimmerman, *Ruling Russia: Authoritarianism from the Revolution to Putin* explores the possibility of new forms of totalitarianism. See particularly Masha Gessen, *The Future is History: How Totalitarianism Reclaimed Russia*.

²¹ Speech by Winston Churchill on a BBC radio broadcast, October 1, 1939. The second and lesser known part of Churchill's famous October 1, 1939 BBC radio quote offered the following observation about Russia: "...but perhaps there is a key. That key is Russian national interest."

²² Adam Ulam, *Expansion and Coexistence: Soviet Foreign Policy 1917-67*.

²³ The original "X" article appeared in *Foreign Affairs*, July 1947. Reprints and commentary on the original article can be found in a number of edited books including in Charles Gati, ed., *Caging the Bear*. See also George Kennan's later book *Russia and the West Under Lenin and Stalin*.

²⁴ The full titles of the acronyms were: North Atlantic Treaty Organization, Central Treaty Organization and South East Asian Treaty Organization.

²⁵ Rudyard Griffiths, ed., *Should the West Engage Putin's Russia? Pozner and Cohen vs. Applebaum and Kasparov: The Munk Debates*.

²⁶ In the pioneering volume by James Bill and Robert Hardgrave, *Comparative Politics: The Quest For Theory*, amongst the useful theoretical models described were modernization, culture/socialization, interest group politics, elite analysis, class rule and systems theory. Each of these could and were utilized by other authors to analyze Russian politics. For example, Frederick Barghoorn, *Politics in the USSR* employed the structural functionalist variant of systems theory, a framework that would also be widely used over several decades in the highly influential overview comparative politics textbook by Gabriel Almond and colleagues, *Comparative Politics Today* and which included a major section on Russian/Soviet politics.

²⁷ The edited volume by Frederic Fleron, *Communist Studies and the Social Sciences* included entries utilizing the totalitarian, bureaucratic, interest group and other frameworks. This analytical comparison was continued in a later 1993 co-edited volume, Frederic Fleron & Erik Hoffmann, eds., *Post-Communist Studies & Political Science: Methodology and Empirical Theory*.

²⁸ Zimmerman, *Ruling Russia*, p. 5 offers four major analytical categories to study contemporary Russian history: democratic, competitive authoritarian, full authoritarian and mobilized totalitarian.

²⁹ See for example, Merle Fainsod, *How Russia is Ruled*. For a summary of the traits of totalitarianism, see Zbigniew Brzezinski, *Ideology and Power in Soviet Politics*, p. 19 and Carl Friedrich and Zbigniew Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship & Autocracy*, p.21.

³⁰ See for example Zimmerman, *Ruling Russia*, pp. 6-7.

³¹ The idea of continuing class conflict and domination, even after the communist revolution, was suggested by several leftist authors. For example, see James Burnham, *The Managerial Revolution* and Milovan Djilas, *The New Class: An Analysis of the Communist System*. Laqueur suggests a contemporary variant of "state capitalism", "new class" and "new nobility", *Putinism*, pp. 118-121.

³² For a later, book-length analysis of the bureaucratic corporate model in the form of 'USSR Inc', see A.G. Meyer, *The Soviet Political System: An Interpretation*. See Laqueur *Putinism*, p. 119 for an updated variant.

³³ The émigré Polish-American academic Zbigniew Brzezinski was one of the preeminent scholars on Russia and Eastern Europe and a strong proponent of the totalitarian model. See for example his *Ideology and Power in Soviet Politics* and Friedrich and Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship & Autocracy*.

³⁴ See Laqueur, *Putinism*, p. 5.

³⁵ See for example Jan Librach, *The Rise of the Soviet Empire* and Ben Judah, *Fragile Empire: How Russia Fell in and Out of Love with Vladimir Putin*.

³⁶ See various authors in Erik Hoffmann and Frederick Fleron, eds., *The Conduct of Soviet Foreign Policy*.

³⁷ Skilling's interest group and Lodge's group models seemed to increasingly fit within this framework. See Gordon Skilling and Franklyn Griffiths, eds., *Interest Groups in Soviet Politics* and Milton Lodge, *Soviet Elite Attitudes Since Stalin*.

³⁸ See for example Karen Dawisha, *Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia?* p. 313, also p. 294; Arutunyan, *The Putin Mystique*; Steve Levine, *Putin's Labyrinth: Spies, Murder, and the Dark Heart of the New Russia*, p. 35; Zimmerman, *Ruling Russia*; David Satter, *Darkness at Dawn: The Rise of the Russian Criminal State*, p. 77; Griffiths, *Should the West Engage Putin's Russia?*; Garry Kasparov, *Winter is Coming: Why Vladimir Putin and the Enemies of the Free World Must be Stopped*, pp. 91, 98, 117, 123, 150, 162, 166; Masha Gessen, *The Future is History*, pp. 295, 298, 307, 383-4; Leon Trotsky, *The Revolution Betrayed: What is the Soviet Union and Where is it Going?*

³⁹ See for example Nina Khrushcheva, "Inside Putin's Mind: Looking Back in Anger", *World Affairs Journal*, October 18, 2014; Anne Applebaum, "The myth of Russian humiliation", *Washington Post*, October 17, 2014; Ian Robertson, "The Danger That Lurks Inside Vladimir Putin's Brain", *Psychology Today*, March 17, 2014. See also Angus Roxburgh, *The Strongman: Vladimir Putin and the Struggles for Russia* and Judah, *Fragile Empire*.

⁴⁰ Levine, *Putin's Labyrinth*.

⁴¹ Alexander Baunov, "Where is Russia's Strongman in the Coronavirus Crisis?", *Foreign Affairs*, May 27, 2020.

⁴² Lourie, *Putin*, #10. He even directed hacking into the 2016 US Presidential election campaign.

⁴³ During the Russian invasion/re-occupation of Crimea, there were a large number of unidentified, soldiers in camouflaged uniforms, who were, in fact, Russian troops,

but they did not wear their official military insignia. This fostered stealth aspects of the invasion and made it easier for Moscow's initial denial of involvement.

⁴⁴ Dawisha uses the terms kleptocracy and kleptocratic authoritarianism, *Putin's Kleptocracy*. See also Laqueur, *Putinism* and Myers, *The New Tsar*, p. 480.

⁴⁵ See for example David Satter, *Darkness at Dawn* and Masha Gessen, *The Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin*, p. 254.

⁴⁶ Bill Browder, *Red Notice: A True Story of High Finance, Murder, and One Man's Fight for Justice*, p. 169.

⁴⁷ Gessen, *The Man Without a Face*.

⁴⁸ Kasparov, *Winter is Coming*, #5, Dawisha, *Putin's Kleptocracy*, p. 294. Serving as head of state for life has been a prevalent pattern for long term rulers of Russia and the Soviet Union (e.g. Ivan the Terrible, Peter the Great, Catherine the Great and Stalin).

⁴⁹ This is a theme suggested by Ralph Peters, "Vladimir Putin will only become more murderous and dangerous", *New York Post*, January 24, 2016.

⁵⁰ Kovalev, *Russia's Dead End*, #6, particularly pp. 244-245 where he lists the number of yearly attacks on the media.

⁵¹ One can note for example the show trials of Mikhail Khodorkovsky (2003), Pussy Riot (2012), Alexei Navalny (2013) and the killings of Anna Politkovskaya (2006), Alexander Litvinenko (2006), Sergei Magnitsky (2009) and Boris Nemtsov (2015). See Amy Knight, *Orders to Kill: The Putin Regime and Political Murder*. See Browder, *Red Notice* regarding Magnitsky and the subsequent Magnitsky-inspired sanctions.

⁵² Laqueur, *Putinism*, p. 85.

⁵³ Kovalev uses the words 'totalitarian' and 'expansionist imperial', *Russia's Dead End*, pp. 217, 219, 285, 309. Gessen uses the term 'totalitarian' in the sub-title of *The Future is History*.

⁵⁴ Laqueur, *Putinism*, particularly chapters #6, 9.

⁵⁵ Marshall Goldman describes Russia as a "Petros-tate". See Lourie, *Putin*, #6, particularly pp. 107, 112.

⁵⁶ Lourie, *Putin*, #6. Also Robert Legvold, *Return to Cold War*.

⁵⁷ Kasparov, *Winter is Coming*, #10.

Bibliography

Applebaum, Anne. "The myth of Russian humiliation", *Washington Post*, October 17, 2014.

Arutunyan, Anna. *The Putin Mystique: Inside Russia's Power Cult*. Northampton: Olive Branch Press, 2015.

Aspaturian, Vernon. *Process and Power in Soviet Foreign Policy*. Boston: Little Brown, 1971.

Barghoorn, Frederick. *Politics in the USSR*. Boston: Little Brown, 1965.

Barnes, Ian. *Restless Empire: A Historical Atlas of Russia*. Cambridge: Belknap Press, 2015.

Baunov, Alexander. "Where is Russia's Strongman in the Coronavirus Crisis?", *Foreign Affairs*, May 27, 2020.

Bell, Daniel. *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the 1950s*. New York: Free Press, 1962.

Bill, James & Robert Hardgrave. *Comparative Politics: The Quest For Theory*. Columbus: Charles E. Merrill, 1973.

Browder, Bill. *Red Notice: A True Story of High Finance, Murder, and One Man's Fight for Justice*. New York: Simon & Schuster, 2015.

Brzezinski, Zbigniew. *Ideology and Power in Soviet Politics*. New York: Praeger, 1965.

Brzezinski, Zbigniew. *The Soviet Bloc: Unity and Conflict*. Cambridge: Harvard University Press, 1981.

Brzezinski, Zbigniew. *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*. New York: Basic Books, 2012.

Burnham, James. *The Managerial Revolution: What is Happening in the World?* Westport: Greenwood Press, 1975.

Chernyshevsky, Nikolay. *What is to be Done?* New York: Vintage, 1961.

Crampton, Richard & Ben Crampton. *Atlas of Eastern Europe in the Twentieth Century*. London: Routledge, 1997.

Dawisha, Karen. *Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia?* New York: Simon and Schuster, 2014.

Dawisha, Karen and Bruce Parrott. eds., *Russia and the New States of Eurasia: The Politics of Upheaval*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Dawisha, Karen and Bruce Parrott. eds., *Conflict, Cleavage, and Change in Central Asia and the Caucasus*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Djilas, Milovan. *Conversations With Stalin*. New York: Harcourt, Brace & World, 1962.

Djilas, Milovan. *The New Class: An Analysis of the Communist System*. London: Thames & Hudson, 1958.

Fainsod, Merle. *How Russia is Ruled*. Cambridge: Harvard University Press, 1965.

Fleron, Frederic ed., *Communist Studies and the Social Sciences*. Chicago: Rand McNally, 1969.

Fleron, Frederic & Erik Hoffmann, eds., *Post-Communist Studies & Political Science: Methodology and Empirical Theory*. Boulder: Westview Press, 1993.

Friedrich, Carl, ed., *Totalitarianism*. New York: Grosset & Dunlop, 1964.

Friedrich, Carl & Zbigniew Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship & Autocracy*. New York: Praeger, 1965.

Gati, Charles. *Caging The Bear: Containment and the Cold War*. Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1974.

Gessen, Masha. *The Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin*. New York: Riverhead Books, 2012.

Gessen, Masha. *The Future is History: How Totalitarianism Reclaimed Russia*. New York: Riverhead, 2017.

Gilbert, Martin. *Atlas of Russian History*. n.l.: Dorset Press, 1982.

Griffiths, Rudyard. ed., *Should the West Engage Putin's Russia? Pozner and Cohen vs. Applebaum and Kasparov: The Munk Debates*. Toronto: House of Anansi Press, 2015.

Hare, Richard. *Pioneers of Russian Social Thought*. New York: Vintage Books, 1964.

Hoffmann, Erik & Frederic Fleron, eds., *The Conduct of Soviet Foreign Policy*. Chicago: Aldine Atherton, 1971.

Judah, Ben. *Fragile Empire: How Russia Fell in and Out of Love with Vladimir Putin*. New Haven: Yale University Press, 2013.

- Kasparov, Garry. *Winter is Coming: Why Vladimir Putin and the Enemies of the Free World Must be Stopped*. New York: Public Affairs, 2015.
- Kennan, George F. *Russia and the West Under Lenin and Stalin*. Boston: Little, Brown, 1961.
- Kingsbury, Robert C. & Robert N. Taaffe. *An Atlas of Soviet Affairs*. New York: Praeger, 1965.
- Khrushcheva, Nina. "Inside Putin's Mind: Looking Back in Anger", *World Affairs Journal*, October 18, 2014.
- Knight, Amy. *Orders to Kill: The Putin Regime and Political Murder*. New York: St. Martin's, 2017.
- Kohn, Hans. ed., *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*. New York: Harper & Row, 1962.
- Kovalev, Andrei. *Russia's Dead End: An Insider's Testimony from Gorbachev to Putin*. Nebraska: Potomac Books, 2017.
- Laqueur, Walter. *Putinism: Russia and Its Future with the West*. New York: Thomas Dunne Books, 2015.
- Legvold, Robert. *Return to Cold War*. Cambridge, Polity Press, 2016.
- Lenin, Vladimir. "What is to be Done?" in Henry Christman, ed., *Essential Works of Lenin*. New York: Bantam Books, 1966.
- Levine, Steve. *Putin's Labyrinth: Spies, Murder, and the Dark Heart of the New Russia*. New York: Random House, 2009.
- Librach, Jan. *The Rise of the Soviet Empire: A Study of Soviet Foreign Policy*. New York: Praeger, 1965.
- Lodge, Milton. *Soviet Elite Attitudes Since Stalin*. Columbus: Charles E. Merrill, 1969.
- Lourie, Richard. *Putin: His Downfall and Russia's Coming Crash*. New York: Thomas Dunne Books, 2017.
- Medvedev, Sergei. *The Return of the Russian Leviathan*. Cambridge: Polity, 2020.
- Menon, Rajan & Eugene Rumer. *Conflict in Ukraine: The Unwinding of the Post-Cold War Order*. Boston: MIT Press, 2015.
- Meyer, Alfred G. *The Soviet Political System: An Interpretation*. New York: Random House, 1965.
- Myers, Steven. *The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin*. New York: Alfred A. Knopf, 2015.
- Orenstein, Mitchell. *The Lands In Between: Russia vs. the West and the New Politics of Hybrid War*. Oxford: Oxford, 2019.
- Peters, Ralph "Vladimir Putin will only become more murderous and dangerous", *New York Post*, January 24, 2016.
- Robertson, Ian. "The Danger That Lurks Inside Vladimir Putin's Brain", *Psychology Today*, March 17, 2014.
- Roxburgh, Angus. *The Strongman: Vladimir Putin and the Struggles For Russia*. London: IB Taurus, 2013.
- Rubinstein, Alvin. *The Foreign Policy of the Soviet Union*. New York: Random House, 1966.
- Rubinstein, Alvin. *Soviet Foreign Policy Since World War II: Imperial and Global*. Glenview: Scott, Foresman & Co, 1989.
- Sakwa, Richard. *Russia's Futures*. Cambridge: Polity, 2019.
- Satter, David. *Darkness at Dawn: The Rise of the Russian Criminal State*. New Haven: Yale University Press, 2003.
- Schoen, Douglas. *Putin's Master Plan to Destroy Europe, Divide NATO, and Restore Russian Power and Global Influence*. New York: Encounter Books, 2016.
- Seton-Watson, Hugh. *Neither War Nor Peace: The Struggle for Power in the Postwar World*. New York: Praeger, 1962.
- Skilling, Gordon & Franklyn Griffiths, eds., *Interest Groups in Soviet Politics*. Princeton: Princeton University Press, 1971.
- Snyder, Timothy. *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*. New York: Basic Books, 2012.
- Snyder, Timothy. "To Understand Putin, Read Orwell", *Politico*, September 3, 2014.
- Staar, Richard. *USSR Foreign Policies After Détente*. Stanford: Hoover Institution Press, 1985.
- Trotsky, Leon. *The Revolution Betrayed: What is the Soviet Union and Where is it Going?* New York: Pathfinder Press, 1972.
- Ulam, Adam. *Expansion and Coexistence: Soviet Foreign Policy 1917-67*. New York: Praeger, 1968.
- Utechin, S. V. *Russian Political Thought: A Concise History*. London: JM Dent & Sons, 1963.
- Wood, Elizabeth et al., *Roots of Russia's War in Ukraine*. Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2016.
- Zimmerman, William. *Ruling Russia: Authoritarianism From the Revolution to Putin*. Princeton: Princeton University Press, 2014.
- Zygar, Mikhail. *All the Kremlin's Men: Inside the Court of Vladimir Putin*. New York, Public Affairs, 2016.

ABSTRACT

To better understand Putin, one can scan Russian political history and explore key, enduring debates between Slavophiles and Westernizers on whether Russia should 'look East and inward' or 'look West and outwards.' Are insular, nationalist Slavophile goals again displacing nascent, fragile Westernizer's aspirations of liberalization and greater openness to Europe? Is an authoritarian, bureaucratic state evolving into a dynamic, ambitious and ruthless semi-totalitarian regime? Relatedly, are we witnessing renewed imperialist Russian ambitions seeking to revise the geo-political landscape? Accordingly, does the West need to return to Cold War-like containment theory to constrain Russian ambitions?

Keywords: Russia, history, Slavophiles, Westernizers, modernisation, empire, geopolitics, war, dictatorship, military clash.

Alan Whitehorn is an Emeritus Professor of Political Science at the Royal Military College of Canada, Kingston, Ontario, K7K 7B4, Canada.

Rusia în contextul pandemiei

Daniela ȘIȘCANU

Deși epidemia de COVID-19 încă mai face ravagii în multe regiuni din Rusia, se pot trage anumite concluzii privind felul în care se poate transforma sistemul politic rus. E important de subliniat că aceste transformări au început înainte de declanșarea crizei coronavirusului, având drept scop nu doar asigurarea longevității poziției lui Putin, ci și o extindere a duratei de viață a întregului sistem, o adaptare a acestuia la noile realități – erodarea și scăderea susținerii în rândul populației.

În fond, mesajele președintelui rus, lansate în ianuarie, reprezintă o reacție la evoluțiile de la finalul anului 2018, atunci când popularitatea regimului a început să scadă odată cu adoptarea legii privind reforma sistemului de pensii.

Situația internă

Epidemia noului coronavirus care a lovit puternic Rusia începând cu luna aprilie, a anulat majoritatea inițiativelor pe care Kremlinul a început să le implementeze încă din 15 ianuarie, transformându-i comportamentul din unul proactiv, în unul mai degrabă reactiv. Sub impactul crizei sanitare, venită în tandem cu cea economică, conducerea de la Kremlin a fost nevoită să-și modifice agenda politică. În acest context, au fost efectuate schimbări în cadrul așa numitului „birou politic”. În componența lui au intrat specialiști și funcționari din sfera socială și medicală: primarul Moscovei,

Sergei Sobjanin, principala figură în lupta împotriva pandemiei, ministrul sănătății, Mihail Murașko, șeful „Rospotrebnadzor”-ului (Serviciul federal pentru supravegherea în domeniul protecției consumatorilor și bunăstării populației), Serghei Oniscenko, și primul ministru Mihail Mișustin, în calitate de distribuitor al ajutoarelor/fondurilor financiare.

Spre deosebire de situația de dinainte de pandemie, când biroul politic era compus din „siloviki” (reprezentanți ai structurilor de apărare și securitate), Putin a devenit șef al unui consiliu sanitar-social cu atribuții în redistribuirea resurselor financiare. Această schimbare de imagine – din lider politic-militar în șef de consiliu sanitar-social – afectează și nivelul de popularitate în rândul cetățenilor. Potrivit centrului rus Levada, dacă în lunile ianuarie-februarie, rating-ul de aprobare a activității președintelui rus stagnează la nivelul 68-69%, în aprilie acesta a coborât la 59%. Acest nou nivel a fost considerat de analiștii ruși drept un antirecord. Cele mai mici cifre au fost înregistrate în perioada 2011-2013, când rating-ul s-a oprit la 63%, și în perioada anterioară anexării Crimeii, când cifrele indicau o aprobare a activității lui Putin în valoare de 61%¹.

De subliniat că începând cu 2017 impactul asupra nivelului de încredere și aprobare a acțiunilor conducerii de la Kremlin al discursului patriotic-mobilizator privind victoriile obținute împotriva inamicilor externi și interni, a început să scadă. Efectul Crimeea și-a pierdut din potențialul său mobilizator, iar

noile acțiuni militare și diplomatice par să nu mai genereze valuri de patriotism comparabile cu cel din 2014-2015. Din cauza pandemiei, autoritățile ruse au fost nevoite să amâne și cele două evenimente destinate mobilizării populare – parada militară și votarea reformei constituționale. Prin urmare, rezultatele produse de modificarea agendei politice și epuizarea instrumentelor politice de mobilizare, în combinație cu o contractare a economiei și scăderea veniturilor la bugetul statului din cauza căderii prețului la petrol și a măsurilor de carantină, la care s-au adăugat și reacțiile întârziate ale autorităților, se regăsesc în cifrele prezentate mai sus.

În ceea ce privește economia rusă, sectorul cel mai afectat de pandemie este cel al petrolului și gazelor. Mai mult, potrivit experților ruși, companiile energetice ruse s-ar putea confrunta cu mai multe dificultăți decât competitorii lor din alte state. Acest lucru va pune în pericol ambițiile de politică externă a Rusiei, care va fi nevoită să-și concentreze atenția asupra soluționării problemelor interne.

E de amintit faptul că, în special după anul 2014, ca urmare a sancțiunilor economice impuse Rusiei, s-a insitat ca modelul economic rus să aibă la bază trei piloni: substituirea importurilor, dependența de resursele financiare proprii și diminuarea datoriilor externe atât ale statului, cât și a corporațiilor. În același timp, autoritățile au încercat să creeze un sistem economic „independent”, acordând mai multă atenție Uniunii Economice Eurasiatice, au mărit rezervele de aur în Banca Centrală, etc. Evident, aceste măsuri urmau să protejeze economia în fața dezechilibrelor externe, însă, motorul principal al economiei ruse a continuat să rămână sectorul materiilor prime. De remarcat că pe parcursul ultimilor ani, datorită creșterii economice înregistrate la nivel mondial, acest sector s-a bucurat de un stimul puternic pentru dezvoltare. Cu toate acestea, dezvoltarea acestui sector asigură, mai degrabă, o stabilitate economică, decât o creștere, și oferă posibilitatea măririi rezervelor financiare atât în bugetul statului, cât și în bugetul companiilor energetice. În ciuda încercărilor de modernizare, economia rusă a continuat să depindă la fel de mult de acest sector. Pandemia de coronavirus a dus la o scădere drastică

a cererii de materie primă, în special a cererii de petrol și gaze. Conform estimărilor, pentru revenirea la extracția de petrol la cotele anterioare crizei pandemice, ar fi nevoie de câțiva ani. În acest context, companiile petroliere au anunțat că își vor diminua investițiile cu cel puțin 20% pentru acest an. Iar extragerea de gaze s-ar putea micșora cu 7-8%.

Măsurile anti-criză întreprinse de guvernul rus vor impune o reorientare a resurselor financiare. Inițial, autoritățile ruse s-au limitat la aplicarea unor măsuri indirecte de susținere a economiei, precum amânarea plății impozitelor, asigurarea de garanții de stat pentru ramurile economice afectate de pandemie, măsuri de susținere socială, etc.

Ponderea sectorului controlat de stat în economia rusă este în creștere. Dacă înainte de criza din 1998, aceasta era estimată la aproximativ 25% din PIB, în 2008 a ajuns la 40-45%, în 2013 a depășit 50%, iar în 2017 a atins cifra 60-70% din PIB². Cu alte cuvinte, sistemul economic rus este cel al capitalismului de stat. În aceste condiții, este evident că cea mai mare parte a sprijinului financiar se va întreprinde spre marile companii, apropiate structurilor de putere. În această ecuație, cei defavorizați vor fi întreprinderile mici și mijlocii, precum și reprezentanții păturilor vulnerabile ale societății ruse³. În luna ianuarie, presa rusă⁴ făcea referire la raportul companiei *Verisk Maplecroft*, potrivit căruia nemulțumirea populației față de acțiunile autorităților ruse vor spori. Potrivit centrului Levada, înainte de pandemie, 57% din intervieuați erau de părere că situația economică în 2020 se va înrăutăți, iar 45% din respondenți au afirmat că Rusia se va confrunta cu proteste. Pe de o parte, conform ultimelor sondaje și studii efectuate de grupul lui Seghei Belanovskii (cel care a prezis protestele din 2011-2012), peste jumătate din respondenți au declarat că actuala situație economică va duce la proteste. Pe de altă parte, Denis Volkov, directorul adjunct al centrului Levada, a declarat că din punctul de vedere al experților centrului, previziunile privind creșterea numărului protestelor au un caracter relativ. În ciuda faptului că toate sondajele indică o scădere a popularității lui Putin, sistemul în sine este unul rezistent⁵.

Susținătorii scenariului potrivit căruia Rusia se va confrunta totuși cu un val mai mare de proteste, sunt de părere că natura acestora se va schimba. Conform lor, în virtutea așteptărilor populației la o susținere paternă din partea statului, dezamăgirile vor crește proporțional cu deteriorarea situației economice. Vor spori nemulțumirile și îngrijorările generate de nesiguranța zilei de mâine (pierderea locurilor de muncă, reducerea veniturilor, etc.). Deoarece într-un model autocratic, liderul de stat este responsabil, în totalitate de situația din stat, spre deosebire de democrații, unde această responsabilitate este împărțită între președinte, guvern și parlament, figura centrală a acestui tablou sumbru este Putin. În perioada de creștere economică, și în momentul Crimeea, Putin s-a bucurat de o creștere a popularității, iar în situațiile de criză, tot Putin este cel care atrage nemulțumirile populației. Prin urmare, dacă înainte de pandemie protestele aveau un caracter anti-sistem, iar protestarii erau reprezentatii clasei de mijloc, din mediul urban, adepții ai valorilor liberal-democratice, noile proteste vor avea o încărcătură socială și economică. De remarcat că scăderea încrederii în Putin a adus după sine și la scăderea încrederii în autoritățile locale – de la 63% în martie, la 61% în aprilie.

Confirmarea sau infirmarea acestor supoziții va veni în timp, pe măsura în care dimensiunile crizei economice vor fi mai clare.

Ce va urma?

În general, în perioadele de criză, există tendința de a crede că lumea se va schimba și nimic nu va mai fi la fel cum a fost. Indiscutabil, multe lucruri se vor schimba, însă, în mare parte lumea va rămâne aceeași. Patriotismul rus nu va dispărea, Kremlinul își va continua retorica cu care ne-am obișnuit și își va consolida mecanismele represive. Totuși, consolidarea acestor mecanisme nu presupune și o consolidare a regimului, ci mai degrabă faptul că acesta va deveni mai dur.

În 2017, analistul rus, Andrei Kolesnikov, a propus o teorie denumită **consensul negativ**⁶, care stă la baza sistemului politic din Rusia.

Acest consens negativ presupune următoarele:

- **O adaptare negativă la situația economică din stat**- scăderea cererii și a calității produselor, ca urmare a scăderii puterii de cumpărare și a substituirii importurilor, implementate în urma impunerii emargoului;

- **Mobilizarea și consolidarea negativă** – presupune retorica bazată pe teoria aflării statului în stare de asediu: statul, valorile naționale și societatea se află în pericol din cauza inamicilor din exterior și subminate de cei din interior, sponsorizați din afară.

- **Identificarea negativă** are ca fundament următoarele afirmații: „suntem diferiți de ceilalți, avem alte valori, suntem mai puțin pragmatici, avem valori religioase ce trebuie protejate, nu ne vindem țara și suveranitatea, avem o istorie milenară ce trebuie aparată de falsificatori”.

Kolesnikov subliniază că acest **consens negativ** se regăsește în totalitate în amendamentele constituționale, și va fi consolidat în noua lege fundamentală a țării. Noua constituție va consfinți următoarele noțiuni ideologice ultra-conservatoare: Dumnezeu, istorie, națiunea rusă creatoare de stat și suveranitatea legislației (supremația legislației naționale asupra legislației internaționale). Pe aceste noțiuni se fundamentează triada contelui Uvarov- ortodoxie, suveranitate, naționalitate – baza ideologică a politicii ruse din ultimii 20 de ani.

În acest sens, autoritățile vor insista mai mult asupra discursului patriotic-mobilizator privind existența „unui destin special al Rusiei, a unei căi speciale”. **Cu alte cuvinte, Rusia este un stat-civilizație, o super-instituție care își apără poporul, tradițiile, istoria, cultura, modul de viață, și nu în ultimul rând, suveranitatea și dreptul de a fi diferit. Iar în acest sens este imperativ ca acest stat-civilizație să-și demonstreze, în mod constant, super puterea, și prin urmare, orice sacrificiu este justificat.**

De menționat că ideea caracterului special al Rusiei era promovată și de Leonid Brejnev, care era adeptul teoriei consilierului său Vadim Zagladin, care susținea că socialismul este o civilizație distinctă.

În concluzie, **noua constituție nu înseamnă doar menținerea și legitimarea regimu-**

lui pentru o perioadă destul de îndelungată, sub umbrela brand-ului național Vladimir Putin, ci și consfințirea unei ideologii de stat.

Pe plan intern, votarea constituției implică consolidarea autotitarismului în politică și a capitalismului de stat în economie. Deoarece statul va continua să se implice în economie, se va menține un nivel ridicat de corupție, iar principalul furnizor de venituri în bugetul de stat va continua să fie sectorul de extragere și export al materiilor prime. Dacă previziunile privind posibilitatea unor valuri de proteste cu caracter economic-social se vor adevăra, acestea vor fi reprimare la fel de dur ca și cele cu caracter politic. Statul își va consolida mecanismele de control și represiune, regimul va deveni mai dur și se va recurge tot mai mult la discursul patriotic-mobilizator.

Totuși, Rusia va fi nevoită să se concentreze mai mult asupra problemelor interne, aceasta presupunând o relocare a resurselor.

Pe plan extern, această ideologie a a statului – civilizație va deveni nucleul politicii externe ruse. Potrivit experților ruși (Dmitrii Trenin, Serghei Karaganov, Fiodor Lukianov), viitorul sistemului relațiilor internaționale este unul bipolar, cei doi mari actori fiind Statele Unite și China, însă Rusia va încerca să devină un pol distinct. În acest sens, Rusia are un atu, și anume caracterul pragmatic al politicii sale externe, capacitatea ei de a stabili și dezvolta relații de parteneriat cu orice stat, indiferent de regimul intern din statul respectiv.

De curând, Serghei Karaganov, președintele onorific al prezidiului Consiliului pe politică externă și de apărare, împreună cu Dmitrii Suslov, directorul adjunct al Centrului de studii europene și internaționale din cadrul „Înălței școli de economie”, au venit cu propuneri privind crearea unei triade ideologice pe care ar trebui să se bazeze politica externă a Rusiei⁷. Această triadă presupune următoarele:

- Menținerea păcii pe plan internațional;
- Asigurarea dreptului statelor de a alege propriile modele de dezvoltare, apărarea suveranității și diversității, contracararea hegemoniei ideologice și politice și poziționarea Rusiei ca garant al „noii nealinieri”;

- Protecția mediului înconjurător, combaterea noilor amenințări globale, precum pandemiile, etc; elaborarea și susținerea unei noi filosofii privind sănătatea fizică și morală a omului, diminuarea consumerismului, etc.

Conform acestor propuneri, triada ideologică ar răspunde în totalitate intereselor Rusiei și ar veni în întâmpinarea noilor tendințe globale, și cel mai important, oferă Rusiei platforma ideologică pentru consolidarea ei ca un centru de putere distinct.

În acest sens, politica externă rusă ar trebui să-și stabilească următoarele priorități:

- Insistarea asupra așa numitului „*deconflicting*”, adică atingerea unor înțelegeri în zonele de conflict;

- Stabilirea unui dialog cu SUA privind oprirea cursei înarmărilor;

- Stabilirea unui dialog multilateral între puterile nucleare pentru consolidarea stabilității strategice. De fapt, scopul este de a elabora un nou set de reguli în domeniul militar-strategic;

- Poziționarea Rusiei ca apărător al păcii, implicarea în rezolvarea conflictelor, alături de China, statele membre ale BRICS și statele membre ale Organizației de Cooperare de la Shanghai.

Fără îndoială, miza principală a Rusiei va fi menținerea statutului de mare putere, iar acest lucru poate fi obținut doar dacă Moscova reușește să devină un pol independent și să-și impună propria agendă în relația cu ceilalți actori. În acest sens, Rusia se va opune tuturor tentativelor de creare a unei hegemonii ideologice, culturale sau economice și va deveni „un campion” al teoriei „suveranitatea statului – cea mai importantă valoare”. Pentru realizarea acestor aspirații, Moscova va continua să-și dezvolte relațiile cu China. De asemenea, este posibil să se concentreze mai mult asupra promovării Marelui parteneriat euroasiatic, utilizând drept platformă de promovare BRICS și Organizația de Cooperare de la Shanghai.

Destinatarii de primă linie ai acestei „noi nealinieri”, pe lângă cetățenii ruși, sunt elitele statelor non-occidentale – adică statele membre ale Organizației de la Shanghai, BRICS și ASEAN, statele arabe, Japonia, Turcia, Coreea de Sud. În acest sens, un puternic aliat ar putea deveni China.

Destinatarii din linia a doua sunt reprezentanții și susținătorii unor mișcări politice din unele state occidentale. Pe fondul crizei create de pandemie, se va insista pe retorica potrivit căreia NATO și UE nu mai sunt capabile sau nu mai doresc să facă față provocărilor reale la adresa securității cum ar fi crizele sanitare, migrația, ciza economică etc, subliniind de fiecare dată că aceste amenințări și provocări se află în afara axei Occident-Orient pe care se bazează blocul transatlantic. De asemenea, se va insista asupra faptului că Statele Unite nu mai sunt capabile să-și recapete supremația strategică, și prin urmare nu mai pot furniza securitate.

Însă problema Rusiei constă în faptul că aspirațiile ei de mare putere nu sunt susținute de capacitatea ei economică. Soluționarea problemei economice presupune o reorientare a politicii externe către interior – spre o dezvoltare economică și tehnologică. Securitatea statului este deja asigurată de potențialul militar și nuclear. Lecția URSS impune o regândire a abordării problemei economice și tehnologice, și a politicilor sociale. Dacă reorientarea spre interior va deveni un factor predominant, un scenariu posibil ar fi diminuarea agresivității Rusiei pe plan extern. Pe de altă parte, nu se poate exclude și varianta în care, în contextul erodării regimului, Kremlinul să aibă nevoie de noi victorii pe plan extern pentru a se legitima în fața cetățenilor săi. În orice caz, discursul patriotic-mobilizator al Moscovei nu-și va pierde din intensitate, și nici campaniile de dezinformare și manipulare, acestea fiind mai puțin costisitoare decât campaniile militare.

În această ordine de idei, este de subliniat faptul că în ceea ce privește atacurile informaționale asupra statelor membre ale blocului euroatlantic, Rusia abordează fiecare țară în mod distinct. Se ia în calcul psihologia fiecărui popor, experiențele și traumele acestuia, se identifică acele vulnerabilități, astfel încât conștiința publicului să poată fi manipulată suficient pentru a răspunde narațiunilor elaborate în laboratoarele ruse de propagandă. Fiecare tensiune sau eveniment public pot fi exagerate dacă sunt alimentate sau manipulate în felul dorit de Moscova. În paralel, diverse evenimente produse în statele membre NATO și UE sunt preluate de mașinăria propagandis-

tică rusă pentru influențarea opiniei publice din Rusia în scopuri mobilizatoare sau pentru discreditarea valorilor liberal-democratice occidentale.

În acest context se înscrie și recentul scandal privind **Strategia Națională de Apărare a României**, care demonstrează încă o dată că Moscova capitalizează la maximum orice oportunitate pentru a-și amplifica narațiunea patriotic-mobilizatoare, destinată uzului intern. Având în vedere apropierea votării referendumului privind modificarea constituției, apariția acestui document în spațiul public a fost un moment oportun pentru conducerea de la Kremlin de a se adresa electoratului cu apeluri patriotice, prin diverse metode. Canalele oficiale de media au declanșat o campanie de atacuri la adresa României, prin diverse titluri bombastice și conținuturi denigratoare privind compartamentul României în diferite perioade ale istoriei și critici aduse la adresa Armatei Române, și la adresa capacității de apărare a României. Subiectul a fost preluat de internauți, au luat atitudine politicieni ruși, iar momentul a culminat cu declarația purtătoarei de cuvânt al MAE rus, Maria Zaharova, din care reiese că România ar fi acționat la ordinele Statelor Unite ale Americii. Evident, deoarece România, singură, nu reprezintă un pericol pentru Rusia, discursul propagandistic destinat consumului intern trebuia să devină mai complex, implicând „adevăratul inamic” – Statele Unite/NATO. Cu alte cuvinte, subiectul Strategiei Naționale a reprezentat, mai degrabă, un pretext pentru o reacție publică amplificată în scopul consolidării narațiunii privind existența unei amenințări reale din exterior, într-un moment de scădere a popularității lui Putin.

Fără îndoială, în viitor Rusia își va intensifica acțiunile hibride. La fel ca și sporirea asertivității politicii sale externe și amplificarea discursului patriotic-mobilizator privind starea de asediu și excepționalitatea destinului Rusiei, acestea sunt inerente strategiei lui Putin de a răspunde nemulțumirilor interne față de corupția generalizată, situația economică dificilă, problemele sociale și deficitul de democrație din țară.

Pentru România, principala modalitate de a face față atacurilor informaționale ruse

este sporirea nivelului de reziliență națională. În ceea ce privește construirea relației cu Federația Rusă, România trebuie să urmărească cu atenție dezbateră internațională și felul în care se poziționează statele aliate în raport cu Rusia, pentru a nu da dovadă de o defazare a politicii sale externe.

Note

¹ Колесников А. Почему рейтинг одобрения Путина бьет антирекорды, (Andrei Kolesnikov, *De ce rating-ul de aprobare a lui Putin bate anti-recorderile*), <https://carnegie.ru/commentary/81735>

² Екатерина Мереминская, *Госкапитализм в России вышел на новый уровень*, (Ecaterina Mereminskaya, *Capitalismul de stat din Rusia a atins un nou nivel*), <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2019/04/30/800603-goskapitalizm-v-rossii-vishel-na-novii-uroven>

³ Колесников А, idem, <https://carnegie.ru/commentary/81735>

⁴ Эксперты прогнозируют жестокое подавление протестов в России в 2020 году (Expertii prognozează pentru 2020 reprimări dure ale protestelor din Rusia), <https://www.kommersant.ru/doc/4221235>

⁵ Елена Мухаметшина, *Эксперты предупредили о возможности новых массовых протестов в России. Социологи зафиксировали резкий рост недовольства россиян действиями власти*, (Elena Muhametșina, *Expertii avertizează privind posibilitatea declanșării unor proteste în masă în Rusia. Sociologii au constatat o creștere a nemulțumirii cetățenilor ruși față de acțiunile puterii*), <https://www.vedomosti.ru/society/articles/2020/06/04/831966-novih-protestov>

⁶ Колесников А. Режим негативного консенсуса / Московский Центр Карнеги. 2017. (Andrei Kolesnikov, *Regimul consensului negativ*), // <https://carnegie.ru/2017/12/21/ru-pub-75077>.

⁷ Сергей Караганов, Дмитрий Суслов, *Россия в мире после коронавируса: новые идеи для внешней политики*, (Sergei Karaganov, Dmitri Suslov, *Rusia în lume după coronavirus: idei noi pentru politica externă*), <https://globalaffairs.ru/articles/rossiya-mir-koronavirus-idei/>

ABSTRACT

Although the COVID-19 epidemic is still wreaking havoc in Russia, some conclusions regarding on how it may transform the Russian political system can be drawn. It is important to note that these transformations began before the onset of the coronavirus crisis. The main objective of the reform is not only to ensure the longevity of Putin's position, but also to extend the life of the system, by adapting it to the new realities – its erosion and the declining support among the population.

At the same time, Russia's aspirations to a Great Power status are halted due to its economic and technological deficiencies, and the new dynamics of the international system require an adaptation of its foreign policy. There are two possible scenarios that derive from this reality. The first would imply a reorientation of the regime towards solving interior problems, which could mean a reduction of Russia's external assertiveness. But, on the other hand, it cannot be ruled out that, in the context of the regime's erosion, Kremlin might need to gain new victories abroad in order to legitimize itself domestically. In any case, Moscow's narrative for patriotic mobilization will not lose its intensity, nor will the disinformation and manipulation campaigns, which are less expensive comparing to military campaigns.

Cuvinte cheie: reforma constituțională, ideologie, agenda politică, politica externă, dezinformare, discurs patriotic-mobilizator

Daniela Șişcanu este cercetător științific în cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, fiind interesată de evoluțiile politice și militare din Federația Rusă și spațiul ex-sovietic în general.

Mediul de securitate regional în zona Mării Negre în contextul pandemiei de Covid 19

Șerban PAVELESCU

Criza indusă în societatea umană de către pandemia actuală de COVID 19 își găsește cu greu un echivalent în istoria modernă. Un apel la datele istorice ne dă posibilitatea să situăm magnitudinea impactului asupra societății umane în crize precedente precum cele produse de către marile epidemii ale Evului mediu, care au condus la pierderi de amploare în termeni umani și materiali și care au determinat restructurări profunde la nivelul mecanismelor guvernând regimul politic și funcționarea societății umane¹. Deși nu este nici pe departe atât de distructivă din punctul de vedere al pierderilor de vieți omenești², pandemia actuală are, prin însăși mecanismele de contracarare și de tratare adoptate de către autorități, un impact comparabil în termeni materiali. Și aceasta cu atât mai mult cu cât societatea umană actuală este incomparabil mai interconectată decât referențialul istoric. Globalizarea și societatea informațională în care trăim fac imposibile distanțele și timpul ce reprezentau veritabile bariere în calea unor pandemii cu caracter global și care s-au constituit, adeseori, în timpurile moderne, în factori ce au condus la regionalizarea și îndiguirea acestora.

În acest context, impactul pandemic este unul global și multilateral cu manifestări în toate domeniile de activitate umană inclusiv în sfera geopolitică și geostrategică. Dimensiunile acestuia și modul în care afectează arii geopolitice și geostrategice date este unul variabil funcție de parametri socio-economici, politici, militari, medicali etc. Un alt factor important

în discuție este cel al asocierii sale cu factori favorizanți ori inhibitori preexistenți precum și suprapunerea acestuia peste evoluții în curs, cu rol de potențare a efectelor sale³.

Demersul nostru își propune să analizeze consecințele asupra mediului de securitate din Regiunea Lărgită a Mării Negre pe care criza pandemică actuală le-ar putea avea în termeni de evoluții posibile, amenințări și factori de risc, cu referire la areal în ansamblul său precum și la statele componente.

1. Preliminarii

În economia mediului de securitate european Regiunea Lărgită a Mării Negre, deși una de contact și comunicare între civilizații și puteri, se configurează drept un spațiu geopolitic și geostrategic distinct relativ tardiv la începutul secolului al-XXI-lea odată cu integrarea europeană și euroatlantică a unei părți a acestui areal.⁴ Odată cu aceasta, asistăm la o integrare a necesităților de securitate, a riscurilor și amenințărilor specifice arealului în doctrinele politice și militare ale UE și NATO prin efortul susținut al noilor state membre preocupate de evoluțiile mediului de securitate regional dar și ca răspuns la acțiunea politică și militară rusă în ceea ce, încă de la sfârșitul Războiului Rece, Moscova numea "vecinătatea apropiată" (spațiul ex-sovietic) și nu numai. De altfel, cele două procesualități par a se regăsi într-o situație de interdependență și auto-justificare.

Partajată, de la bun început, între o zonă beneficiind în mod ferm de umbrela de securitate politică, economică și militară a NATO și UE (fosta Europă de Est, statele baltice, spațiul balcanic, Turcia) și o zonă gri în care interesele prioritare ruse, deși recunoscute mai degrabă tacit decât de jure, au prevalat pentru o bună bucată de vreme, Regiunea Lărgită a Mării Negre s-a confruntat cu o recrudescență de incertitudinii și insecurității afectând cu precădere spațiul ex-sovietic. Demersurile statelor ex-sovietice de amplificare a legăturilor acestora cu UE și NATO în contextul unei presiuni crescânde din partea Federației Ruse în sensul integrării lor în structurile de coordonare și control destinate spațiului ex-sovietic (Comunitatea Statelor Independente⁵ ori Uniunea Economică Euro-Asiatică⁶) au avut drept rezultat acțiuni în forță ale Federației Ruse vizând securizarea a ceea ce aceasta percepea ca fiind interese fundamentale. Acesta este, în mare, contextul războiului ruso-georgian din 2008 soldat cu detașarea Abkhaziei și Osetiei de Sud de la statul georgian și impunerea, prin forță armelor, a unui *status quo* favorabil Moscovei după cum și motivația primară a ocupației ruse a peninsulei Crimeea din 2014 și a declanșării secesiunii armate în spațiile estice ale Ucrainei (Donețsk și Donbass).

În aceste condiții se conturează pe întregă frontieră estică europeană și euroatlantică un spațiu de confruntare concurențială a două viziuni și acțiuni politice și de securitate opuse în valori și conținut. Rezultanta este o creștere a volatilității mediului de securitate regional și o amplificare cvasi-exponențială a factorilor de risc asociați cu manifestări spectaculoase precum punctele de ruptură mai sus menționate și un apogeu în contextul crizei ucrainene în curs din 2014.⁷

Situate la cealaltă extremitate a spațiului geografic și politic, extinderea europeană și euroatlantică a introdus în forță problematica de securitate a estului european și a arealului Mării Negre pe agenda de securitate a Uniunii Europene și NATO. Dezbaterile care au urmat și care, în mare, subzistă și în prezent, a opus două viziuni diametral opuse.

Pe de o parte, se conturează o poziție împărțită de majoritatea statelor din nucleul inițial al construcției europene. Acestea, dincolo de preocupările pentru atitudinea agre-

sivă a Federației Ruse și pretențiile acesteia la hegemonie regională și statutul de supraputere mondială și dincolo de orice acțiuni de sancționare ori descurajare față de Moscova adoptate ca o consecință a acțiunilor acesteia, au o percepție cu mult mai nuanțată în ceea ce privește potențialul de risc pe care îl reprezintă Federația Rusă. Interese economice, politice ori de altă natură precum și distanța geografică fac ca poziția acestor state față de Federația Rusă să fie una cu o dimensiune pronunțată de dialog, negociere și, de multe ori, compromis. O astfel de atitudine sfârșește adeseori în situații echivoce ori chiar contradictorii. Politica de sancțiuni a Uniunii Europene îndreptată împotriva Federației Ruse are în Germania unul dintre cei mai importanți susținători. Alături de Franța, aceasta a fost printre statele ce au înclinat decisiv balanța în favoarea unei politici de sancțiuni împotriva Moscovei în contextul agresiunii împotriva Ucrainei, anexării Crimeei și susținerii deschise a secesiunii armate pro-ruse din Donețsk și Donbass. În același timp, Germania este unul dintre cei mai importanți parteneri europeni ai Federației Ruse. Acțiunile Germaniei vizând dezvoltarea gazoductului Nord Stream 2 precum și lobby-ul german în context european în ceea ce privește structurarea unei politici comune în domeniul securității energetice europene⁸ sunt, în această ordine a lucrurilor cel puțin contradictorii.⁹ Ele se justifică într-o optică ce integrează și pune în primul plan interesele politice primare și nevoile economice germane dar contrazic și subminează demersurile vizând constrângerea Federației Ruse la retragerea din Crimeea, anexată ilegal, și renunțarea la sprijinirea mișcărilor secesioniste rusofone din estul Ucrainei. Un alt exemplu ce poate fi citat este cel al modului în care voluntarismul franco-german a transformat un proces de negociere/mediere vizând soluționarea pașnică a conflictului ruso-ucrainian într-un proces cvadrilateral implicând Rusia, Ucraina, Franța și Germania, format de negocieri care avantajează Moscova și slăbește postura politică externă europeană.¹⁰ Un astfel de format golește de conținut și face puțin credibil și întreg demersul adresat spațiului ex-sovietic prin Parteneriatul estic (EaP),¹¹ unul dintre principalele motive de nemulțumire ale Rusiei în economia agresiunii împotriva statului ucrainean.

Pe de altă parte, în spațiul est european, proximitatea spațiului ex-sovietic și impactul direct al evoluțiilor mediului de securitate regional laolaltă cu perspectiva istorică a ocupației și dominației sovietice postbelice concură la structurarea unui grup de state cu mult mai intransigente față de Federația Rusă și acțiunea sa politică externă și militară vizând spațiul ex-sovietic și nu numai.¹² Prin grija acestora, vecinătatea estică europeană și euroatlantică au fost impuse ca preocupări majore de securitate în contextul evoluțiilor mediului de securitate regional din primele două decenii ale secolului al-XXI-lea. Diferența de vizibilitate și de capacitate de lobby¹³ precum și deficiențele strategiilor de promovare a inițiativelor și agendei de securitate regionale din partea actorilor interesați¹⁴ au făcut însă ca acest areal să suporte o viziune diferențiată asupra riscurilor și amenințărilor de securitate pe care le comportă.

În aceste condiții asistăm la conturarea unui tablou fragmentat al preocupărilor de securitate în spațiile european și euro-atlantic față de riscurile și amenințările de securitate provenind din vecinătatea estică a celor două mari structuri internaționale de cooperare și colaborare politică, economică și militară. Mai mult decât atât, la nivelul frontierelor estice constatăm, de asemenea, un dezechilibru în structurile și demersurile de întărire a capabilităților de apărare ale Alianței Nord Atlantice cu o evidentă preferință pentru flancul nordic în defavoarea celui sudic. Situația de securitate este cu atât mai preocupantă în Regiunea Lărgită a Mării Negre cu cât, dincolo de acest dezechilibru prezent în alocarea de forțe și resurse, prin raport, cu flancul nordic este una sensibil inferioară iar opțiunile/viziunile asupra mediului de securitate regional ale principalilor membri NATO din acest areal sunt divergente. Avem în vedere, în acest context, poziția adoptată în politica sa externă și de securitate de către statul turc care, în contextul impunerii și consolidării regimului politic de nuanță islamistă al lui Recep Tayyip Erdogan, manifestă o tendință divergentă față de interesele de securitate ale partenerilor strategici și aliaților din cadrul NATO. Sunt în discuție, în aceste condiții, nu numai inițiativele de politică externă vizând impunerea Turciei ca actor regional marcant în spațiul Mării Negre și cel al Orientului Mijlociu de multe ori, precum

cazul intervenției în conflictul sirian, în opoziție cu interesele și pozițiile promovate de state partenere NATO sau chiar la nivelul Alianței însăși, dar și parteneriatul strâns dezvoltat cu Federația Rusă în plan economic, cu ramificații și consecințe notabile asupra libertății de acțiune politică externă a statului turc. De notat că evoluțiile în discuție, cu deosebire cele din domeniile economic și energetic au intervenit în contexte politice tensionate în care Federația Rusă era subiect al unor sancțiuni internaționale semnificative impuse atât la nivel european cât și euroatlantic iar dezvoltarea relațiilor bilaterale economice s-a făcut pe fondul ignorării de către Turcia a sancțiunilor succesive impuse chiar de aliații săi. Dezvoltarea de proiecte energetice (*South Stream*)¹⁵ ce permit Rusiei să continue să își finanțeze și promoveze postura agresivă adoptată la adresa statelor din spațiul ex-sovietic dar și la adresa unora dintre aliații Turciei din cadrul NATO precum și mai noua dezvoltare de proiecte de colaborare în domeniul militar în pofida avertismentelor principalului partener de securitate al Turciei, Statele Unite,¹⁶ fac din poziția Turciei în spațiul regional de securitate o variabilă cu potențial necunoscut într-un spațiu geopolitic incert conjugat cu un mediu de securitate fluid.

Mediul de securitate asociat Regiunii Lărgite a Mării Negre se conturează astfel ca fiind unul extrem de fluid, cu evoluții contradictorii și cu amenințări și riscuri de securitate variate acoperind întreg spectrul convențional și non-convențional. De asemenea, în context european, spațiul în discuție este teatrul care a consemnat unele dintre cele mai îngrijorătoare evoluții specifice de la conflictul din fosta Iugoslavie în prezent. În acest context, riscuri de securitate clasice precum cel al agresiunii armate revin în forță pe tabloul principal al preocupărilor de securitate forțând o redimensionare a eforturilor de securitate din domeniul militar ale statelor regiunii. De asemenea, dependența de resurse energetice și coridoare de transport și tendința manifestă de utilizare a acestora ca instrumente de politică externă de către statele ce le controlează în dauna celor dependente de resursele în chestiune reprezintă o altă caracteristică și factor de risc îngrijorător asociat mediului de securitate

regional.¹⁷ Nota comună a acestor evoluții este o recrudescență a prezenței ruse în regiune cu un factor sporit de agresivitate și inexistența unui răspuns coordonat și coerent la adresa amenințării de securitate pe care o reprezintă pentru mediul de securitate regional și cel general european acest factor de risc particular. Dincolo de condamnări și sancțiuni, dincolo de declarații și asumări politice, mediul de securitate regional este marcat de o sporire vizibilă a stării de insecuritate a statelor arealului fie că sunt ori nu parte a spațiilor europene și euro-atlantic. Pentru cele exterioare acestor spații opțiunile de securitate sunt relative iar starea economiilor lor precum și coordonatele geopolitice ale arealului conduc la o capacitate, în cel mai bun dintre cazuri, medie spre mediocră de adresare a provocărilor de securitate regionale. Pentru cele aparținând spațiilor europene și euro-atlantic situația este oarecum diferită fără ca datele problemei să se schimbe în mod fundamental în contextul unor evidente disproporții în importanță și resurse alocate dintre componentele nordică și sudică a frontierei estice a acestor arealuri precum și în condițiile unei disproporții la fel de evidente între capacitățile și resursele de securitate și apărare ale statelor aparținând sferei europene și euro-atlantice din Regiunea Lărgită a Mării Negre prin raport cu cele la dispoziția Federației Ruse, principal factor perturbator în mediul de securitate regional. Se adaugă tuturor acestora incertitudinile care planează asupra coerenței flancului sudic al Alianței Nord-Atlantice în contextul variațiilor pe care le cunoaște politica externă și de securitate a Turciei precum și cele vizând dimensiunile de politică externă și de securitate ale Uniunii Europene și funcționalitatea acestora în adresarea unor situații de criză pentru care nu există suficiente proceduri, mijloace și instrumente de adresare dezvoltate în cadrul acquis-ului european.

2. Impactul COVID 19 asupra Regiunii Lărgite a Mării Negre

Declanșarea valului pandemic în spațiul Mării Negre este una decalată față de focarul principal de criză sanitară european care își are originea în Italia. Primele cazuri de co-

ronavirus au fost raportate în Federația Rusă (31.01.2020 – cu proveniență din China). Au urmat România, Georgia și Azerbaidjan (26.02.2020 – cu proveniențe diferite, Italia pentru România, Republica Coreea pentru Georgia și Iran pentru Azerbaidjan). Ulterior, în prima jumătate a lunii martie 2020 s-au înregistrat primele cazuri de coronavirus în Armenia (1 martie), Ucraina (3 martie), Republica Moldova (7 martie), Bulgaria (8 martie) și Turcia (11 martie).

Măsurile de prevenție a răspândirii virusului și de mobilizare a sistemului sanitar și de ordine internă pentru a face față pandemiei sunt declanșate, în mare, în a doua jumătate a lunii martie 2020.

De notat că în Turcia, Azerbaidjan și Federația Rusă măsurile nu sunt cu caracter național și generale fiind preferate, din motivații diverse, adoptarea de măsuri secvențiale. În cazul statelor islamice (Turcia, Azerbaidjan) suprapunerea pandemiei peste sărbătoarea religioasă a Ramadamului a făcut ca autoritățile să prefere măsuri restrictive parțiale vizând mai degrabă reglementarea și controlul mișcărilor populației și nu interzicerea completă a acestora. În cazul Federației Ruse, autoritățile au preferat o abordare pe provincii și regiuni componente diferențiată în funcție de gravitatea focarelor epidemice.

Măsurile restrictive vizând populația și activitățile economice, administrative, social-culturale, sportive acoperă, în mare, lunile martie, aprilie și mai. În funcții de considerente variate dar și în acord cu evoluția pandemiei, măsuri de relaxare sunt înregistrate în statele regiunii din a doua jumătate a lunii aprilie și pe parcursul lunilor următoare cu o amplificare graduală a acestora.

Bilanțul pandemiei pentru arealul Mării Negre consemnează, în a doua jumătate a lunii iunie 2020 următoarele date statistice pe state: România, peste 26.000 de îmbolnăviri și 1.612 morți; Bulgaria, 4.691 îmbolnăviri, 219 morți; Turcia, 197.239 îmbolnăviri, 5.097 morți; Armenia, 14.103 îmbolnăviri, 227 morți; Georgia, 926 îmbolnăviri, 15 morți; Azerbaidjan, 15.369 îmbolnăviri, 187 morți; Federația Rusă, 641.156 îmbolnăviri, 9.166 morți; Ucraina, 43.628 îmbolnăviri, 1.147 morți; Republica Moldova, 16.357 îmbolnăviri, 536 morți.¹⁸

În legătură cu aceste cifre o primă constatare care se impune este faptul că impactul pandemiei este unul variabil la populații egale, Ucraina și Turcia raportând cifre sensibil diferite. De asemenea este de notat că anomalia pe care o prezintă cifra morților raportată la cifra îmbolnăvirilor din dreptul Federației Ruse prin comparație cu situația din state cu populații similare precum SUA ori Brazilia reprezintă o anomalie statistică provocată de o procedură diferită de încadrare a cazurilor de îmbolnăvire cu COVID 19 și mai ales de raportare a cauzelor decesului.¹⁹ Pentru Federația Rusă COVID 19 este, oficial, considerat drept cauză a decesului doar atunci când decesul survine în absența unor co-morbidități. În caz contrar, acestea din urmă sunt raportate drept cauze ale decesului. Oricum, având în vedere natura autoritară a regimurilor politice din Rusia și Turcia credibilitatea cifrelor raportate oficial, mai ales în cazul rus, este una redusă.

De asemenea, trebuie observat că deși impactul pandemiei în spațiul de referință este unul mai degrabă mediu spre moderat, ne confruntăm cu situații extreme în funcție de rezultatele acțiunii guvernamentale vizând combaterea epidemiei. Avem în vedere, spre exemplu, cazurile Georgiei, unul dintre primele trei state în rezultatele obținute în lupta pentru controlul răspândirii virusului și pentru tratarea celor afectați de maladie,²⁰ și Republicii Moldova, în care rezultatele sunt diametral opuse în contextul ineficienței măsurilor de control a răspândirii epidemiei și aparentei scăpări de sub control a situației²¹. O altă evoluție contradictorie din punct de vedere al eforturilor de control al situației epidemice din arealul de referință o reprezintă oscilațiile statistice îngrijorătoare intervenite în state ale arealului în contextul relaxării graduale a măsurilor de carantinare. Situația este, în acest context, una preocupantă pentru România și Bulgaria.

În plan economic, pandemia se asociază cu o criză economică profundă cu multiple cauzalități. Perturbarea producției economice și a circuitelor de schimburi economice interne și internaționale reprezintă principalul resort cauzal în acest context. Se adaugă acestuia, mai ales pentru Federația Rusă, unul dintre cei mai mari producători și exportatori de resurse energetice, o a doua dimensiune rezultând, pe

de o parte, din prăbușirea pieței petrolului și gazelor naturale pe fondul scăderii dramatice a consumului și cererii, iar pe de altă parte, de disputa care survine între Rusia și Arabia Saudită asupra prețurilor și cotelor de producție.²² Aceasta din urmă va conduce la un adevărat război comercial ce amplifică și mai mult repercusiunile crizei pandemice.

La fel ca și în domeniul sanitar, impactul crizei pandemice din domeniul economic asupra statelor Regiunii Lărgite a Mării Negre este unul variabil funcție de multiple determinări. Sunt determinante în dimensionarea efectelor crizei amploarea măsurilor de carantinare cu impact direct asupra activităților economice, gradul de interconectare cu spațiile mari economice afectate de criză, natura și structura sistemului economic național. Constrații economice, deficit bugetar, scăderi importante ale producției industriale și a sectorului de bunuri și servicii, a volumului comerțului intern și exterior sunt componentele unui tablou economic preocupant descris de prognozele principalelor instituții financiare mondiale (FMI și Banca Mondială). Diferențierea dintre statele arealului Mării Negre intervine în accesul la resurse financiare și suport economic pentru recuperarea economică. Perspectivele sunt, comparativ, cu mult mai favorabile pentru statele UE, obiect al unui efort de finanțare coordonat de Comisia Europeană, prin raport cu celelalte state ale regiunii. Rezerve suverane precum și capacități de mobilizare de resurse materiale și financiare de către statele regiunii operează o a doua diferențiere majoră între statele regiunii. În acest context, Federația Rusă ori Turcia, deși confruntate cu situații de contracție economică importante sunt într-o situație cu mult diferită de statele spațiului ex-sovietic riverane zonei Mării Negre.

3. Evoluții probabile ale mediului de securitate regional în contextul post-pandemic

Date fiind caracteristicile precedând criza pandemică ale mediului de securitate din spațiul Mării Negre precum și impactul exercitat, în termeni umani și materiali, de situația

de criză actuală estimăm o modificare semnificativă a configurației de riscuri și amenințări asociate.

Principala preocupare în contextul de securitate al Mării Negre rămâne în continuare acțiunea politică externă și militară rusă. Deși afectată într-o anumită măsură de recesiunea economică și deficitul bugetar indus de criza pandemică și de cea a pieței de hidrocarburi, postura agresivă adoptată de Moscova în regiune rămâne un factor major de preocupare și un factor de risc durabil la adresa securității statelor Mării Negre. Viabilitatea acestei amenințări de securitate este cu atât mai mare cu cât statele a căror securitate națională este afectată de ea se confruntă cu dificultăți economice semnificative cu impact asupra capacității lor de a asigura resursele financiare, umane și materiale necesare contracarării acesteia.

Gradul de afectare a securității statelor regiunii este unul diferit funcție de variabilele ce intervin în ecuația de securitate națională. Ne așteptăm la o înrăutățire a situației de securitate a statelor aparținând spațiului ex-sovietic, evoluție în directă legătură cu nivelul în care ele resimt impactul crizei pandemice. Pentru statele aparținând spațiului euroatlantic situația este una sensibil mai bună cu toate că toate rațiunile invocate în descrierea mediului de securitate regional pre-pandemic rămân viabile și chiar pot să se constituie în factori agravanți în contextul în care aliații occidentali, afectați la rândul lor de criză, decid redimensionarea ori realocarea resurselor de securitate destinate spațiului de referință în contextul în care, chiar și așa, exista un vizibil dezechilibru în resurse și influență în sânul Alianței Nord-Atlantice în defavoarea acestui spațiu geo-strategic prin raport cu cel nord-european.

Principala variabilă pentru acest areal rămâne în continuare Turcia și cursul pe care îl va adopta în configurarea politicii sale externe și de securitate. Impactul economic al crizei pandemice este de natură să crească dependența turcă de relația economică cu Federația Rusă în cazul în care Turcia nu va fi inclusă într-un program de susținere financiară și economică adecvat. Un astfel de curs evolutiv ar avea un impact nefavorabil asupra economiei securitate din regiunea Mării Negre cu o realiniere pe

termen lung a configurației mediului de securitate din areal. Factorul primordial influențând poziția statului turc rămâne în continuare SUA. Oricum, ambițiile regionale ale Turciei și acțiunile sale recente ce vizează Mediterana de est și tentativa de reconfigurare pe model chinez a zonelor economice de interes din regiune se pot constitui într-un factor agravant. Implicarea în conflictul sirian și, mai nou, în cel libian, fac din Turcia un factor de dezechilibru major în acest spațiu prin voluntarismul și instabilitatea ce caracterizează în general politica externă și de securitate a statului turc ce par a fi subordonate direct imperativelor de politică internă și nevoilor de vizibilitate a regimului Erdogan. O astfel de reorientare a vectorului de interes al statului turc conduce la o realiniere și mai pronunțată a politicilor sale externă și de securitate cu cele ale Federației Ruse prezentă în regiune.

În acest context de securitate fluid și cu un grad important de impredictibilitate, statul român se confruntă cu o amplificare a factorilor de risc și amenințărilor asociate, deja manifeste în regiune – cuantificate ca atare deja în noua strategie de apărare națională. Dincolo însă de amenințarea pe care o constituie postura agresivă adoptată de Federația Rusă în spațiul Mării Negre, pentru România, se conturează un factor de preocupare major în politica externă și de securitate a Turciei. Controlul pe care aceasta îl exercită asupra Strâmtoarelor, cale de comunicații vitală pentru România ca și pentru celelalte state riverane Mării Negre, dar și posibila concertare a posturilor de politică externă și securitate dintre Istanbul și Moscova reprezintă, în context, un factor de îngrijorare majoră. De asemenea, impactul pandemiei asupra situației economice a statelor riverane și vulnerabilizarea acestora prin raport cu o politică externă și de securitate agresivă rusă în regiune, reprezintă un factor suplimentar de preocupare pe agenda de securitate a Bucureștiului. Se relevă, în context, nevoia promovării de inițiative susținute în contextul european și euroatlantic destinate sprijinirii recuperării economice a statelor riverane Mării Negre aparținând spațiului ex-sovietic, cu deosebire a Ucrainei și Republicii Moldova aflate deja, în context pre-pandemic, în situații economice și de securitate delicate.

Persistența situațiilor conflictuale și controlul forțelor separatiste active pe teritoriul acestor state de către Moscova face situația cu atât mai preocupantă.

Dincolo de aceste coordonate regionale se impune o actualizare și amplificare a legăturilor bilaterale ale statului român concretizate în parteneriatele strategice dezvoltate cu statele aliate, îndeosebi cu SUA. Se adaugă, acestora nevoia de reconsiderare a posturii politice în interiorul UE și NATO cu amplificare eforturilor de impunere pe agenda acestor organizații a problematicei de securitate asociate regiunii Mării Negre.

Note

¹ Despre impactul marilor epidemii asupra societății occidentale și mutațiile pe care le-au indus în societate există o literatură de specialitate abundentă. Dintre acestea cităm Joseph P. Byrne, *The Black Death*, Greenwood Press, Westport and London, 2004 și Norman F. Cantor, *In the Wake of the Plague. The Black Death and the World It Made*, The Free Press, New York, London, Toronto, Sydney, Singapore, 2015.

² Marile epidemii de ciumă și holeră au avut un impact cu mult mai devastator asupra societății umane decât ar putea avea, chiar în condiții de răspândire necontrolată și lipsă totală a unor mijloace de prevenție și tratare actuala pandemie provocată de noul coronavirus. Estimări conservatoare asupra efectelor marilor epidemii de ciumă asupra continentului european, spre exemplu, vorbesc de o pierdere a peste 40% din totalul populației și o perturbare de durată a tuturor circuitelor de schimb și producție interne ori externe soldate cu contracții majore economice. Impactul a fost, totodată, unul inegal, intensitatea epidemiei și distrugerile asociate variind funcție de conectivitatea geografică și economică.

³ Avem în vedere situații precum aceea a războiului comercial și tarifar dintre SUA și China în care pandemia a jucat un rol de potențare și amplificare a unui conflict pre-existent. O altă situație conflictuală ce poate fi invocată în context o reprezintă conflictul declanșat pe piața furnizorilor de hidrocarburi între Arabia Saudită și Federația Rusă pe fondul unei scăderi galopante a cererii și a unei masive crize de supraproducție datorată măsurilor de carantină impuse de statele lumii confruntate cu criza pandemică. În acest context, conflictul dintre cele două state asupra cotelor de producție și prețurilor a jucat un rol agravant al unei crize deja în plină manifestare conducând la scăderii catastrofale de prețuri și perturbări ale pieței globale. Conjugate cu criza pandemică, evoluțiile în discuție au amplificat consecințele economice ale unei situații de criză acută cu care se confruntau deja statele producătoare de petrol. Pentru situația conflictuală și evoluțiile descrise precum și asupra impactului exercitat în economia rusă de toate acestea vezi Richard Connolly, Philip Hanson, Michael Bradshaw, *It's déjà vu all over again: COVID-19, the*

global energy market, and the Russian economy, în "Eurasian Geography and Economics", vol. 61, nr. 1, June 2020, p. 1-21. Asupra relației dintre Federația Rusă și Arabia Saudită precum și asupra evoluțiilor precedente situației de criză din 2020 vezi Michael Bradshaw, Thijs Van de Graaf, Richard Connolly, *Preparing for the new oil order? Saudi Arabia and Russia*, în "Energy Strategy Reviews", vol. 26, November 2019.

⁴ O primă încercare de definire ca atare aparține lui Ronald D. Asmus, Bruce P. Jackson, *The Black Sea and the Frontiers of Freedom*, în "Policy Review", iunie 2004.

⁵ Principal instrument de adresare a spațiului ex-sovietic în primele două decenii ale perioadei post-comuniste, CSI își continuă existența deși, pentru ultimii ani și-a pierdut cu mult din relevanță. Pentru o analiză a acestei organizații regionale și a rolului pe care îl ocupă în strategia de securitate regională rusă vezi Richard Sakwa, Mark Webber, *The Commonwealth of Independent States, 1991-1998: Stagnation and Survival*, în "Europe-Asia Studies", vol. 51, nr. 3, May 1999, p. 379-415 și Mark Kramer, *Russian Policy Toward the Commonwealth of Independent States: Recent Trends and Future Prospects*, în "Problems of Post-Communism", vol. 55, nr. 6, 2008, p. 3-19.

⁶ Încercare de revitalizare și ridicare la un nou nivel de integrare a cooperării în interiorul spațiului ex-sovietic, Uniune Economică Euro-asiatică, mai precis apartenența la aceasta versus parteneriatul cu Uniunea Europeană și o viitoare integrare a reprezentat una dintre cauzele fundamentale ale crizei ucrainene din 2014 ce va conduce la disputa cu Rusia și, ulterior, la agresiunea deschisă rusă împotriva Ucrainei. Pentru un posibil bilanț al acestora vezi Viachaslau Yarashevich, *The Eurasian Economic Union as a regional development project: expectations and realities*, în "Area Development and Policy", vol. 5, nr. 1, 2020.

⁷ Anna-Sophie Maass, *From Vilnius to Kerch Strait: wide-ranging security risks of the Ukraine crisis*, în "European Politics and Society", vol. 20, nr. 5, 2019, p. 609-623.

⁸ Pentru viziunile contradictorii și pentru diferențele generate de viziunile naționale diferite asupra locului și rolului Rusiei în planul mediului de securitate european vezi articolul lui Marco Sidi, *Theorising conflict and cooperation in EU-Russia energy relations: ideas, identities and material factors in the Nord Stream 2 debate*, în East European Politics, December 2019, <https://doi-org.umiis.idm.oclc.org/10.1080/21599165.2019.1700955>. Pentru dezbateră mai largă europeană în domeniul securității energetice cu referire la dependența de gazul natural rus vezi Andreas Goldthau, Nick Sitter, *Power, authority and security: the EU's Russian gas dilemma*, în "Journal of European Integration", vol. 42, nr. 1, p. 111-127.

⁹ Pentru o discuție amplă asupra subiectului și determinărilor politicii energetice germane în context european și în cel bilateral ruso-german vezi Bjorn Gens, *Germany's Russia policy and geo-economics: Nord Stream 2, sanctions and the question of the EU leadership towards Russia*, în "Global Affairs", vol. 5, nr. 4-5, 2019, p. 315-334.

¹⁰ Kristian Atland, *Destined for deadlock ? Russia, Ukraine and the unfulfilled Minsk agreements*, în "Post-Soviet Affairs", vol. 36, nr. 2, 2020, p. 122-139.

¹¹ Incapacitatea UE de a juca un rol semnificativ în crizele din spațiul ex-sovietic din lipsa unor mijloace adecvate de adresare a unor situații de acest gen, precum și modul în care Federația Rusă a reușit să își impună viziunea

asupra raporturilor spațiul din imediata vecinătate dar și cu cel est și vest european (avem în vedere aici o promovare a bilateralismului în dauna unei relații cu spațiul european în ansamblul său) sunt evidente în contextul georgian (2008) și cel ucrainean (2014). În acest context aprecierea că UE pierde vizibilitate și credibilitate în raporturile sale structurate în jurul Parteneriatului Estic prezentat ca o alternativă concurențială la formele de cooperare promovate de Rusia în arealul ex-sovietic este una mai mult decât legitimă. Vezi Anna-Sophie Maas, *The Actorness of the EU's State-Building in Ukraine – Before and After Crimea*, în "Geopolitics", vol. 25, nr.2 (The EU and Contested Statehood in its Near Abroad), 2020, p. 387-406. Vezi și "East European Politics", vol. 35, nr. 3 (Five Years After: The Role of International Actors in the Ukraine Crisis), 2019, *passim*.

¹² Sunt vizate, în context, statele de frontieră a UE și NATO, Polonia, statele baltice și România. Poziția acestora se structurează în timp, gradual față de o amplificare continuă a acțiunii politice externe și de securitate ruse ce devine agresivă în spațiul ex-sovietic odată cu războiul din Georgia (2008) și criza ucraineană (2014). În acest context, acțiunea politică și militară externă rusă este percepută și reflectată ca atare drept o amenințare de securitate de primă importanță circumscrisă spațiului est european și regiunii Mării Negre, în mod particular. Pentru Polonia și preocupările sale de securitate față de Rusia vezi Stanisław Parzymies, *Les preoccupations de la Pologne et d'autres pays d'Europe Centrale dans le domaine de la securite*, în "Ares", vol. 15, nr. 3, 1996, p. 25-32. Vezi și Jacques Rupnik, *Les pays d'Europe du Centre-Est face a la crise ukrainienne* în Jean-Pierre Page, *Tableau du bord des pays d'Europe centrale et orientale et d'Eurasie 2014*, vol. 1 *Europe centrale et orientale*, Les Etudes du CERI, nr. 209, Sciences Po, Paris, decembre 2014. Pentru statele baltice vezi Janina Sleivyte, *Russia's European Agenda and the Baltic States*, Routledge, New York, London, 2010, cu deosebire capitolul *The Russian Factor in Baltic security*, p. 117-156. În cazul României riscul de securitate reprezentat de către Federația Rusă era consemnat în strategia de securitate națională, *Strategia națională de apărare a țării în perioada 2015-2019. O Românie puternică în Europa și în lume*, București, 2015. Strategia Națională de Apărare a Țării (2020) procedează la o reafirmare și întărire a opțiunilor strategice ale României operând o legătură directă între ceea ce este descris drept "un comportament agresiv al Rusiei" în spațiul ex-sovietic și Regiunea Lărgită a Mării Negre și decizia României de a-și "întări postura de descurajare și apărare militară".

¹³ Între analizele dedicate subiectului și modului în care s-au configurat și evoluat post-integrare politicile externe și de securitate ale României și Bulgariei precum și asupra efectelor induse de lipsa de inițiativă și activism în interiorul structurilor europene pentru vizibilitatea acestor state și a Regiunii Lărgite a Mării Negre vezi Cristian Nitoiu, Teodor Lucian Moga, *Change and continuity in Bulgaria and Romania's foreign policies post-EU accession*, în "European Politics and Society", vol. 21, nr. 1, 2020.

¹⁴ Pentru România și inițiativele de securitate cu referire la Regiunea Lărgită a Mării Negre subscriem punctului de vedere promovat de către Dan Dungaci și Lucian Dumitrescu, *Romania's strategic initiatives in the Balck Sea area: from subregionalism to peripheral regionalism*,

în "Southeast European and Black Sea Studies", vol. 19, nr. 2, 2019, p. 333-351.

¹⁵ Younkyoo Kim, Stephen Blank, *The New Great Game of Caspian Energy in 2013-14. "Turk Stream", Russia and Turkey*, în "Journal of Balkan and Ner Eastern Studies", vol. 18, nr. 1, 2016, p. 37-55.

¹⁶ Didem Buhari Gulmez, *The resilience of the US-Turkey alliance: divergent threat perceptions and worldviews*, în "Contemporary Politics", vol. 26, June 2020.

¹⁷ "Războaiele gazelor", utilizarea resurselor energetice ca instrumente de politică externă reprezintă o constanță a noii politici externe și de securitate ruse. Utilizată în extenso în raporturile cu Ucraina, tendința este prezentă, în politicile tarifare și raporturile Federației Ruse cu state aparținând spațiului european și euroatlantic. Mai mult decât atât, dezvoltarea de rute alternative și implicarea activă a Turciei, în arealul Mării Negre, în susținerea acestor linii de acțiune politică creează condițiile pentru amplificarea acestei linii de conduită de politică externă rusă. Pentru mai multe informații cu deosebire asupra primului deceniu post-comunist vezi Maria M. Balmaceda, *On the Edge. Ukrainian-Central European-Russian Security Triangle*, CEU Press, Budapest, 2000, *passim*. Vezi și Kerem Oge, *Understanding Pipeline Politics in Eurasia: Turkey's Transit Securty in Natural Gas*, în "Geopolitics", vol. 24, nr. 1, 2019 și Marco Siddi, *The EU's Botched Geopolitical Approach to External Energy Policy: The Case of Southern Gas Corridor*, în *loc.cit*.

¹⁸ Datele provin de la statisticile oficiale publicate zilnic de ministerele sănătății ale statelor în discuție.

¹⁹ Datele statistice raportate de către autoritățile federale ruse au provocat o controversă aprinsă în plan internațional, o parte importantă a presei occidentale acuzând falsificarea, cu motivație politică a statisticilor. Dezbaterea a fost cu atât mai aprinsă cu cât autoritățile ruse au manifestat o rețutanță în a adopta măsuri de restricție și carantină în contextul preparativelor pentru referendumul constituțional amânat în cele din urmă pentru mijlocul lunii iunie 2020. Vezi Daria Litvinova, *Russia slams New York Times, Financial Times on virus death*, 14 mai 2020, Associated Press, <https://apnews.com/1c28f559a4ec43f72035e6d1ca58271a>; Sarah Rainsford, *Coronavirus: Is Putin rushing Russia out of lockdown ?*, 15 mai 2020, BBC World News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-52659481>.

²⁰ Max Fras, *COLCHIS: In Georgia, the opposition may become the next COVID casualty*, <https://www.intelligence-news.com/colchis-in-georgia-the-opposition-may-become-the-next-covid-casualty-182231/>

²¹ *Situația epidemiei de COVID 19 din R. Moldova pare scăpată de sub control*, <https://www.digi24.ro/stiri-externe/moldova/situația-epidemiei-de-covid-19-in-r-moldova-pare-scapata-de-sub-control-1319983>.

²² Stephanie Kelly, *Oil plunges 25%, hit by erupting Saudi-Russia oil price war*, Reuters, 9 March 2020, <https://www.reuters.com/article/us-global-oil/oil-plunges-25-hit-by-erupting-saudi-russia-oil-price-war-idUSKBN20V131>.

ABSTRACT

It is difficult to find in modern history an equivalent of the crisis induced in human society by the current pandemic of COVID 19. A call to historical data allows us to situate the magnitude of the impact on human society in previous crises such as those caused by the great epidemics of the Middle Ages that led to large losses in human and material terms and led to deep restructuring of governing mechanisms. the political regime and the functioning of human society. Globalization and the information society in which we live make impossible the distances and time that were real barriers to global pandemics and have often been, in modern times, factors that have led to their regionalization and containment.

In this context, the pandemic impact is global and multilateral with manifestations in all areas of human activity, including in the geopolitical and geo strategic sphere. Its dimensions and the way it affects given geopolitical and geostrategic areas is a variable one depending on socio-economic, political, military, medical parameters, etc..

Our approach aims to analyze the consequences on the security environment in the Wider Black Sea Region that the current pandemic crisis could have in terms of possible developments, threats and risk factors, with reference to the area as a whole and to the states components.

Cuvinte-cheie: Marea Neagră, Rusia, Turcia, România, securitate, amenințare, pandemie, riscuri, confruntare

Șerban Pavelescu este cercetător științific gradul al doilea în cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

REZILIENȚA FAȚĂ DE EFECTELE PANDEMIEI

Reziliența și amenințările de tip hibrid

Dragoș Gabriel GHERCIOIU

Strategia Globală a UE din iunie 2016 introduce în documentele de lucru conceptul de **reziliență**, definită drept "capacitatea statelor și a societăților de a se reforma, fiind astfel capabile să reziste și să își poată reveni din crizele interne sau externe" care le solicită. Potrivit Strategiei, **reziliența** este un concept mai larg, care face referire atât la indivizi, cât și la societate, aceasta din urmă fiind definită de valorile democratice, încrederea în instituții și dezvoltarea durabilă. Privit din această perspectivă, conceptul de **reziliență** urmărește să elimine/reducă disputele și conflictele ideologice între decidenți în ceea ce privește eterna dezbatere referitoare la echilibrul dintre democrație și stabilitate (atât de prezente de-a lungul istoriei europene). Avem așadar o perspectivă fundamentală asupra sferei de cuprindere a conceptului de **reziliență**: el face deci referire la triada stat/societate/individ și are o dezvoltare continuă, generată în principal de evoluția provocărilor știute (sau complet noi, după cum vedem astăzi în plină pandemie).

La nivelul NATO, referirea primară la ceea ce definim astăzi prin conceptul de **reziliență** s-a făcut în articolul 3 al Tratatului Nord – Atlantic (semnat la Washington în 1949), văzută ca o combinație între nivelul de pregătire al societății și capacitățile militare la dispoziție. Aliații au convenit prin documentele de lucru asupra sectoarelor strategice care furnizează nivelul fundamental al rezilienței, respectiv: capacitatea guvernului de a-și exercita rolul

și continuitatea acestuia în condiții critice de lucru; furnizarea energiei; capacitatea de a gestiona deplasări masive de populație; gestionarea resurselor de apă și alimente; capacitatea de a gestiona pierderi masive de vieți omenești; funcționarea conformă a rețelelor de comunicații și IT; sistemele de transport. Toate aceste domenii presupun elaborarea de planuri și testarea funcționalității prin exerciții periodice, mult înainte de apariția crizelor.

Pentru NATO, aceasta este rețeta fundamentală, permanentă și îndelung verificată de-a lungul celor 70 de ani de funcționare, o garanție a efectelor de maximizare atunci când se ajunge, în final, la angajarea capacităților militare. Țările membre NATO sunt direct răspunzătoare să îmbunătățească **reziliența** sistemelor democratice de guvernare și ale societăților deschise proprii, prin întărirea capacității de rezistență la influența externă, la presiunile/intimidările de natură politică și eventuale provocări. Alianța vede fiecare guvern, fiecare țară membră și parteneră ca fiind direct responsabilă de efortul comun de apărare, prin capacitățile interne de planificare pentru urgențe civile, continuitatea serviciilor publice esențiale și nivelul de sprijin al societății și indivizilor pentru buna desfășurare a operațiunilor militare (când acestea se impun), integrate în conceptul de "*civil preparedness*".

În completarea abordării pentru un nivel adecvat al rezilienței la nivelul întregii

Alianțe, NATO are în vedere și un aspect politico-militar de nivel strategic, prin angrenarea altor țări partenere, precum și a instituțiilor internaționale relevante (în principal UE și ONU), în funcție de amplitudinea și nivelul de cuprindere al unei crize.

Experții israelieni și cei americani au la rândul-le o abordare comprehensivă a conceptului de reziliență, fiind printre cei mai avansați în descrierea complexității și caracterului evolutiv al acesteia¹.

Reziliența individului

Aceasta are mai multe definiții, cunoaște diverse abordări și diferite metode de măsurare (de ex. Bonanno, Romero și Klein, 2015)². În ultimele decenii, teoria "rezilienței" a evoluat de la abordarea centrată pe studiul factorilor de risc care generează probleme psiho-sociale, către o abordare centrată pe identificarea principalelor puncte forte ale unui individ (Richardson)³.

Astfel, reziliența a fost definită ca fiind compusă "dintr-o serie de factori de sprijin care pot modifica, îmbunătăți sau diminua reacția unui individ la schimbarea disruptivă și cu implicații de risc" (Rutter, 1987)⁴. În aceeași idee, alți cercetători au definit reziliența ca fiind capacitatea indivizilor de a rezista la stres și/sau factori perturbatori (Bonanno, 2004⁵; Suedfeld, 2015⁶), precum și capacitatea de a se reface și a reveni cât mai rapid la modul de viață existent înainte de apariția perturbării (Kimhi, Eshel, Leykin și Lahad, 2017)⁷.

Reziliența de grup

S-a observat că un grup de indivizi care dau dovadă de reziliență, nu formează automat un grup rezilient (Norris și colectiv, 2008)⁸. Prin urmare, reziliența comunitară a fost studiată separat (de ex. Southwick, Bonanno, Masten, Panter-Brick și Yehuda, 2014)⁹.

Cacioppo, Reis și Zautra (2011)¹⁰ au definit reziliența socială drept "capacitatea de a genera, contribui sau sprijini reacții pozitive,

precum și de a rezista și a se reface în urma unor perturbări ale modului de viață și a izolării sociale". Reziliența de grup face astfel referire la interacțiunea indivizilor cu societatea pe care o compun și se dezvoltă din capacitatea indivizilor de a găsi sprijin în această societate, dar și de a oferi sprijin la rândul-le atunci când este necesar (Eshel și Kimhi, 2016¹¹; Norris și colectiv 2008).

Reziliența Structurilor Militare

O trecere în revistă a abordărilor legate de această temă relevă trei grupe principale:

1. Studii referitoare la modul de îmbunătățire și educare a rezilienței individuale pentru militari;
2. Studii focusate pe specificul individual (de ex. personalitate, rezistență la stres, asumarea riscului);
3. Studii referitoare la componentele rezilienței unei structuri de luptă (coeziune, etc).

În domeniul militar a fi rezilient înseamnă că fiecare soldat expus la condiții diferite de stres și solicitare este capabil să-și îndeplinească atribuțiile de o manieră rezonabilă, fără a fi afectat vizibil de reacții de stres post-traumatic.

Se introduce pentru aceasta evaluare scala **CUR (Combat Unit Resilience)** care își propune să evalueze reziliența din perspectivă socială.

Reziliența națională

Este un concept mai larg, care face referire la soliditatea unei societăți și capacitatea de a depăși provocări din cele mai diverse. Reziliența este o caracteristică individuală sau comunitară și socială, care definește, în general, trăsăturile unor structuri omogene, prin urmare extinderea raționamentului și definirea unei "**reziliențe naționale**" este mai degrabă anevoioasă. Desigur, există autori care folosesc termenul de "reziliență națională", pe care o construiesc, logic, ca fiind suma dintre "reziliența autorității/statului" și "reziliența individului".

Este o abordare forțată în opinia mea, termenul generic de *reziliență* fiind atribuit unor societăți deschise, organizate în baza statului de drept și care pun accent primordial pe drepturile omului. De altfel, sistemul anglo-saxon care a introdus termenul și noțiunea în sensul în care le utilizăm astăzi, face referire la capacitatea societăților deschise de a reacționa și de a se reface după interacțiunea cu stimuli externi, naturali sau cu o importantă componentă umană. În această logică, cred că nu trebuie să vorbim despre *reziliența națională* a unor structuri statale autocratice sau dictatoriale. Putem imagina azi o structură mai puțin *rezilientă* decât Coreea de Nord a lui Kim Jong-Un sau China comunistă a lui Xi Jinping?

Fără îndoială ca aceștia au construit în timp niveluri de reziliență națională bazate pe patriotism și uniformizare socială cazonă, greu de dislocat prin mijloace de presiune externă. Când apar însă provocări neprevăzute (cum este actuala pandemie), pare că nu mai este suficient să avem o abordare ideologică, fără cusur, bazată pe patriotism, propagandă și eludarea realității.

Avem și multe exemple istorice, în acest sens: "Imperiul roșu" al lui Stalin sau visul lui Hitler cu Reich-ul de 1000 de ani...Păreau inexpugnabile, iar *reziliența națională* la momentul apariției regimurilor și pe durata ființării acestora a fost probabil printre cele mai durabile din epocă.

Revenind la subiectul rezilienței naționale din perspectiva societăților deschise, suntem de acord că trebuie văzută ca o construcție omogenă, funcțională și evolutivă, care să poată răspunde la provocările interne și externe, naturale, statale sau non-statale și care să poată fi cuantificate în raportări și dări de seamă.

Vorbim aici de reziliența autorității (mai puțin a statului, deși există opinii potrivit cărora aceasta este pre-cumpănitoare), de reziliența societății și de reziliența individului.

Primul element comun celor trei componente este, fără îndoială, educația. Ea se construiește din școală, din familie, din societate și evident din lecții învățate în timp.

Al doilea element comun este gradul de încredere și respect acordat autorității,

înțelegând aici ca fiind reprezentată de cele de la nivel central, local dar și la nivel social, de importanță pentru viața și confortul individului (organizații de voluntari, ONG, etc.).

Al treilea element este gradul de integrare socială și sentimentul de incluziune. Se impune aici o abordare *smart*, care să țină cont de specificul fiecărei comunități (să ne amintim de recente reflecții în presă ale comunității române din marile orașe ale României) și, la scară națională, de multitudinea de naționalități, culturi și orientări religioase (nu de mult, înainte de izbucnirea crizei sanitare globale, am experimentat un moment de tensiune etnică ce putea avea consecințe tragice, pornind de la modul în care o minoritate din Transilvania s-a raportat la relația cu ...doi brutari asiatici!).

Probabil că cea mai mare provocare pentru care trebuie să fim pregătiți permanent este utilizarea informației pentru a crea diversiune, a stârni neîncredere și a testa gradul de coeziune. Termenul consacrat este *weaponizing information* și îl cunoaștem încă de pe vremea Uniunii Sovietice. Epoca actuală, a rețelelor sociale, a comunicării instant cu o cuprindere globală, a permis însă fabricilor de trol, propagandei și dezinformării să se extindă la niveluri pe care anii comunismului nici măcar nu îndrăzneau să le imagineze. Iar efectele sunt vizibile și exemplele nenumărate: comunicarea și propaganda Federației Ruse versus Estonia, Letonia, Lituania, Ucraina, Georgia, SUA și Germania...

Cu o singură excepție: Finlanda. Explicația?

Publicul finlandez are un spirit critic sănătos și realist, societatea se bazează pe un sistem de educație solid și credibil, iar guvernul și autoritățile locale sunt în permanență atente la provocările menite a induce panică și a diminua încrederea în instituții. În plus, să nu uităm că Finlanda este an de an cotată în Top 3 cel mai puțin corupte țări de pe glob.

Apropos de corupție... Departe de frământările noastre europene, însă cu consecințe directe asupra efortului (aparent) fără sfârșit de pacificare a Afganistanului, corupția și proasta guvernare, sunt un element cheie care împiedică construirea unui stat național rezilient, funcțional, fără sprijinul sau influența vecini-

lor sau a comunității internaționale. Corupția autorităților afgane vine în sprijinul retoricii talibane și distruge orice urmă de credibilitate atunci când pare a se întrezări o urmă de speranță în pacificarea țării. În plus, corupția și neîncrederea în autorități, determină populația să aibă (în special în zonele rurale) mai multă încredere în "sistemul de justiție" aplicat de talibani/insurgenți decât în cel oficial.

Revenind în Europa, regăsim subiectul luptei anti-corupție prezent în mai toate dezbaterele electorale, însă mult prea frecvent, acesta devine doar o armă politică în mâna celor chemați să exercite puterea. Se mimează foarte adesea tema anticorupției, sunt încurajate dezbaterile, participarea la mese rotunde și seminarii cu teme generoase, se inițiază schimbări legislative revoluționare, însă la final, clasaamentul "World Least Corrupt Countries" are aceiași premianți de ani în șir.

Iar schimbările din societățile deschise, care să antreneze o evoluție pozitivă a autorității centrale sau locale, se lasă așteptate sau sunt atât de încete încât cad în derizoriu. Spaima de schimbare impusă de societate, pare să blocheze clasa politică și să alimenteze retorica Federației Ruse sau a Chinei, direct interesate în sprijinirea forțelor anti-sistem din țările democratice și a „*idioților utili*”. Până la urmă de ce nu ar fi astfel? Federația Rusă, spre exemplu, de groaza "revoluțiilor colorate" care păreau să cuprindă la un moment dat tot fostul spațiu sovietic, a construit un establishment de control și represiune al propriei populații, care depășește ca număr efectivele Ministerului Apărării: Garda Națională – 200 000; Ministerul de Interne – 910 000; Ministerul Situațiilor Excepționale – 290 000; Ministerul Justiției – 32 000, Serviciul Federal de Pază – 20 000. Prin urmare, nici un efort extern nu va fi prea mic, atunci când e vorba de a produce efecte...

Potrivit ONU, deja mai bine de jumătate din populația planetei trăiește în zone urbane, tendința fiind de creștere a acestui procent. Apar astfel o serie întreagă de provocări care vor trebui adresate cât mai curând, iar recenta pandemie globală ne arată cât este de vulnerabilă populația marilor orașe și aglomerări

urbane. **Dezvoltarea sustenabilă** nu mai poate fi doar o noțiune cu care să lucreze un grup restrâns de specialiști, pentru că există deja multe teme care vor face problemele la nivel regional și continental tot mai dificil de controlat și de gestionat. Orașele sunt tot mai expuse la suprapopulare, la efectele încălzirii globale și la criza refugiaților, iar inegalitățile se vor accentua.

Serviciile publice sunt tot mai puțin atributul exclusiv al autorităților locale/centrale, implicarea furnizorilor privați și a organizațiilor ne-guvernamentale fiind tot mai pregnantă și mai necesară. Sunt servicii tot mai specializate, calitative, ce nu pot fi furnizate de autorități, fie din lipsă de instruire și know-how, fie din cauza tot mai multor și mai absurde limitări birocratice sau din cauza incompetenței crase, dovedite frecvent în cursul crizelor care s-au succedat în ultimii ani (criza refugiaților, atentatele teroriste din marile orașe europene, pandemia globală, etc). Peste aceste provocări, se adaugă permanent altele, de natură hibridă, care au cauze interne sau externe și care urmăresc dobândirea de avantaje (economice, politice, etc), influență sau descurajare, cu scopul de a slăbi sau afecta structura socială, economică, culturală sau politică. Această metodă de influență de natură hibridă se bazează pe exploatarea și amplificarea slăbiciunilor și vulnerabilităților existente în fiecare societate, în scopuri din cele mai diverse și cu o cuantificare clară. Metodele de influență sunt din cele mai diverse: politică, economică, guvernamentală, informațională, etc.

Studii recente¹² au definit factorii de influență hibridă și i-au prezentat ca fiind de natură militară, politică, economică, civilă și informațională. De asemenea, îi putem structura și din perspectiva modului de acțiune și a obiectivelor urmărite:

- Crearea sau menținerea unor **vulnerabilități** identificate (de exemplu sprijinirea și alimentarea unui site *fake news* sau alimentarea cu informații false a unor surse media)

- Observarea: se urmărește colectarea de informații suplimentare despre vulnerabilitățile țintei avute în vedere

- Testarea: prin metode la îndemână se pot verifica acțiunile și reacțiunile în caz de agresi-

une hibridă (de ex. atacuri cibernetice sau blocarea infrastructurii IT și de comunicații)

- Verificarea practică: agresorul își poate verifica propriile metode de influență

- Diversiunea: prin distragerea atenției

Atunci când subiectul influenței de tip hibrid este adus în atenția unor autorități publice sau centrale, tendința este de a dilua responsabilitățile cu privire la gestionarea acestora, percepția fiind că sunt mai multe structuri/agenții care au preocupări în domeniu, fără însă a exista o asumare clară și bine definită. Există însă și opinii potrivit cărora, prevenirea influenței de tip hibrid este direct corelată cu un leadership asumat.

Cheia întregii construcții sociale (comunități rurale sau urbane, în egală măsură) este **încrederea**, care are menirea de a promova percepția de securitate colectivă, prin facilitarea cooperării și interacțiunii comunitare. Toți acești factori au ca efect creșterea încrederii între indivizi pe de o parte, și între aceștia și societate, pe de altă parte. Prin urmare, *subminarea încrederii* este unul din factorii de bază care sunt avuți în vedere atunci când se declanșează operațiuni de influență hibridă.¹³

Spiritul civic și încrederea într-o comunitate se construiesc din copilărie, iar sistemul educațional primar și secundar au un aport semnificativ. Este un subiect sensibil pentru orice comunitate, modul în care tratează subiectul educației și importanța arătată pentru acest proces. Dincolo de vocația educațională, menită a forma tinerele generații, **școala** are și rolul de a crea un sentiment de apartenență la o comunitate și în acest context, contribuie decisiv la întărirea și îmbunătățirea rezilienței comunitare și sociale. Este deci foarte important modul în care autoritățile privesc sistemul de educație, **școala** fiind și un mod de a pregăti un individ pentru a fi capabil de integrare și pentru a oferi un aport valoros în societate. Încrederea în societate și în capacitatea de a oferi fiecărei persoane o motivație și instrumente de dezvoltare personală pot fi ușor deturnate de factori interni și mai ales externi, iar atacul la fundamentele unei educații deja precare este cel mai facil mod de dezintegra coeziunea socială și filonul intelectual al oricărei societăți¹⁴.

Procesul de creștere a rezilienței, fie prin modificarea unor elemente de infrastructură

(de exemplu sistemul de încălzire sau de gestionare a apei potabile și a apelor uzate, precum și cel de asistență medicală) sau prin redistribuirea de fonduri și sprijin financiar adecvat (de exemplu asigurările de risc) este un proces firesc și utilizat pe scară largă, în toată lumea. O remarcă se cuvine a fi făcută și aici, întrucât prioritizarea acestor decizii de îmbunătățire/creștere a rezilienței este bine primită întotdeauna în țările care sunt adesea supuse unor provocări naturale, geopolitice sau economice. Dezastrele și evenimentele majore au modelat opinia publică și decidenții astfel încât orice investiții în creșterea rezilienței sunt normale și nu necesită dezbateri extinse, nici nu ridică probleme de implementare în intervalele de timp care premerg dezvoltarea acestora. Preocupările legate de creșterea rezilienței sunt cel mai adesea o problemă în statele veșnic nepregătite, unde dezbaterile și interesul public sunt manipulate și distrase din interior sau din exterior (cu sprijinul cel mai adesea al *idiotilor utili*, pentru a nu atrage atenția).

Amenințările de natură hibridă sunt un caz particular care poate justifica efortul de creștere a rezilienței, mai ales că elementele ostile avute în vedere de actorii specializați în astfel de acțiuni, sunt de obicei greu de dovedit și de probat, aceștia în mod direct fiind la limita expunerii și a implicării. Se impune astfel o abordare cuprinzătoare la nivelul autorității centrale și locale, cu implicarea tuturor celor care pot oferi sprijin și cunoștințe: mediul de afaceri, voluntari, organizații neguvernamentale, iar responsabilitățile trebuie introduse într-un Plan-cadru de Reziliență, ce poate fi apoi verificat în practică prin exerciții și simulări (*UK National Resilience Planning Assumptions* este un exemplu de pornire). Acesta trebuie să fie un proces permanent, pro-activ, experții din domeniul rezilienței având drept obiectiv o societate mai coezivă, capabilă să reziste unor șocuri din cele mai diverse, un timp cât mai îndelungat.¹⁵

În încheiere, pornind de la exemplele oferite de Centrul de Excelență pentru combaterea amenințărilor de tip hibrid al Uniunii Europene, am întocmit un tabel cu exemplificări concrete, care adresează diferite cazuri de provocare și de reacție, construit pe influența hibridă de tip: informațional, cibernetic, fizic și financiar¹⁶.

Influență informațională de tip hibrid

<i>Metoda</i>	<i>Scopul urmărit</i>	<i>Subiecte țintă</i>	<i>Exemple</i>	<i>Mod de contracarare/ pregătire</i>
Influențarea procesului electoral	Scăderea încrederii în procesul de alegeri libere, promovarea unor candidați proprii, crearea unor suprapuneri menite să genereze confuzie, slăbirea mecanismului de luare a deciziei	Electorat Candidați	Sprijinirea unor candidați compromiși Fraudarea sistemului de vot	Un sistem de vot fiabil Transparență în finanțarea procesului electoral
Fake News	Duplicarea și transmiterea unor informații contradictorii, crearea unei "realități locale" aparte, slăbirea încrederii în autorități, afectarea mecanismului de luare a deciziei	Locuitori Decidenți Autorități	Utilizarea unor evenimente reale ptr manipulare fake news	Educația Comunicare deschisă și transparentă
Acțiuni cu finanțare obscură	Crearea și sprijinirea unor factori de influență, identificarea vulnerabilităților, dezinformare și influențare psihologică	Minorități Grupuri sociale		
Lansarea unor canale mass-media în scop de manipulare	Descurajarea/prevenirea integrării sociale/comunitare economice și politice, manipularea unor categorii sociale, influențarea informațională	Public Decidenți	Ziaști Politicieni Activiști Controlați și manipulați	Educația Transparență

Influență cibernetică de tip hibrid

<i>Metoda</i>	<i>Scopul urmărit</i>	<i>Subiecte țintă</i>	<i>Exemple</i>	<i>Mod de pregătire</i>
Blocarea/afectarea infrastructurii critice	Neîncredere/incertitudine în funcționarea infrastructurii critice	Sisteme vitale de infrastructura pentru funcționarea comunității: alimentarea cu apă, transportul public, electricitate, sistemul de încălzire	Fake news despre calitatea apei potabile	Comunicare transparentă și încredere în autorități
Blocarea serviciilor publice	Dezorganizarea/distragerea atenției	Sisteme comunitare	Fake news despre siguranța transport public	Comunicare transparentă
Atacuri cibernetice	Colectare informații Obținerea de avantaje financiare Cultivarea neîncrederii și incertitudinii	Sisteme comunitare	Hacking Șantaj	Securitatea cibernetică Planuri contingență

Influență fizică de tip hibrid

<i>Metoda</i>	<i>Scopul urmărit</i>	<i>Subiecte țintă</i>	<i>Exemple</i>	<i>Mod de pregătire</i>
Proteste	Polarizarea Distragerea atenției Slăbirea siguranței publice Diversiuni	Grupuri și minorități Mișcări politice Entități culturale și vârfuri intelectuale	Indivizi cu comportament antisocial/ Criminal Organizații extremiste	Prevenirea excluziunii sociale Competența poliției și nivelul de pregătire al structurilor de ordine publică
Drone	Colectarea de informații Atacuri și diversiuni Crearea unei atmosfere de frică și neîncredere	Servicii critice (spitale) Spații comune (parcuri)	Drone utilizate în spațiul public	Zone excludere (no-drones areas) Legislație Planificare urbană
Recunoaștere în teren	Colectare info Scenarii de acțiune Identificare vulnerabilități	Penetrare facilități cheie	Falsificare documente acces	Management risc

Influență financiară de tip hibrid

<i>Metoda utilizată</i>	<i>Scopul urmărit</i>	<i>Subiecte țintă</i>	<i>Exemple</i>	<i>Mod de pregătire</i>
Corupția	Compromitere Șantaj Cultivarea neîncrederii	Decidenți Mediul de afaceri Formatori de opinie	Mită Distrugerea imaginii publice	Transparență Monitorizare Managementul riscului
Investiții imobiliare	Blocarea/Fragmentarea funcționării infrastructurii critice Presiune politică	Bunuri și investiții comunitare Locații cheie	Investiții în vecinătatea unor obiective cheie: aeroporturi, centrale nucleare, etc	Legislație Registrul de infrastructură
Deținerea unor societăți comerciale				Legislație
Infiltrarea unor lanțuri logistice/ de aprovizionare	Colectarea de informații pentru a provoca blocaje	Operațiuni comunitare cheie	Colectare de informații	Legislație Monitorizare

Concluzii

Din perspectiva abordărilor legate de reziliență, România este în situația unei societăți expuse în special la provocări externe, permanente, dar și (poate mai pregnant în ultima decadă) la provocări interne, generate de vulnerabilități instituționale și sociale.

Fără îndoială că un prim pas care trebuie făcut este în direcția educației, definită aici în sens mai larg, mai cuprinzător. Evident for-

marea tinerelor generații este crucială pentru viitor, însă marile provocări sunt date de inconsistența și incoerența expertizei actuale, care se manifestă în sistemul de învățământ, de altfel ca în toate domeniile de activitate: politică, economică și socială.

Un alt aspect care trebuie tratat cu prioritate este legat de constanța, profesionalismul și nivelul de sprijin pentru autorități, nivelul de respect și solitudine arătat de acestea publicului larg (în slujba căruia își desfășoară acți-

vitatea), credibilitatea și gradul de înțelegere a nevoilor unei societăți sănătoase.

România a traversat o perioadă de intense schimbări sociale, economice și culturale care, în mod inevitabil, continuă să marcheze acest secol, iar preocupările legate de întărirea nivelului rezilienței sociale și individuale par mai degrabă de natură recentă, generate de provocările actuale. Mărturie în acest sens este chiar prezenta dezbatere, pornită în vremuri de pandemie, deși subiectul rezilienței este de interes la nivel euro - atlantic de ceva vreme. Fără a avea o conotație negativă, această recentă preocupare intensă legată de reziliență, sper să aibă o evoluție liniară la nivelul societății românești și să se mențină pe agendă, întrucât este un element cheie pentru o construcție pe baze sănătoase. Prin urmare, preocuparea României pentru creșterea rezilienței naționale trebuie să aibă o abordare multiplă, care să facă referire la individ (educația fiind elementul definitoriu), la societate (crearea unui segment de valori comune, indubitabile și serios fundamentate) și la autorități (prin sprijinirea și întărirea meritocrației, profesionalismului, credibilității și a bunei credințe).

Experiența recente pandemii COVID – 19 va marca cu siguranță discuțiile și abordările viitoare, iar schimbările vor fi probabil inevitabile. La momentul redactării acestui material, situația pandemică la nivel global este încă neclară, România se află în așteptarea unui eventual al doilea val de infecții, iar continentul european pare a fi depășit provocările dramatice ale lunilor aprilie – mai 2019. În România, pare a se adresa, în sfârșit, o problemă veche, care a făcut deja multe victime: situația infecțiilor intra-spitalicești. În cursul dezbaterilor generate de pandemia actuală, s-a decis constituirea unui comitet inter-ministerial, coordonat de Ministerul Sănătății, care va începe activitatea...în curând. Comitetul Național pentru Prevenirea și Limitarea Infecțiilor Asociate Asistenței Medicale (!!!) va încerca să propună soluții și chiar să rezolve complicata problemă a infecțiilor nosocomiale, fiind astfel un prim pas în creșterea rezilienței sistemului medical românesc.

Din perspectiva abordărilor legate de reziliență, România este astăzi supusă unei provocări triple: sanitară, economică și so-

cială. Încercând o evaluare a rezilienței individuale/ comunitare/ centrale, pare că cele mai bune efecte s-au manifestat totuși la nivelul rezilienței individuale și al rezilienței autorităților centrale. Carențe majore s-au înregistrat la nivelul rezilienței sociale, dezinformarea și nivelul precar de educație civică fiind vulnerabilități majore: reacția populației cu privire la dorința compatrioților aflați în străinătate de a se întoarce la familii pe perioada pandemiei a ridicat serioase probleme și a generat falii în societate care vor trebui adreseate cu seriozitate și competență în viitor.

Capacitatea managerială este de asemenea un mare semn de întrebare vis-a-vis de reziliența instituțională, în special în ceea ce privește sistemul sanitar și autoritățile locale (deși au existat numeroase confuzii și la nivel central). Un alt aspect care va trebui analizat post-pandemie este legat de reziliența individuală, gradul de responsabilitate și educație personală aflat la originea nivelului mare de amenzi impuse pentru nerespectarea legii. Deși provocările acestei perioade sunt încă departe de a se încheia, se pot găsi deja elemente de analiză și evaluare pentru a construi o perspectivă publică și, mai ales, privată asupra nevoii de reziliență în societatea românească, iar o viitoare construcție în acest sens nu se va putea face fără o reformă profundă a sistemului de educație și a conducerii colective.

Note

¹ S.Kimhi, Y.Eshel, "Combat Unit Resilience: A New Scale, H. Marciano, septembrie 2019, Tel Hai College.

² Bonnano G.A., Romero S.S., Klein S.I., "The temporal elements of Psychological Resilience: An integrative framework for the study of individuals, families and communities", *Psychological Inquiry*, 26(2), 2015

³ Richardson G.E., "The metatheory of resilience and resiliency", *Journal of Clinical Psychology*, 50, 2002

⁴ Rutter M., "Psychosocial resilience and protective mechanisms", *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 1987

⁵ Bonanno G.A., "Loss, Trauma and Human Resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after aversive events?", *American Psychologist*, 59, 2004

⁶ Suedfeld P., "Indomitability, resilience and post-traumatic growth", The NATO Science for Peace and Security Programme, 2015

⁷ Kimhi S., Eshel Y., Leykin D., Lahad M., "Individual, Community and National Resilience in Peace-time and in

Face of Terror: A Longitudinal Study", *Journal of Loss and Trauma*, 22(8), 2017

⁸ Norris F.H. & Colectiv, "Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities and strategy for disaster readiness", *American Journal of Community Psychology*, 41, 2008

⁹ Southwick S.M., Bonanno G.A., Masten A.S., Panter-Brick C., Yehuda R., "Resilience definitions, theory and challenges: interdisciplinary perspectives", *European Journal of Psychotraumatology*, 5(1), 2014

¹⁰ Cacioppo J.T., Reis H.T., Zautra A.J., "Social Resilience", *American Psychologist*, 66, 2011

¹¹ Eshel Y., Kimhi S., "A new perspective on national resilience: components and democratic predictions", *Journal of Community Psychology*, 44(7), 2016

¹² Cullen, P.J. & E. Reichborn-Kjennerud, MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Understanding Hybrid Warfare, MCDC, January 2017.

¹³ "Helsinki in the era of hybrid threats – Hybrid influencing and the city", City of Helsinki, publications of the Central Administration

¹⁴ Idem

¹⁵ Roger Clarke, Owen Jackson, „Building Resilience: Hybrid's Weakness?", Working Paper, aprilie 2019

¹⁶ Realizat de Centrul de Excelență UE pentru combaterea amenințărilor de tip hibrid, Helsinki – www.hybridcoe.fi, accesat pe 25 mai 2020.

ABSTRACT

Hybrid influence and hybrid threats tend to become the new normal in almost every media story, while the capacity to counter and react in a proper manner is often questionable and scrutinized. The newly re-discovered "Resilience" is becoming more actual, we either speak of individual resilience or structures' resilience (central or local authorities, private entities, NGO's, etc). The key, as always in human history, is education. Education and those derivatives specific to an educated human environment: social responsibility, good governance and the respect for the Rule of Law.

Cuvinte-cheie: reziliență, autorități, educație, amenințare hibridă, bună guvernare, infrastructură critică, integrare socială, dezvoltare sustenabilă, fake news, atacuri cibernetice.

Dragoș Ghercioiu este șeful programului Studii de Apărare din cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Identificarea și calculul riscurilor de securitate. Pandemia a sosit. Așteptăm cutremurul?

Mirel ȚARIUC

INTRODUCERE

Când scriem aceste rânduri, noua **strategie națională de apărare** se află în procedura legală de elaborare-dezbateri-aprobare, iar ea va fi urmată probabil, de **carta albă a apărării** și de **strategia militară**, așa cum prevede legea¹. Este adevărat că, deși legea planificării apărării a fost schimbată în 2015, ea păstrează încă aerul confuz și/sau contradictoriu al celei de dinainte². Totuși, avem privilegiul ca, pentru prima dată din 2004 încoace, să avem toate documentele strategice adoptate într-un timp rezonabil³, fapt ce ne conferă dreptul a spera că și în viitorul apropiat legea va fi respectată întocmai. Conform acesteia, **Președintele României, în termen de cel mult șase luni de la depunerea jurământului⁴, prezintă în Parlament Strategia națională de apărare a țării care se dezbate și se aprobă, prin hotărâre, în ședință comună a celor două Camere⁵**. Acest document trebuie să cuprindă *evaluarea mediului internațional de securitate și potențialele riscuri, amenințări și vulnerabilități identificate⁶*. La rândul său, **Strategia militară** trebuie să cuprindă *potențialele riscuri și amenințări militare identificate⁷*.

În consecință, credem că o dezbatere referitoare la conținutul acestor trei concepte (**amenințare, vulnerabilitate, risc**) poate fi foarte utilă, chiar în condițiile în care există o bază teoretică oficială, prea puțin cunoscută și, mai ales, aplicată (după părerea noastră): **Ghidul Strategiei Naționale de Apărare a Țării**

pentru perioada 2015-2019(GHID). Corectitudinea percepției conform căreia conceptele au conținuturi diferite pentru specialiști diverși din sistemul național de securitate și apărare este demonstrată atât de pozițiile prezentate de aceștia cu prilejul diverselor dezbateri cu acest subiect, cât chiar prin documentele programatice aflate în cascadă, care par a se referi uneori la concepte diferite⁸.

Din punct de vedere metodologic, vom porni de la definițiile curente ale conceptelor, încercând să explicăm unele inadvertențe identificate în domenii specifice și vom prezenta critic definițiile oficiale. Înțelegerea unitară a conceptelor este esențială, după părerea noastră, succesului elaborării și aprobării documentelor strategice dar, mai ales implementării lor eficace.

1. Riscul de securitate

Vom începe cu definiția cuvântului **risc** în limba română. Dicționarul Explicativ ne spune că riscul este *posibilitatea de a cădea într-o primejdie, de a avea de înfruntat un necaz sau de suportat o pagubă; pericol posibil⁹*. Trebuie să remarcăm faptul că definiția induce prezența celor doi factori constitutivi ai conceptului (incertitudinea privitoare la producerea unui eveniment, respectiv consecințele producerii sale), dar și valoarea negativă a impactului (primejdie, necaz, pagubă, pericol). În unele domenii de activitate, consecințele riscului nu sunt întotdeauna în detrimentul obiectivelor.

De exemplu, încă de acum un secol, economistul american **Frank Knight**¹⁰ a definit riscul (în afaceri) ca o variantă de incertitudine a cărei distribuție de probabilitate este cunoscută, chiar dacă rezultatele finale sunt necunoscute. Aceste rezultate pot fi benefice. De altfel, sunt cunoscute zicale precum *numai cine riscă poate câștiga*, care se referă tocmai la această perspectivă. O echipă de cercetători de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca¹¹ au exemplificat astfel variantele de incertitudine: **riscul** este probabilitatea de a extrage o bilă roșie dintr-o urnă cu cinci bile roșii și trei albe (probabilitate cunoscută), **ambiguitatea** este probabilitatea de a extrage o bilă roșie dintr-o urnă cu cinci bile albe și un număr necunoscut de bile roșii (difícil de apreciat), iar **incertitudinea pură** este probabilitatea de a extrage o bilă roșie dintr-o urnă în care se află un număr necunoscut de bile roșii și un număr necunoscut de alte bile colorate (imposibil de estimat). Luând în considerare descrierea de mai sus, putem deduce că riscul de securitate este mai apropiat de ultimele două tipuri de incertitudine decât de primul.

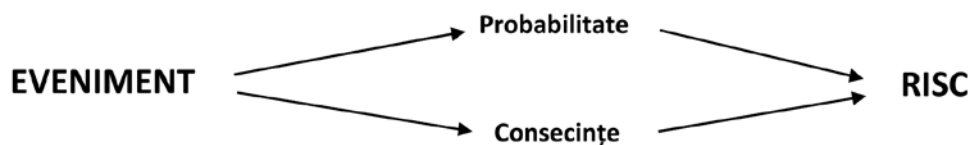
Așa cum ne-am obișnuit deja, riscul este definit în multiple moduri, dar noi vom rămâne la cele două caracteristici clasice, legate de probabilitate și impact. De altfel, aceste două caracteristici sunt prezente și în definiția pe care o dă **SNAT 2015**: *Riscurile reprezintă probabilitatea de manifestare a unui eveniment incert, cu impact direct sau indirect asupra securității naționale*¹². **GHID** încearcă să descrie mai cuprinzător conceptul: *probabilitatea de producere/manifestare a oricărui eveniment, situație, condiție cu potențial de manifestare incert, a cărui concretizare ar conduce la afectarea în orice mod a funcționării normale a instituțiilor statului, a organizării și funcționării comunităților umane, precum și a vieții și integrității fizice a cetățenilor, într-o împrejurare dată sau context determinat*¹³. Așadar, dacă un eveniment (situație, condiție) poate afecta (conotație negativă) 1) funcționarea normală a instituțiilor statului; 2) organizarea și funcționarea comunităților umane; 3) viața sau integritatea fizică a cetățenilor, atunci probabilitatea sa de producere se numește risc de securitate națională extinsă.

Se poate observa că sunt descrise acele consecințe care pot fi interpretate ca atentat la securitatea națională, fără a se preciza eventuale praguri de alertă, dincolo de care ele ar trebui considerate importante. Deși este absolut valabilă pentru conținutul **SNAT 2015**, în sensul că riscurile enumerate sunt susceptibile a îndeplini condițiile date, definiția suferă din pricina libertății de apreciere privitoare la dimensiunile consecințelor. Cu ceva timp în urmă, se atrăgea atenția¹⁴ asupra posibilității de disoluție a însuși conceptului de securitate/apărare națională din cauza generalității unor astfel de definiții, supuse percepțiilor subiective ale decidenților și propunea limitarea inventarului de riscuri la acelea care sunt relevante pentru sistemul național de securitate. Vom trece peste faptul că și relevanța este percepută destul de subiectiv și vom spune că, după părerea noastră, definiția ar putea fi îmbunătățită prin folosirea unor criterii cât mai precise. Subliniem însă, și aici, libertatea autorilor documentelor strategice de a-și alege singuri instrumentarul folosit, inclusiv definirea conceptelor sau algoritmul de calcul.

În ceea ce ne privește, am opta pentru o simplificare radicală, care să reducă ambiguitatea logică și care să ofere posibilitatea calculului unor indicatori destinați ierarhizării. Credem că **riscul de securitate este un indicator agregat între probabilitatea de apariție a unui eveniment și consecințele nefavorabile pe care apariția evenimentului le va avea asupra îndeplinirii obiectivelor naționale de securitate** (figura 1¹⁵).

Această definiție poate fi un punct de plecare pentru un algoritm de ierarhizare, în ciuda dificultăților majore de stabilire a valorilor aproximative ale celor două mărimi. Dacă determinarea probabilității depinde de statistici și de informații (constituind obiect al analizelor serviciilor de informații, de cele mai multe ori), determinarea consecințelor pornește cu handicapul lipsei unității de măsură agreate majoritar. Probabil că cea mai relevantă unitate de măsură ar fi cea financiară dar ea poate fi complet lipsită de etică atunci când vorbim de pierderi de vieți omenești. În ceea ce ne privește, am propune realizarea unui catalog al consecințelor unui eveniment de securitate,

Figura 1: Riscul ca indicator agregat

similar cataloagelor de costuri. Într-un astfel de catalog s-ar putea asocia un punctaj echilibrat diferitelor categorii de pagube, valoarea consecinței fiind suma punctajelor pagubelor estimate. Despre acest catalog, ca și despre calculul efectiv al riscurilor de securitate națională vom mai vorbi, chiar în cadrul acestui studiu.

O lungă perioadă de timp, pornind de la faptul că documente strategice importante foloseau sintagma *amenințări și riscuri de securitate*¹⁶ (în sensul că se luau în tandem amenințarea percepută și riscul corespunzător materializării sale), specialiștii români au considerat că există o echivalență a celor doi termeni. Din păcate, acest obicei se păstrează cu tenacitate¹⁷, în ciuda faptului că există chiar documente oficiale care definesc destul de precis fiecare dintre aceste concepte. O astfel de abordare permite specialiștilor/politicienilor care o folosesc o ierarhizare a pericolelor asupra securității naționale dependentă în mare măsură de propriile percepții privitoare la mediul de securitate. Dacă pentru un politician ordonarea priorităților conform propriilor sale interese (indiferent că ele sunt promovate cu bună sau rea credință) nu pare anormală, cred că pentru un specialist este descalificant să interpreteze informațiile conform propriilor sale credințe sau interese.

Probabil că cea mai cumplită amenințare de natură militară constă în declanșarea unei conflagrații care să folosească arsenal nuclear. La nivel global, un astfel de război este foarte improbabil, deoarece marile puteri respectă principiile conform căruia pierderile proprii ar fi imense și absolut necontrolabile. Pe de altă parte, puteri mijlocii¹⁸, cu conduceri dictatoriale, pot atinge nivelul de disperare și iresponsabilitate la care să decidă folosirea armei nucleare. Să luăm ca exercițiu două scenarii care

se regăsesc destul de frecvent în mass-media, dar și în literatura de specialitate:

A. Coreea de Nord lansează o rachetă cu încărcătură nucleară asupra Japoniei.

B. Iranul lansează o rachetă cu încărcătură nucleară asupra Israelului.

Conform definițiilor oficiale, prin amenințare la adresa securității naționale extinse înțelegem: *acțiuni, fapte sau stări de fapt, capacități, strategii, intenții ori planuri ce pot afecta valorile, interesele și obiectivele naționale de securitate și/sau sunt de natură să pună în pericol direct sau indirect securitatea națională, prin afectarea funcționării normale a instituțiilor statului, a vieții și integrității fizice a cetățenilor și a organizării comunităților locale*¹⁹. Să vedem întâi dacă cele două scenarii ne permit să acceptăm ideea că avem de-a face cu amenințări la securitatea națională. Ambele corespund primei părți a definiției, așa că ne punem întrebarea în ce măsură pot să pună în pericol securitatea națională, adică să se afle în concordanță cu ultima parte a definiției.

Dacă are loc scenariul A, este obligatorie implicarea Statelor Unite, în calitatea de semnatar al Tratatului de securitate încheiat cu Japonia. La rândul său, administrația de la Washington va notifica atât NATO (chiar dacă articolele 5 și 6 ale tratatului fixează locația conflictelor în care este obligatorie implicarea și aceasta nu cuprinde Japonia), precum și partenerii săi strategici. În consecință, există posibilitatea implicării României, inclusiv în domeniul militar. Astfel, putem aprecia cu suficientă acuratețe că securitatea națională ar putea fi afectată indirect, costurile implicării constând inclusiv în vieți omenești. În eventualitatea B, faptul că el s-ar petrece mult mai aproape de frontierele naționale ar duce la punerea în pericol a securității în mod direct, mai ales în condițiile existenței sistemului antirachetă de

la Deveselu, care ar putea deveni țintă prioritară pentru agresor. Conchidem că un atac nuclear constituie, în ambele cazuri o amenințare la securitatea națională a României.

Existând o probabilitate nenulă, indiferent de mărimea sa, precum și un impact evident în urma producerii evenimentelor respective, vom trece la evaluarea riscurilor de securitate²⁰ națională pe care aceste amenințări le induc. În ambele cazuri probabilitatea este foarte mică dar (apreciere proprie), de câteva ori mai mare în cazul A decât în cazul B. Dacă din punct de vedere istoric nu a existat niciun caz similar, liderul de la Phenian a declarat în mod repetat existența unei astfel de intenții, iar observatorii din întreaga lume au avertizat asupra pericolului existent pentru ambele cazuri. Nu sunt în situația de a calcula exact probabilitățile exacte aferente, dar cred că ele se situează la valori având același ordin de mărime. Calculul consecințelor este și mai dificil, el depinzând de reacția actorilor implicați și în primul rând de reacția marilor puteri interesate: SUA, China, Rusia, Uniunea Europeană, iar în al doilea rând (inevitabil și de nedorit) de algoritmul aprecierii. Oricum, mi se pare logic să afirm că (fiind vorba de o amenințare directă) cazul B ar avea un impact mult mai mare asupra securității naționale, raportul celor două depășind cel puțin un ordin de mărime. Astfel, riscul de securitate națională corespunzător evenimentului B va surclasa evident riscul corespunzător al lui A, B devenind prioritar față de A și trebuind tratat ca atare. Măsurile vor fi luate atât pentru a micșora probabilitatea de producere (diplomatie, de descurajare) care au o eficacitate dependentă de capacitatea celui care le ia, cât și pentru a micșora impactul evenimentului (prin diminuarea vulnerabilităților existente). Partea bună a unei astfel de abordări constă și în faptul că o serie de măsuri pentru diminuarea riscului B sunt valabile și pentru riscul A, lucru care poate spori eficiența actului decizional.

2. Modelul Amenințare – Vulnerabilitate – Risc de securitate

Am amintit de un alt concept foarte folosit în acest domeniu, cel de vulnerabilitate. Prin definiție, vulnerabilitatea la adresa securității

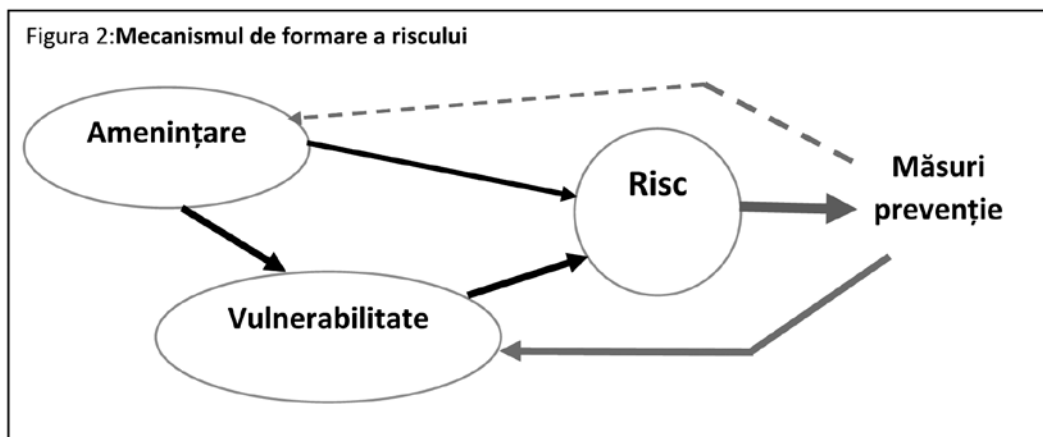
naționale extinse este: *deficiență funcțional-sistemică/structurală care poate fi exploata-tă sau poate contribui la materializarea unei amenințări sau risc, determinând slăbirea capacității statului de a diminua impactul evenimentelor cu potențial de afectare gravă a funcționării normale a instituțiilor sale, a vieții și integrității fizice a cetățenilor și a organizării comunităților umane, precum și a capacității de protejare, apărare și promovare a valorilor, intereselor și obiectivelor naționale de securitate*²¹. Așa cum se poate vedea, vulnerabilitatea este proprie sistemului analizat, fapt care induce că intervenția asupra ei este mai facilă decât o intervenție asupra amenințării, care provine de cele mai multe ori din afara națiunii²². Este evident faptul că identificarea acestor deficiențe este deosebit de importantă pentru acțiunile de diminuare/eliminare a vulnerabilității. Se pune încă problema dacă aceste vulnerabilități trebuie sau nu să fie făcute publice.

Organismul militar respinge îndeobște expunerea publică a vulnerabilităților²³, motivând că diseminarea informației cu privire la existența lor ar duce la creșterea probabilității ca materializarea amenințării să aibă loc, în consecință la creșterea proporțională a riscului de securitate. Nu mă opun dreptului la un asemenea punct de vedere, chiar dacă vulnerabilitățile cu caracter general sunt bine cunoscute potențialilor adversari și chiar dacă acest deficit de transparență are darul de a inhiba creșterea încrederii cetățenilor în stat și în autoritățile care îl reprezintă. (De altfel, consider că nivelul redus de încredere a cetățenilor români în autoritățile publice din țara noastră constituie cea mai gravă vulnerabilitate la securitatea națională). Indiferent însă de atitudinea privitoare la regimul de discreție cu care vor fi tratate vulnerabilitățile, acestea trebuie identificate și analizate, pentru a se putea trece la diminuarea/eliminarea lor. Dacă principala mea vulnerabilitate este lipsa de competență, este uman să o ascund celorlalți (chiar dacă ei, în mare, au observat-o deja), dar este absolut necesar să iau măsuri pentru a diminua vulnerabilitatea (instruire, evaluare etc. sau atragerea unor colaboratori competenți în domeniul respectiv).

Am spus deja că vulnerabilitatea sporește probabilitatea de materializare a unei amenințări, atunci când adversarul o cunoaște sau o bănuiește. Pe de altă parte, vulnerabilitatea devine mult mai periculoasă pentru că ea amplifică semnificativ impactul negativ (pagubele) pe care un eveniment de securitate națională le produce. Ea se comportă, astfel, ca un catalizator al transformării amenințării în eveniment, dar și al mărimii consecințelor negative pe care le produce evenimentul. Figura 2²⁴ înfățișează simplist mecanismul de formare a riscului de securitate.

Bazându-se sau nu pe vulnerabilitățile cunoscute/presupuse, amenințarea la securitatea națională generează întotdeauna un risc de securitate ce poate fi calculat. Materializarea ei (aparitia evenimentului în sine) va produce consecințe care pot fi estimate cu un grad oarecare de aproximare²⁵. Pentru stat, ca și pentru societate, aceste consecințe sunt importante (probabilitatea, în sine, nu produce niciun efect) pentru că ele sunt, de fapt pierderile/pagubele cauzate de eveniment. Pentru a limita paguba, statul este dator să ia măsuri preventive, care să se aplice atât la

Figura 2: Mecanismul de formare a riscului

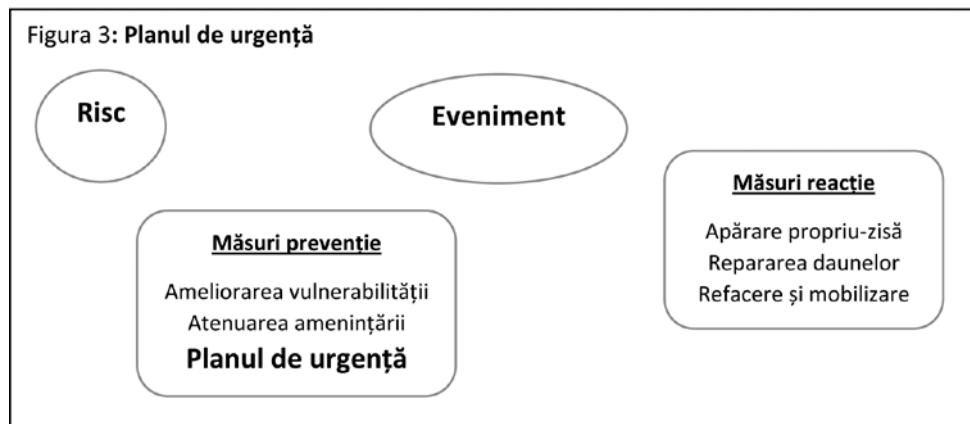

sursă (acțiuni diplomatice sau de descurajare a amenințării), cât și, mai ales măsuri pentru diminuarea vulnerabilităților. Mărimea pagubelor unui eveniment de securitate este strâns legată de caracteristicile vulnerabilităților națiunii. Cea mai importantă măsură preventivă este; după părerea mea, aceea de elaborare a planului de reacție pentru cazul apariției

evenimentului. Anticiparea cât mai exactă a evoluției unei probleme de securitate constituie un avantaj major în stabilirea celor mai bune măsuri de reacție, care vor fi luate pe parcursul desfășurării evenimentului (vezi și Figura 3).

Măsurile de reacție au ca scop principal, așa cum este normal, revenirea la situația de dinainte de producerea evenimentului, adică,

Figura 3: Planul de urgență

pentru a ne adapta cerințelor momentului, manifestarea rezilienței. Reziliența, indiferent de definiție și clasificare, este o calitate a unui corp (metal, persoană, grup, națiune) de a rezista evenimentelor nedorite care îi afectează propria securitate. Desigur, în cele mai multe cazuri, situația de după nu poate fi identică cu cea de dinainte, mai ales dacă acel corp posedă memorie. Pe de altă parte, el își păstrează o mare parte a caracteristicilor și abilităților pe care le posedă înaintea producerii/desfășurării evenimentului.

Revenind la modelele prezentate, este evident că o reziliență sporită diminuează consecințele evenimentului, așa că este logic să spunem că măsurile de creștere a rezilienței (indiferent de proprietar) se dirijează prioritar asupra vulnerabilităților și asupra resurselor de reparare a daunelor și de refacere. Am considerat necesară această precizare pentru că imaginea rezilienței ca panaceu pentru securitate, pe care o induc unii entuziaști, este o exagerare. Ea poate influența foarte puțin probabilitatea de producere a evenimentului (în cazul dezastrelor sau pandemiilor, efectul este chiar nul), după cum este nesemnificativă în cazul apărării propriu-zise. În ceea ce privește planul de urgență, acesta constituie chiar o cale de creștere a acestei mărimi aflate în centrul interesului general.

Să încercăm acum să experimentăm modelul pe un caz real de amenințare (scenariul C). Carta albă a apărării (CAA 2017) aflată în vigoare, ne spune: **...dislocarea, în proximitatea României, a unor structuri militare înzestrate cu sisteme de armamente și mijloace de luptă moderne, inclusiv cu capacități Anti-acces/Interdicție zonală (A2/AD2) de către unele state care nu sunt membre ale Alianței Nord-Atlantice, precum și intensificarea exercițiilor militare de amploare nenotificate constituie elemente cu impact de îngrijorare pentru apărarea națională și regională. Potențialul operațional și impredictibilitatea acțională a acestor capacități reprezintă factori de risc la adresa securității României și aliaților săi**²⁶. Vom încerca mai departe, simplificând destul de radical, să descriem modul în care ar trebui analizat cazul.

Pentru început, câteva explicații pentru cei nefamiliarizați cu domeniul. A2/AD (AntiAccess/AreaDenial) este o strategie militară prin care se intenționează blocarea adversarului care intenționează să ocupe sau să traverseze o zonă dată, indiferent că este vorba de o zonă terestră, marină sau aeriană. Strategia este milenară, în primele sale forme materializându-se în restricționarea deplasărilor dușmanului prin plantarea de obstacole dificile (șanțuri, tranșee) sau capcane în fața cavaleriilor și infanteriilor. În anii noștri, sistemele A2/AD sunt mult mai sofisticate și costisitoare, astfel încât SUA consideră că numai Federația Rusia și China au capacitatea de a planta astfel de sisteme care să fie îngrijorătoare²⁷. Este evident că unele state din fragmentul citat mai sus înseamnă Federația Rusă, care a plantat astfel de echipamente la Kaliningrad (Marea Baltică), în Crimeea (Marea Neagră) și în Siria (Marea Mediterană)²⁸. Se apreciază că bazele din Crimeea și Kaliningrad sunt foarte importante și echipate cu rachete dintre cele mai moderne.

Sigur că existența acestor baze constituie o provocare ce conține amenințarea: Transportul pe Marea Neagră ar putea fi blocat (cel puțin parțial), în momentul în care Moscova, din varii motive, ar decide așa ceva. Există un număr aflat între 0 și 1 (p) care este probabilitatea de materializare a amenințării. Aceasta este calculată pe baza analizei informațiilor publice, a informațiilor secrete și a statisticilor, de către specialiști ai serviciilor de informații. Consecințele sunt legate de întreruperea comerțului pe Marea Neagră. În România transportul maritim de mărfuri²⁹ este aproximativ 13% din totalul transportului de mărfuri adică, mai precis, în anul 2019 s-au transportat 53 de milioane de tone. Pentru diverse valori estimate ale perioadei de blocare, se poate calcula cantitatea ce nu ar putea fi transportată. Consecințele se compară cu catalogul general despre care am vorbit la început, se calculează riscul de securitate și se vede gradul în care amenințarea trebuie tratată cu prioritate sau nu.

Vulnerabilitățile sunt multiple: lipsa mijloacelor (la nivel național) de descurajare a unei asemenea decizii și de a debloca Marea Neagră; deficit de încredere diplomatică în relația cu Federația Rusă; infrastructură ruti-

eră și feroviară deficitară. Ar trebui luate măsuri pentru reducerea eventualelor consecințe, iar acestea sunt, de cele mai multe ori, cele de diminuare a vulnerabilităților. Nu știu cum ar putea fi crescută încrederea (probabil că tot prin intermediul aliaților) și nu vreau să insist pentru că aş stârni, probabil, indignarea tuturor românilor patrioți. Calea cea mai sigură ar fi cea a modernizării celorlalte căi de transport, mai ales că o astfel de investiție ar răspunde multor altor nevoi ale unei Româнії occidentale. Îmbunătățirea infrastructurii ar permite preluarea unor mărfuri din porturi de la Marea Mediterană, între acestea și România folosindu-se alte căi de transport decât cea maritimă. Costurile ar rămâne mari (se știe că transportul naval este cel mai ieftin), dar s-ar micșora riscurile. În speță, consecințele depind proporțional de durata pentru care transportul ar fi blocat și, ca atare, ea trebuie minimizată în primul rând. Acest obiectiv poate fi realizat numai prin mijloace specifice ale apărării colective, din simplul motiv că forța Federației Ruse este disproporționat mai mare decât a României. Iluzia unei forțe naționale care să facă față singură unei asemenea provocări este o himeră și acest lucru trebuie înțeles încă de la început. Am spus deja că Statele Unite consideră că numai China și Rusia sunt capabile a dezvolta asemenea capabilități, astfel încât ele să poată periclita Alianța.

De altfel, SUA și NATO sunt conștiente de această amenințare a Rusiei și consideră că experiența dobândită în descurajarea acțiunilor A2/AD ale Chinei ar trebui replicată și în cazul Federației Ruse³⁰. Chiar dacă problema sistemelor de descurajare chineze din Pacific rămâne prioritară pentru Statele Unite, este evidentă intenția de a întări zonele amenințate de Rusia, mai ales în cadrul NATO și cu sprijinul efectiv al statelor membre, care trebuie să investească, și ele, corespunzător în extinderea capabilităților destinate descurajării sau răspunsului la amenințările respective³¹.

3. Metode de calcul și ierarhizare

Există, cu siguranță, o mulțime de algoritmi de calcul al riscului de securitate, dar experiența acumulată în trecut, mai ales în do-

meniul teoriei valorilor, mă îndeamnă să spun că formulele simple sunt, de cele mai multe ori, cele mai utile. În cazul nostru, având în vedere existența a doi factori de risc, ideea cea mai simplă este de calcul al produsului. Formula corespunde, deoarece: 1) în cazul că unul dintre factori este nul, riscul de securitate este nul (este evident că, dacă este imposibilă producerea unui eveniment sau dacă impactul acestuia este nul, riscul este zero); 2) se obțin valori comparabile ale riscurilor, astfel încât se pot ierarhiza riscurile; 3) se pot reface cu ușurință calculele în momentul modificării unui factor (semnarea unui tratat cu Rusia poate scădea probabilitatea de materializare a amenințării de blocare a comerțului maritim pe Marea Neagră; existența unui plan robust de transferare a acestui comerț către alte mijloace scade impactul producerii evenimentului). Așadar propunem formula:

$$R = p \times C, \text{ în care:}$$

R – riscul de securitate calculat pentru evenimentul considerat

p – probabilitatea producerii evenimentului respectiv (cuprinsă între 0 și 1)

C – consecințele estimate ale producerii evenimentului

Probabilitatea trebuie calculată de specialiști în calculul probabilităților, pornind de la datele publice, istorice, statistice sau de altă natură. Accentuez asupra faptului că p trebuie calculat de cunoscători ai teoriei probabilităților, deoarece există posibilitatea unor erori de raționament grave. Discutând, deunăzi, de probabilitatea foarte mare a apariției unei pandemii înainte de actuala criză, mi s-a răspuns că ea era mare în general, dar era mult mai mică cea de producere a evenimentului în 2020. Or, probabilitatea de producere în luna martie era și mai mică, după cum cea de producere în următorii cinci sau zece ani era sensibil mai mare. Pe de altă parte, probabilitatea de producere a unui eveniment major de securitate este, în general, foarte mică în valoare absolută și, de aceea, ea trebuie privită comparativ. În principiu, sistemul de securitate națională are capacitatea de a estima astfel de probabilități și, de aceea, este esențială folosirea instituțiilor specializate. Mai trebuie făcută o observație esențială, spre a diminua dezinteresul pentru acest factor. Calcularea

unei probabilități nu înseamnă că ea trebuie să se producă, după cum dacă probabilitatea producerii unui eveniment într-un an este 0,2, asta nu înseamnă că el se va produce sigur în următorii cinci ani.

Dacă există o doză de subiectivism în estimarea probabilităților (se interpretează date istorice, profiluri umane etc.), în cazul cuantificării impactului lucrurile sunt mult mai dificile și încep chiar de la unitatea de măsură a consecințelor. Am spus deja că folosirea unităților monetare nu este etică, atâta timp cât în domeniul nostru pagubele pot însemna vieți omeneste, distrugeri de patrimoniu ș.a.m.d. O altă metodă uzitată este cea de acordare a unor note (pe scară de la 1 la 10 sau 100) consecințelor unui eveniment. Nu agreez nici această metodă (deosebit de subiectivă, firește) din pricina dificultăților ce intervin în momentul în care raportul consecințelor a două evenimente este foarte mare, putând răsturna semnificativ ierarhia riscurilor de securitate. Am amintit deja, varianta preferată este cea a cataloagelor de pagube, chiar dacă valoarea fiecărei pierderi va beneficia de un punctaj acordat destul de arbitrar,

Conform definiției din GHID, consecințele unui risc de securitate constau în *afectarea în orice mod 1) a funcționării normale³² a instituțiilor statului, 2) a organizării și funcționării comunităților³³ umane, 3) a vieții și integrității fizice a cetățenilor*. Chiar dacă avem comentarii asupra preciziei acestei descrieri, putem spune că s-a creionat deja structura catalogului, pe capitole corespunzătoare consecințelor. După aceea, trebuie detaliate pozițiile importante din fiecare capitol și stabilit un algoritm de acordare a punctajului pentru fiecare pagubă potențială. Suma pagubelor unui eveniment potențial va caracteriza impactul riscului. Revin aici asupra ideii că este necesară stabilirea unui prag dincolo de care riscul este semnificativ pentru securitatea națională. De pildă, dacă într-o școală din București nu se mai pot ține cursuri, avem o problemă de rezolvat, dar dacă în nicio școală din București nu se mai pot ține cursuri avem o problemă de securitate națională.

Vom încerca, mai departe, să exemplificăm acest tip de calcul pe cele trei scenarii anterioare și să stabilim ierarhia lor, ierarhie care ar trebui să conteze în structura de alocare a re-

surselor pentru prevenirea și/sau diminuarea impactului evenimentului considerat.

Scenariul A

Coreea de Nord lansează o rachetă cu încărcătură nucleară asupra Japoniei.

Calculul probabilității³⁴ de materializare

Calculul probabilității este sarcina analiștilor militari și ai celor din serviciile secrete. Pentru a calcula p_A , trebuie să se precizeze o serie de factori precum: comportamentul orgolios și imprevizibil al liderului nord-coreean – al treilea într-o dinastie comunistă; capacitatea agresorului de a repeta evenimentul; faptul că, după Nagasaki nu a mai fost folosită vreo bombă nucleară; eventualitatea unui sprijin chinez sau rusesc etc. Să spunem că, în urma unei analize profesioniste,

$$p_A = 0,00002$$

Calculul consecințelor³⁵

Ca garant al securității Japoniei, Statele Unite sunt obligate să ia măsuri. În consecință, SUA se pot adresa aliaților și/sau partenerilor strategici pentru a fi sprijinite în lupta de restabilire a păcii și de sancționare a agresorului. Punând între paranteze costurile diplomatice și cele comerciale, România ar simți consecințele lui A numai în cazul în care va decide să răspundă pozitiv prezumtivei cereri americane. Acestea se vor regăsi în cheltuielile militare și, posibil, în pierderi umane (militari morți și răniți). Calculul acestor pierderi (care cade în sarcina analiștilor militari) ar putea duce la un punctaj de:

$$C_A = 2200$$

Mai departe, riscul de securitate ar fi:

$$R_A = p_A \times C_A = 0,044$$

Scenariul B

Iranul lansează o rachetă cu încărcătură nucleară asupra Israelului.

Calculul probabilității de materializare

Calculul probabilității este sarcina analiștilor militari și ai celor din serviciile secrete. Pentru a calcula p_B , trebuie să se preci-

zeze o serie de factori precum: determinarea iranienilor de a se impune ca hegemon în Orientul Mijlociu; capacitatea agresorului de a face față represaliilor; poziționarea lumii islamice față de Teheran; poziționarea Chinei și a Federației Ruse. Să spunem că, în urma unei analize profesionale,

$$p_s = 0,000004$$

Calculul consecințelor

Întreaga lume occidentală se va implica direct în sprijinirea Israelului (exponent al Occidentului în Orientul Mijlociu), iar țara noastră este o țară ce aparține acestei lumi apusene. Este de așteptat ca România să participe activ la toate acțiunile de sancționare a Teheranului și de restabilire rapidă a păcii. Mai mult decât atât, complexul anti-rachetă de la Deveselu, destinat oficial tocmai ca o capabilitate de apărare împotriva unor astfel de atacuri, va deveni o țintă importantă pentru agresor, care îl poate ataca, inclusiv prin activarea unor grupări teroriste care îi sunt apropiate. În scenariul B, țara noastră este expusă direct escaladării conflictului, astfel încât costurile vor crește corespunzător, chiar dacă va fi vorba, cel mai probabil, de apărare colectivă. În afara contribuției directe la desfășurarea conflictului, vor exista costuri uriașe pentru asigurarea teritoriului național de posibile represalii și pentru prevenirea unor eventuale alianțe sui generis ale Teheranului. Ca garant al securității Japoniei, Statele Unite sunt obligate să ia măsuri. În consecință, SUA se pot adresa aliaților și/sau partenerilor strategici pentru a fi sprijinite în lupta de restabilire a păcii și de sancționare a agresorului. Calculul acestor pierderi (care cade în sarcina analiștilor militari) ar putea duce la un punctaj de:

$$C_s = 75400$$

Mai departe, riscul de securitate ar fi:

$$P_s = p_s \times C_s = 0,30$$

Scenariul C

Federația Rusă blochează transportul maritim pe Marea Neagră.

Calculul probabilității de materializare

Calculul probabilității rămâne în sarcina analiștilor militari și ai celor din serviciile se-

crete. Pentru a calcula p_A , trebuie să se precizeze o serie de factori precum: lovitura de imagine pe care Kremlinul ar putea să o încerce față de NATO (Bulgaria, România și Turcia sunt membre ale Alianței) și avantajele pe care crede că le-ar putea obține în eventuale negocieri de deblocare, capacitatea de ripostă imediată a statelor riverane și ale aliaților lor, nevoia politică de întărire a coeziunii interne în fața dușmanului extern, legăturile diplomatice bilaterale între agresor și unele state occidentale, interesele economice ale Rusiei care sunt avantajate de o asemenea acțiune. În general, consider că actualele metode folosite de Moscova pentru destabilizarea statelor riverane Mării Negre (propagandă, încurajarea iliberalismului și subminarea democrației, finanțarea euroscepticilor etc.) sunt mult mai ieftine și mai eficace, mai ales în condițiile în care, pe termen lung, câștigul este absolut iluzoriu. Ca urmare, credem că probabilitatea de materializare ar fi extrem de mică. Să spunem că specialiștii au calculat o probabilitate:

$$p_c = 0,000001$$

Calculul consecințelor

Este evident că, fiind vorba de amenințarea cea mai directă la interesele României, consecințele materializării acestui eveniment par cele mai grave. Această gravitate crește însă vertiginos în cazul escaladării conflictului și al transformării sale într-o conflagrație armată, în care țintele se diversifică, iar resursele folosite cresc. Aici, analiza ar trebui mult aprofundată, fiindcă variabilele sunt nenumărate, iar comportamentul participanților este absolut incert. De exemplu, amplificarea tensiunii dintre Turcia și Federația Rusă de la începutul lunii martie, alături de decizii emoționale ale unor lideri autoritari, ar fi putut duce la un impact devastator pentru toate țările din Regiunea Mării Negre.

Am spus deja că o apărare eficace în acest caz este posibilă numai în condițiile apărării colective, dar procedurile de reacție rapidă în cadrul NATO sunt suficient de lente pentru a ne putea aștepta la deblocarea transportului într-un termen rezonabil, încât să nu fie necesară schimbarea unor rute și mijloace de transport. Ca urmare, pierderile economice vor fi

considerabile, iar la acestea trebuie adăugate cheltuieli suplimentare, dependente în mare parte de modul în care ar evolua respectiva criză.

Să apreciem că acest impact ar putea fi evaluat la:

$$C_c = 122000$$

În cazul C, riscul de securitate ar fi:

$$R_c = p_c \times C_c = 0,122$$

Ierarhizând cele trei riscuri de securitate națională, constatăm că vom obține altceva decât ne-am fi așteptat, anume că valoarea cea mai mare de risc corespunde cazului B și nu cazului C, care se află, cel mai adesea în atenția analiștilor de securitate. Pentru a nu stârni proteste mai mult sau mai puțin îndreptățite, reamintim că tot acest calcul are un caracter pur didactic, autorul neavând la dispoziție nici un catalog de impact și nici informațiile necesare stabilirii rezonabile a probabilității și consecințelor. Dar, pentru cele trei cazuri imaginare, iată tabelul centralizator:

asta pentru că pericolul pandemic este identificat dintotdeauna de către analiști.

În secolul trecut, au fost consemnate trei pandemii de gripă, conform surselor britanice³⁸: **Gripa spaniolă** (1918-1919, între 20 și 40 de milioane de decese, către 100 de milioane după alte surse, 250000 în Marea Britanie), **Gripa asiatică** (1957-1958, un milion decese la nivel global, 33000 în Marea Britanie) și **Gripa Hong Kong** (1968-1969, între unu și patru milioane de decese la nivel global, 30000 în Anglia și Țara Galilor). Pentru a înțelege dimensiunile catastrofei de astăzi, să spunem că la această dată, avem deja peste 3000 de decese în Marea Britanie și peste 260000 de decese la nivel global³⁹. Altfel spus, **COVID 19** a devenit deja cea mai ucigătoare epidemie pentru cetățenii britanici, de la Gripa spaniolă încoace și este foarte posibil să atingă aceeași poziție la nivel global. Pe de altă parte, consecințele gripei din 1918 au fost potențate și de factori adiționali (război, inexistența antibioticelor, sărăcie etc.).

Mai mult, acest început de secol a fost amenințat permanent de pericolul pandemi-

	Probabilitate	Impact (puncte)	Risc	Poziție
Cazul A: <i>Coreea de Nord lansează o rachetă cu încărcătură nucleară asupra Japoniei</i>	0,00002	2200	0,044	3
Cazul B: <i>Iranul lansează o rachetă cu încărcătură nucleară asupra Israelului</i>	0,000004	75400	0,30	1
Cazul C: <i>Federația Rusă blochează transportul maritim pe Marea Neagră</i>	0,000001	122000	0,122	2

4. Studiu de caz: Pandemia

Ne aflăm încă în situație de criză, provocată de pandemia noului coronavirus. Venită pe neașteptate pentru cei mai mulți (fapt dovedit de răspândirea pe scară largă și de numărul imens de morți din țările occidentale cele mai dezvoltate) pandemia declarată ca atare³⁶ pe 11 martie 2020 (deși epidemia începuse în Wuhan încă din decembrie 2019³⁷) ne oferă prilejul să demonstrăm, oarecum, fragilitatea sistemului de apreciere a riscurilor de securitate. Spunem

ei: **SARS** (2002-2003), **Gripa porcină** (2009-2010), **Ebola** (2014-2016), **MERS** (din 2015)⁴⁰. Niciuna dintre aceste epidemii nu a provocat daune foarte mari, dar au speriat întreaga omenire, așa că statele au fost avertizate privitor la iminența unei pandemii într-un viitor destul de apropiat și au luat măsuri spre a fi pregătite pentru un astfel de eveniment. Așadar, revenind la studiul nostru, probabilitatea de declanșare a unei pandemii era semnificativă, atât de semnificativă încât declanșarea ei nu poate fi considerată un șoc. *Nimeni n-a*

prevăzută că pandemia va avea loc anul acesta! a exclamat un analist în momentul în care am afirmat că probabilitatea unei pandemii era destul de mare în acest an, după cum era și mai mare în următorii cinci ani ș.a.m.d. Aici apare, de fapt, eroarea de judecată: probabilitatea nu îți spune momentul, ci îți arată șansele ca evenimentul să se producă într-o anumită perioadă. Dacă probabilitatea este de 40% (0,4) nu înseamnă că evenimentul nu se va produce, după cum o probabilitate de 0,9 nu îți garantează materializarea amenințării. În privința aprecierii impactului, cifrele de astăzi indică o adevărată catastrofă. Comisia Europeană apreciază o scădere de peste 6% a PIB 2020⁴¹, iar numărul vieților pierdute în România a ajuns, în momentul finalizării acestui studiu, la 876⁴².

Revenind, apreciem că probabilitatea unei pandemii în perioada obișnuită (cinci ani)⁴³ era de peste 0,1, atât în anul 2015, cât și în 2020. Să stabilim, minimal că probabilitatea ar fi fost de 0,1, iar consecințele să le apreciem ca egale cu cel de la cazul C. Am avea, pentru evenimentul încă neprodus, următoarele date:

$$\begin{aligned} P_{\text{pandemie}} &= 0,1 \\ C_{\text{pandemie}} &= 122000 \\ R_{\text{pandemie}} &= P_{\text{pandemie}} \times C_{\text{pandemie}} = 12200 \end{aligned}$$

Așa cum se poate observa cu ușurință, un risc de securitate imens în raport cu cele calculate anterior, împrejurare în care autoritățile sunt obligate să facă planuri urgente pentru o apărare eficace. De altfel, cunoașterea de către autorități a acestui lucru a determinat apariția unor documente dedicate, așa cum este și cel scoțian despre care am vorbit, așa cum este și documentul autohton: *Hotărârea nr. 320/2013 privind aprobarea Planului național de intervenție pentru prevenirea îmbolnăvirii în masă a populației generate de epidemii și pandemii, încredințarea serviciului de interes economic general de prevenire a îmbolnăvirii în masă a populației generate de epidemii și pandemii, precum și de intervenție rapidă și eficientă în cazul constatării unor urgențe majore de acest tip Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Microbiologie „Cantacuzino” și suplimentarea bugetului Ministerului Sănătății din Fondul de rezervă bugetară la dispoziția Guvernului, prevăzută în bugetul*

*de stat pe anul 2013*⁴⁴. Hotărârea Guvernului Ponta conține, așa cum se vede, un plan de măsuri încredințat Institutului Cantacuzino, căruia i se alocă și fonduri suplimentare. Grija guvernanților pentru evitarea unei astfel de tragedii are consecințe aproape imediate, astfel că, în anul următor (2014) el este preluat de la Ministerul Sănătății la Ministerul Educației și Cercetării, pentru a scăpa de la faliment. La acea dată, se făcea următoarea, tristă, constatare: *Din 2010 și până acum, Institutul Cantacuzino nu a mai produs nimic, în afara vaccinului antigripal. O mare parte dintre angajații implicați în producție au plecat din cauza lipsei banilor, iar alții au fost trimiși în șomaj. Aparatura stă și ea nefolosită*⁴⁵. În fața unui nou eșec, Guvernul a desființat Institutul și l-a reînființat ca parte a Ministerului Apărării Naționale, printr-o ordonanță de urgență (66/2017⁴⁶). *Caracterul urgent al actului normativ este motivat printre altele de „amenințările războiului hibrid și necesitatea creării unei platforme unitare de cercetare și producție naționale”*⁴⁷. Începând cu 13 martie 2020, Institutul are un comandant nou.

Așadar, o primă parte a teoriei noastre a fost aplicată. S-a evaluat riscul, s-au identificat vulnerabilitățile și s-au întocmit planuri de eliminare/diminuare a vulnerabilității. Analize ulterioare vor arăta, fără de tăgadă, dacă planul a fost dus la îndeplinire corect și dacă măsurile au fost utile. Cert este însă faptul că principalele măsuri la nivel național, la început de pandemie, au fost parcă citate din documentul scoțian din 2005:

- *ori de câte ori este posibil, acoperiți-vă gura și nasul când tușiți sau strănutați, folosind un șervețel*
- *aruncați șervețelele folosite imediat după ce le folosiți; izolați-le cu atenție în pungi de plastic apoi aruncați-le la gunoi*
- *ori de câte ori este posibil, evitați deplasările inutile și mulțimile mari de oameni*
- *mențineți o igienă strictă – spălarea frecventă pe mâini cu apă și săpun protejează împotriva contractării virusului de pe diverse suprafețe și a transmiterii lui*
- *curățați în mod regulat diversele suprafețe cu care intrați des în contact (de ex: suprafețele de lucru din bucătărie, mânerele ușilor etc.)*

• *asigurați-vă că și copiii dumneavoastră urmează aceleași reguli de igienă*⁴⁸.

În legătură cu stocurile de materiale și echipamente necesare în astfel de cazuri, nu putem să spunem altceva decât ceea ce au spus reprezentanții executivului: nimic! Mai grav, s-a demonstrat încă o dată că industria românească nu este pregătită pentru a trece rapid la fabricarea produselor necesare și care nu justifică stocuri supradimensionate. A fost necesară achiziționarea materialelor și echipamentelor în regim de mare urgență, la prețuri adaptate cererii sporite și de calitate discutabilă. Mai mult, s-a creat imediat prezumția de speculă și corupție, fapt care a dus la deteriorarea, încă o dată, a încrederii pe care cetățenii o au în autorități. Pandemia de coronavirus, încă aflată în plină desfășurare, ar trebui să constituie o lecție referitoare la răspunsul eficace și eficient la evenimente care afectează securitatea și apărarea națională.

5. Exercițiu: Cutremurul

Deși au trecut peste patru decenii de la dezastrul din 4 martie 1977, foarte mulți cetățeni au ca primă temere existențială un nou cutremur, la fel sau și mai mare decât cel de atunci. În ciuda acestei percepții (mai vizibilă, totuși, la cei care au trăit acel eveniment), identificarea și, mai ales, diminuarea vulnerabilităților existente rămân intenții cu iz electoral. Evident, nu vom mai analiza dacă un cutremur puternic poate fi considerat amenințare la securitatea națională (el are drept consecințe toate elementele trecute în definiția amenințării). Vom trece la enumerarea unor vulnerabilități existente: clădiri declarate periculoase în urma seismelor precedente, în care locuiesc oameni; locuințe înghesuite și lipsa infrastructurii de acces la acestea; insuficiența locurilor de tratare și reanimare a victimelor; lipsa de instruire a cetățenilor pentru eventualitatea materializării evenimentului. Și așa mai departe.

Să reamintim datele principale ale cutremurului din 4 martie 1977, dar numai după ce vom face o scurtă istorie. În România și în apropiere de teritoriul său există mai multe zone seismice destul de active, între care cea mai importantă este zona Vrancea. Nefiind specialiști în fizica pământului, ne vom limita la enumerarea ulti-

melor evenimente de acest gen și la concluziile unor specialiști din domeniu.

În secolul XX, au avut loc șase cutremure cu magnitudinea de peste șapte grade: la 31 martie 1901 (epicentru în Marea Neagră, magnitudine 7,2, intensitate X); 6 octombrie 1908 (epicentru în Vrancea, magnitudine 7,1, intensitate IX); 10 noiembrie 1940 (epicentru Panciu, magnitudine 7,4, intensitate X, 1600 morți, 12100 răniți); 4 martie 1977 (epicentru Nereju-Vrancea, magnitudine 7,2, intensitate XI, 1576 morți, 11300 răniți); 30 august 1986 (epicentru Gura Teghii, magnitudine 7,1, intensitate VIII, 150 morți, 500 răniți); 30 mai 1990 (epicentru Vrancea, magnitudine 7, intensitate VII, 13 morți, 360 răniți). Pe de altă parte, în secolul XXI nu a fost înregistrat niciun cutremur cu magnitudine mai mare de 6 (cu magnitudine 6 a fost unul singur, în 27 octombrie 2004). Altfel spus, pornind de la premisa că ultimul seism foarte sever a avut loc acum 43 de ani (30 de ani dacă ne raportăm la ultimul de magnitudine 7) și acceptăm că astfel de evenimente apar, în medie de trei-patru ori într-un secol, nu este de mirare îngrijorarea generală privitoare la o astfel de amenințare.

Desigur, nu noi suntem capabili să stabilim probabilitatea ca un seism foarte puternic să afecteze securitatea națională în următorul deceniu (un astfel de calcul trebuie făcut de specialiștii în fizica pământului), dar, așa cum am procedat și anterior, am putea aprecia că există o probabilitate mai mare de 0,1 a materializării amenințării în următorii cinci ani.

Cutremurul din 1977, cu o magnitudine de 7,4 pe scara Richter a provocat 1570 de morți, 11300 de răniți și mari pagube materiale, îndeosebi în București, dar și în alte orașe ale țării. Astfel orașul Zimnicea a fost aproape ras de pe fața pământului și a fost reconstruit ulterior. Numai în Capitală s-au prăbușit 33 de imobile, între care cele mai multe resimțiseră și seismul din 1940. Evident, a fost perturbată activitatea în toate zonele calamitate, din toate punctele de vedere. Nu putem aprecia exact impactul evenimentului, dar un eveniment similar ce ar putea apărea, ar avea, probabil, consecințe similare pandemiei prin care trecem încă. Cu alte cuvinte, și riscul ar fi același, adică mult mai mare decât cele calculate în cele trei cazuri de natură militară.

Concluzii

Analiza noastră nu are acuratețea pe care ne-am fi dorit-o, atât din pricina lipsei de informații sigure și a unui algoritm de calcul standardizat, cât și a subiectivității autorului. Totuși, sperăm ca acest studiu să atragă atenția celor în drept prin concluziile sale, în care credem cu tărie:

1) Atunci când se face o analiză a mediului de securitate se apelează la specialiști în domeniu și nu se apreciază arbitrar, mai ales atunci când cunoștințele teoretice au fost acumulate „după ureche”;

2) Riscul este un indicator care permite ierarhizarea priorităților, nicidecum un fel de amenințare *mai altfel*;

3) Pentru a afla impactul posibil unui eveniment este necesară existența unui algoritm care să poată permite compararea daunelor produse;

4) În general, se poate acționa mai facil asupra vulnerabilităților și este de dorit ca acestea să fie diminuate înainte de materializarea amenințării;

5) Planul de măsuri nu rezolvă de fapt nicio problemă, ci este nevoie de *aplicarea* respectivelor măsuri;

6) Prioritizarea corectă în funcție de mărimea riscului de securitate poate fi adesea surprinzătoare pentru decidenți;

7) Principala *lecție învățată* din pandemie este legată de pregătirea economiei pentru situații de criză majoră.

Note

¹ Este vorba de *Legea nr. 203/2015 privind planificarea apărării*, intrată în vigoare din 30 iulie 2015

² Este vorba de *Legea nr. 473/2004 privind planificarea apărării*. Cât a fost în vigoare această lege nu a fost aprobată nici o Cartă albă a apărării și nici o Strategie militară. Cu toate acestea, nici noua lege nu a eliminat carențele precedentei, mai ales în ceea ce privește termenele de elaborare și aprobare, documentele departamentale având ca reper temporal instalarea Guvernului, iar strategia de apărare având ca reper investirea Președintelui. Ca urmare, ultima Cartă albă a apărării datează de pe vremea premierului Mihai Tudose, cele două guverne care au urmat aprobând tacit acest ultim document.

³ *Strategia Națională de Apărare a Țării (SNAȚ 2015)* a fost aprobată prin Hotărârea nr. 33/23.06.2015 a Parla-

mentului României. *Strategia Militară (SM 2016)* a fost aprobată în 28 septembrie 2016, iar *Carta Albă a Apărării (CAA 2017)* a fost aprobată în 20.11.2017.

⁴ Președintele Iohannis a depus jurământul în 21 decembrie 2019, deci termenul de aprobare a SNAȚ ar fi 21 iunie 2020.

⁵ Parlamentul României: *Legea 203/2015 privind planificarea apărării*, art.4, alin.(1)

⁶ Idem, alin. (3), lit. a) și c)

⁷ Idem, art. 7, alin. (2), lit. a)

⁸ Deși riscurile, amenințările și vulnerabilitățile sunt definite și tratate separat în SNAȚ 2015, documentele departamentale (aflate în aval) tratează în tandem riscurile și amenințările, ca pe o sintagmă unică.

⁹ Academia Română: *Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX 2009)*, definiție preluată de pe <https://dexonline.ro/definitie/risc>, accesat pe 13 martie 2020.

¹⁰ **Frank Knight** (1885-1992) a fost unul dintre fondatorii Școlii de la Chicago (alături de **Milton Friedman**, **George Stigler** sau **James Buchanan**, toți laureați ai premiului Nobel care i-au fost și studenți). În 1921, el a publicat volumul *Risc, incertitudine și profit*, în care face distincția dintre risc și incertitudine.

¹¹ Este vorba de **Emil Crișan**, **Cătălina Crișan-Mitra**, **Cătălin Afrasinei-Zevoianu** și **Roxana Stegorean** care au publicat la editura Risoprint Cluj-Napoca, în 2018, lucrarea *Managementul riscurilor organizaționale o abordare procesuală aplicativă*.

¹² Administrația prezidențială: *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019 – O Românie puternică în Europa și în lume*, București 2015, accesată de pe <https://lege5.ro/Gratuit/g4ydaqobugm/strategia-nationala-de-aparare-a-tarii-pentru-perioada-2015-2019-hotarare-33-2015?dp=haydaoixhezdi>, în 14 martie 2020, pct.48

¹³ Administrația prezidențială: *Ghidul Strategiei naționale de apărare a țării pentru perioada 2015-2019*, București, 2015, accesat de pe https://www.presidency.ro/files/userfiles/Ghid_SNApT_2015-2019_AP.pdf. În 14 martie 2020, p. 9

¹⁴ Este vorba de Iulian Fota care, în timpul unei reuniuni dedicate pregătirii noilor documente strategice, a intervenit în mod repetat pentru a atrage atenția asupra irelevanței unor riscuri pentru sistemul național de securitate/apărare, considerând necesară limitarea discuțiilor la acele evenimente ce pot avea impact negativ asupra intereselor naționale de securitate.

¹⁵ Figura a fost preluată dintr-o lucrare realizată împreună cu **Dragoș Ghercioiu**, *Amenințări, vulnerabilități și riscuri în domeniul apărării naționale – pledoarie pentru o abordare pragmatică*, București, februarie 2020. Lucrarea nu a fost publicată, ci distribuită celor interesați de subiect.

¹⁶ *Strategia de securitate națională a României din 2007* (rămasă la stadiul de document aprobat de CSAȚ, nefiind dezbătută și aprobată de Parlament) consacră, la pag.47, sintagma **riscuri și amenințări**, folosind alternativ sau împreună cele două concepte fără a face vreo distincție notabilă între ele.

¹⁷ Sintagma se păstrează și în *Carta albă a apărării* din 2017, aflată încă în vigoare. Este de semnalat faptul că.

În momentul elaborării/aprobării acestui document, existau deja definițiile oficiale din GHID. Strategia militară din 2016 folosește, și ea, expresia **riscuri și amenințări**, fără să le diferențieze în vreun fel.

¹⁸ Puterile mijlocii care par cele mai agresive în această perioadă sunt Coreea de Nord (care își continuă cu dezinvoltură programul nuclear și care amenință frecvent alte state cu folosirea arsenalului nuclear) și Iranul (care își continuă, mai mult sau mai puțin ocult, programul nuclear și care este considerată ca principal pericol pentru Israel). Periodic, posibilitatea unei confruntări nucleare este anunțată privitor la disensiunile dintre India și Pakistan,

¹⁹ Administrația prezidențială: *Ghidul Strategiei naționale de apărare a țării pentru perioada 2015-2019*, București, 2015, accesat de pe https://www.presidency.ro/files/userfiles/Ghid_SNAPt_2015-2019_AP.pdf. În 14 martie 2020, p. 7

²⁰ În capitolul următor, vom încerca să dăm un exemplu de calcul pentru aceste riscuri, pornind de la valori convenite ale celor doi factori.

²¹ Administrația prezidențială: *Ghidul Strategiei naționale de apărare a țării pentru perioada 2015-2019*, București, 2015, accesat de pe https://www.presidency.ro/files/userfiles/Ghid_SNAPt_2015-2019_AP.pdf. În 14 martie 2020, p. 10

²² În pofida unor opinii contrare, susțin că amenințarea de securitate poate avea sursa în interior și dau exemplul recente amenințări la securitatea națională pe care o exercită grupuri de cetățeni din Tândărei care nu pot/vor să respecte regulile de distanțare socială impuse de situația de criză.

²³ Principalele documente strategice de planificare a apărării la nivel departamental (Carta albă 2018 și Strategia militară 2017) omit a vorbi despre vulnerabilitățile existente.

²⁴ Figura a fost preluată și adaptată după lucrarea amintită deja

²⁵ Dacă probabilitatea poate fi calculată rezonabil prin diferite metode logice și statistice, estimarea consecințelor este extrem de dificilă, acestea depinzând, în majoritatea cazurilor de evoluția și caracteristicile evenimentului. Impactul actualei pandemii asupra statelor afectate este uriaș, dar el variază, de la un caz la altul din pricina unor factori greu de anticipat.

²⁶ Guvernul României: *Carta albă a apărării 2017*

²⁷ Contracararea zonei anti acces a Rusiei, preluat de pe <https://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/todays-missile-threat/russia-anti-access-area-denial-coming-soon/>, accesat la 7 aprilie 2018

²⁸ Ibidem

²⁹ Date oferite de Institutul național de statistică, preluat de pe https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/transportul_de_pasageri_si_marfuri_pe_moduri_de_transport_in_anul_2019.pdf, accesat pe 8 aprilie 2020.

³⁰ Informațiile au fost preluate de pe <https://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/todays-missile-threat/russia-anti-access-area-denial-coming-soon/>, accesat pe 7 aprilie 2020.

³¹ Ibidem

³² Ce se înțelege prin funcționare normală? Cum funcționează sau cum ar trebui să funcționeze? Ar trebui

stabilite limite, dincolo de care o instituție nu funcționează normal.

³³ Toate comunitățile? Inclusiv comunitatea interlopă?

³⁴ Avertizez că nu am informațiile credibile necesare unui calcul, ceea ce urmează nefiind decât un exemplu didactic, pentru a descrie metoda. Evident, aprecierea finală a probabilității este făcută pornind de la simțul comun, care poate fi înșelător. Aceste lucruri sunt valabile și pentru cazurile care urmează.

³⁵ Similar, punctajele consecințelor nu au fost stabilite pe baza unor informații pe care nu le am la dispoziție, ci au fost determinate pe baza unor aprecieri discutabile. Ceea ce este grav pentru întregul sistem de securitate națională, este că, de foarte multe ori, atât probabilitatea cât și consecințelor sunt stabilite subiectiv, de către decidenți, analiștii fiind cei care argumentează ulterior astfel de decizii.

³⁶ OMS a declarat starea de pandemie pe 11 martie, conform <https://romania.europalibera.org/a/organiza%C8%9Bia-mondial%C4%83-a-s%C4%83n%C4%83t%C4%83%C8%9Bii-a-declarat-oficial-pandemie-de-coronavirus-%C8%99i-/30482192.html>, accesat pe 7 mai 2020. Este reclamată de mulți o oarecare întârziere, cauzată de încrederea greu verosimilă a OMS în informațiile provenite de la Beijing.

³⁷ Informație preluată din <https://mindcraftstories.ro/index.php/2020/03/22/cum-am-ajuns-aici-un-timeline-al-evenimentelor/>, accesat pe 7 mai 2020.

³⁸ Informațiile sunt preluate de pe <https://www2.gov.scot/resource/doc/924/0040638.pdf>, accesat pe 6 mai 2020 și constau într-un raport al autorităților scoțiene referitor la pandemie de gripă.

³⁹ Informație oficială britanică, preluată de pe <https://coronavirus.data.gov.uk/>, accesat pe data de 7 mai 2020.

⁴⁰ Preluare de pe <https://mindcraftstories.ro/index.php/2020/03/22/cum-am-ajuns-aici-un-timeline-al-evenimentelor/>, accesat pe 7 mai 2020

⁴¹ Conform <https://www.zf.ro/eveniment/comisia-europeana-pib-ul-romaniei-cadea-6-2020-urmand-revenire-4-2-19116768>, accesat pe 7 mai 2020

⁴² Conform <https://www.google.com/search?q=morti+romania+covid&oq=morti+romania+covid&aqs=chrome..69i57j9422j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>, accesat pe 7 mai 2020

⁴³ Perioada de valabilitate a unei strategii naționale de apărare

⁴⁴ Documentul poate fi accesat pe <https://lege5.ro/Gratuit/gm3denzzge/hotararea-nr-320-2013-privind-aprobarea-planului-national-de-interventie-pentru-prevenirea-imbolnavirii-in-masa-a-populatiei-generate-de-epidemii-si-pandemii-incredintarea-serviciului-de-interes-econo?pid=65024299#p-65024299>

⁴⁵ <https://www.digi24.ro/magazin/stil-de-viata/viata-sanatoasa/institutul-cantacuzino-nu-scapa-de-faliment-spun-specialistii-din-farma-303656>, accesat pe 7 mai 2020

⁴⁶ Ordonanța de Urgență nr.66/2017 privind stabilirea unor măsuri în domeniul cercetării-dezvoltării-inovării și producerii de mijloace imunoprofilactice, terapeutice și antidoturi, în vederea asigurării protecției intereselor esențiale ale siguranței stării de sănătate a populației poate fi accesată pe <https://lege5.ro/Gratuit/ge3tgnzthe2q/>

ordonanta-de-urgenta-nr-66-2017-privind-stabilirea-
unor-masuri-in-domeniul-cercetarii-dezvoltarii-inovarii-
si-produserii-de-mijloace-imunoprofilactice-terapeutice-
si-antidoturi-in-vederea-asigurarii-p

⁴⁷ Conform <https://www.hotnews.ro/stiri-2201-3866-.htm?nomobile>, accesat pe 7 mai 2020

⁴⁸ Citatul a fost preluat de pe <https://www2.gov.scot/resource/doc/924/0040638.pdf>, accesat pe 7 mai 2020

ABSTRACT

Eventhough there are credible sources for defining the concepts used to produce the strategic documents, there is a certain confusion regarding the way these concepts are used and/or understood. This study is proposing itself to organize this domain, while analizing main uses which we find in the practice and proposing possibilities to clarify the situation. The present work is meant to be used by those persons involved in the process of implementation of the defence planning strategic documents, but it can be of interest for the general public which is looking to better understand the topics regarding the security and defense topics.

Finally, there is a study on a security event which already happened, but also an exercise on a similar event which might be possible.

Cuvinte cheie: securitate națională, amenințare, vulnerabilitate, risc de securitate, mediu de securitate, obiective de securitate

Mirel Țariuc este doctor în științe militare și informații, șef de secție Studii de Securitate în cadrul ISPAIM.

Înfruntarea dintre SUA și Republica Populară Chineză în dosarul pandemiei – bătălia narațiunilor despre vinovați, vinovăție și posibilele efecte în relațiile internaționale¹

Șerban Filip CIOCULESCU

Rivalitatea sino-americană e o constantă a perioadei post-Război Rece, dar ultimul deceniu a dus la o intensificare a fricii reciproce, a sentimentelor generate de rivalitate geoeconomică, strategică și foarte dificila acomodare a sistemelor politice ale celor două mari puteri. Într-un sistem internațional în care statele domină și își impun voința bazându-se pe putere și influență, rivalitatea sino-americană pare un fenomen de durată lungă, indiferent cine ocupă funcțiile de conducere la Washington și Beijing. Democrația liberală americană coexistă dificil cu regimul de partid unic, represiv și netransparent de la Beijing, regim devenit tot mai autoritar odată cu consolidarea la putere a secretarului general al Partidului Comunist Chinez, Xi Jinping. Etablimentul politic de la Washington a pierdut de ani buni orice speranță că actuala Chină ar putea deveni treptat o democrație liberală, și nu doar o mare economie de piață, oricum controlată strategic de stat. Liderii chinezi, la rândul lor, nu prididesc să denunțe agresivitatea geopolitică și unilateralismul de care SUA se fac vinovate în opinia lor. Dar cum economia SUA și cea a R.P. China sunt interdependente de zeci de ani, e foarte greu de imaginat o rupere totală a relațiilor și cu atât mai puțin un conflict militar, care ar putea escalada și la nivel nuclear.

Îngrijorător e că în timp ce domeniile de rivalitate și neînțelegere dintre americani și chinezi sunt tot mai numeroase – comerț, tehnologie, dreptul mării, protecția unor aliați,

pandemie etc. – domeniile de cooperare sunt tot mai firave: dialogul strategic la nivel înalt și relațiile inter-militare au pierdut consistența de după anul 2001, ceea ce reduce capacitatea statelor de a gestiona crize accidentale sau prezizibile.²

Izbucnirea, cel mai probabil, pe teritoriul chinez a unei epidemii de cononavirus SARS Cov 2 avea să genereze un cataclism de proporții mondiale, aceasta devenind rapid pandemie și afectând toate continentele și o mare parte din populația globului. Numărul de infectați și de decese a adus SUA în nedoritul loc unu la nivel mondial, astfel că s-au făcut auzite tot mai des acuzațiile la adresa Chinei, care a gestionat eronat prima fază a apariției și răspândirii virusului, fără a anunța comunitatea internațională la timp, asupra gravității extreme a situației.

În luna mai, pandemia încă îmbolnăvește și ucide zilnic mii, zeci de mii de oameni, pe tot globul, iar angoasa îi cuprinde vizibil pe tot mai mulți. Totuși o întrebare nu îi dă pace istoricului, nici analistului strategic. Oare chiar ar trebui să știm cu orice preț cine a fost pacientul zero al SARS CoV 2? Unde și când a apărut noul virus global? E vorba de pur interes științific sau de calcule politice? În cazul în care am întreba un epidemiolog celebru din lume, indiferent de națiunea căreia îi aparține sau de școala științifică din care face parte, dacă ar trebui să știm unde și când a apărut pandemia actuală, și cine a fost pacientul zero, răspunsul ar fi clar pozitiv. Iar motivația ar fi

legată de găsirea unui vaccin și a unei metode de a evita repetarea în viitor a erorilor care au condus la acest deznodământ destul de grav până în acest moment. Dar un istoric? Desigur, veridicitatea faptelor constituie esența muncii și vocației acestei meserii. Dar știm noi sigur, de pildă, de unde a plecat celebra gripă spaniolă, cea care a ucis cel puțin 50 de milioane de oameni după Primul Război Mondial? Nu știm cu certitudine, deși ipoteza că a apărut în SUA e cea mai susținută la nivel planetar. I-a dat cineva în judecată pe americani atunci sau mai târziu? Eu nu am auzit de așa ceva. Despre ciuma neagră care a lovit Europa în secolul al-XIV-lea am aflat că probabil provenea din China sau din Asia Centrală, dar nu avem vreo certitudine.

Problema “vinovăției” chineze și interesele americane

În relațiile internaționale, noțiunea de vină (culpabilitate) poate fi abordată în registrul dreptului internațional public sau privat (cererea de daune într-un litigiu) sau în registrul eticii și moralității, luând ca reper valorile societății internaționale, ale ordinii existente. În SUA, nu doar Trump dar chiar mai mulți senatori din ambele partide mari au solicitat deschiderea de procese contra Chinei, pentru a răspunde economic de pagubele produse națiunii americane. Evident, asemenea acțiuni fac parte din conflictul narațiunilor și urmăresc legitimarea propriilor afirmații, în dauna țintei.

Aruncarea vinei asupra unui om sau a unei colectivități e o metodă verificată de a liniști colectivitățile umane afectate de maladii grave, dându-le impresia că își pot controla destinul. Dacă epidemia e produsă de viruși sau bacterii venite de la animale sau de la înși care nu știu că sunt purtători, atunci vina e una difuză iar oamenii se simt abandonați de divinitate și de semenii lor în calea răului. Dar dacă virusul a scăpat dintr-un laborator, vina aparține clar unui agent uman care poate fi arătat cu degetul, chiar pedepsit (el sau superiorii săi). Colectivitatea simte că reia cumva controlul asupra răului, și că îl poate preveni în viitor.

OMS va demara curând o anchetă spre a afla de unde a plecat virusul cel nou și cum s-a ajuns ca acesta să surprindă toate statele lumii, e drept în diferite grade. UE a sugerat OMS să accepte cererile SUA și Australiei iar China a acceptat în final, spre a nu fi acuzată că are un interes în a obstrucționa o anchetă internațională. Dar e puțin probabil ca OMS să găsească vinovată China sau decidenții politici de acolo. China și SUA sunt țări dezvoltate, ele au populații cu grad de îmbătrânire semnificativ, de aceea efectele letale ale Covid 19 sunt mai mari decât în zone precum Africa de Nord.

Chiar dacă ne găsim în mijlocul unui război al acuzațiilor între China și SUA privind locul exact de unde provine virusul care a isterizat toată planeta și vinovăția fundamentală pentru răspândirea sa, vedem cum se ridică voci din ce în ce mai numeroase care sugerează sau cer direct reducerea intensității relațiilor comerciale cu firmele chineze, mutarea unei mari părți din producția de bunuri de consum și medicale pe teritoriul altor state, iar cele mai radicale voci se gândesc chiar la forme de pedepsire a statului chinez. Ruperea sau diminuarea drastică a relațiilor comerciale prin delocalizări masive de firme și mutarea de capitaluri e deja sugestia cea mai prezentă în analize și recomandări pentru guvernanți, nu doar în SUA.³ Lucru evident greu de realizat și extrem de riscant pentru cel ce va încerca! Cum putem crede că brusc, lucrătorii englezi, italieni, germani, americani sau canadieni vor începe să producă piese de calculator, de aviație sau rețele IT nu doar la fel de bune ca cele făcute în China (asta ar fi fezabil) ci la prețuri la fel de scăzute sau oricum comparabile? Sau le vor muta rapid în India, Singapore, Pakistan, Indonezia, Brazilia? Deși e posibil, acest proces nu poate fi unul rapid. China va reacționa dur, va pedepsi economic statele care își îndeamnă corporațiile și investitorii să plece rapid, ar putea să le confiscă bunurile (halele, utilajele, mașinile etc.) Și totuși vor fi țări care vor încerca așa ceva, din motive economice și politice, căutând să mute afacerile în țări mai prietenoase, mai democratice și pe care cred că se pot baza mai substanțial în caz de nevoie. Multe echipamente medicale care se făceau în

Asia se vor fabrica și în SUA și statele UE, din prudență.

În mod cert, China va suferi consecințe, de aceea nu sunt deloc convins că va fi marele câștigător al crizei pandemice. Deja economia sa s-a contractat cu 6,8% și autoritățile nu au anunțat un target de creștere pentru 2021.⁴ Muncitorii chinezi au reluat producția în fabrici dar au mai puțini cumpărători pentru produsele lor, deoarece o parte dintre americanii și europenii sau australienii care le achiziționau bunurile nu o mai fac acum, din diverse cauze. Dar dacă SUA vor reuși prin presiuni să “debarce” conducerea OMS, după tăierea fondurilor, și să convingă noul director să accepte Taiwanul ca observator în OMS, deja Beijingul va suferi o înfrângere diplomatică masivă. De asemenea, dincolo de cerințele clasice de deschidere largă a pieței chineze pentru bunuri și servicii americane, spre a exista un echilibru bilateral, Washingtonul pune presiune pe Beijing să respecte drepturile politice ale cetățenilor chinezi din Hong Kong, amenințând că în caz contrar ar putea renunța să recunoască principiul “O singură Chină”. De asemenea, președinta Taiwanului, cunoscută pentru dorința sa de a menține independența față de RPC, se simte încurajată de activismul anti-Beijing al Administrației Trump.

La rândul său Beijingul arată cu degetul spre Trump care a cerut armatei americane să intervină în forță pe străzi contra demonstrațiilor de culoare agresivi, în urma evenimentelor cauzate de uciderea de către un polițist alb a afroamericanului George Floyd. La reuniunea anuală a Congresului Național al Poporului chinez din 22 mai, deputații au votat legi represive la adresa protestatarilor din Hong Kong și dreptul Beijingului de a crea instituții de securitate care să controleze provincia rebelă (fără a avea nevoie de aprobarea parlamentului local, Consiliul Legislativ), ceea ce anulează în fapt principiul O țară, două sisteme. De fapt pune capăt autonomiei provinciei HK. Legile chineze vor considera protestele din HK amenințări la adresa securității naționale și acțiuni de subminare a puterii de stat, și se va crea un “oficiu al securității naționale” în acest teritoriu, pentru prima dată. Ce vor face americanii? Probabil că SUA vor impune sancțiuni, vor anula statutul special al

HK în legislația americană și astfel vor pleca unele capitaluri din HK, punându-i în pericol poziția de centru financiar global.⁵ S-a decis la Washington să nu se mai exporte în HK bunuri legate de sectorul apărării, tehnologie cu dublă utilizare (adică armamente și echipamente de apărare americane al căror export necesită un acord al Departamentului de Stat și nu trebuie să facă obiectul unei opoziții a Congresului). De asemenea, la fel ca și Londra, Washington-ul e pregătit să ofere azil și chiar cetățenie locuitorilor din HK care reușesc să fugă sau să plece de acolo. Ca reacție, pe 30 iunie, Beijingul a adoptat legislația securității naționale referitoare la HK.

Revin acum la întrebarea de la început. **Are o logică pedepsirea statului chinez și implicit a poporului chinez?** Asta se poate realiza prin sancțiuni economice de diverse tipuri, refuzul vizelor pentru unii politicieni chinezi etc. Sau se poate asigura o separare, în sensul de a nu afecta poporul ci doar liderii? Nu pentru că ar fi apărut Covid 19 pe teritoriul său – asta e aproape sigur dar nu există un element volitiv demonstrabil în acest fapt, virusul mutant nu a cerut voie elitelor comuniste de la Beijing și nici nu e deloc sigur că ar fi fost scăpat accidental din vreun laborator militar. Ci ca urmare a faptului că regimul la putere a procedat asemenea tuturor regimurilor totalitare, ascunzând cel puțin două luni gravitatea molimei, exact așa cum a făcut URSS după accidentul nuclear de la Cernobâl din anii ‘80. Și pierzând din legitimitatea internă și externă, ceea ce ne duce la întrebarea dacă Wuhan e un simplu accident de parcurs, după care statul chinez își va reveni, sau va urma o cădere dramatică, pe termen lung, care să îi ia oportunitatea Chinei de a aspira la statutul de hegemon mondial. Paralela Cernobâl-Wuhan (adică dezastrul plecat de acolo ar fi un fel de Cernobâl biologic chinezesc) ar fi perfectă dacă s-ar demonstra teoria scăpării din laborator. Și dacă regimul comunist din Beijing ar risca o implozie, la fel ca cel sovietic în 1991. Cum vocile critice și disidenții din China au fost rapid oprite să mai atragă atenția asupra dezastrului medical-umanitar (și implicit a riscurilor pentru restul lumii), prin arestări, izolare și persecuții, mai exista teoretic posibilitatea ca statele UE și Uniunea ca atare, dar și SUA, să

afle aceste lucruri din sursele de intelligence pe care le au sau ar trebui să le aibă și în China Populară. Nu s-a întâmplat așa. Fie UE și țările membre nu au destui spioni și informatori în spațiul chinez, fie aceștia nu și-au făcut treaba. Mai probabil fiind prima variantă. Iar agenții pro-americani au fost eliminați masiv de serviciile chineze în ultimul deceniu. Europeanii occidentali, mai ales, lasă greul monitorizării activităților riscante ale Chinei pe umerii americanilor, dovedind și aici că metoda mersului “pe blat” (*free ride*) în trenul securității transatlantice e deja împământenită.

Acum, chiar dacă știm că oficialii chinezi au trimis avioane cu echipamente medicale și doctori în ajutorul Italiei, Spaniei, SUA și a multor altor țări, sperând să spele parțial acuzațiile existente și să obțină un plus de simpatie din partea populațiilor europene și a celei nord-americane, e clar că resentimentele populare față de China trec înaintea recunoaștinței. Nu poporul chinez e disprețuit sau acuzat, ci leadershipul autoritarist, cel de esență comunistă, (cu elemente de Confucianism) având trăsături chineze. Așa cum spune doctrina oficială.

Goana lui Trump și a apropiaților săi după dovezi că virusul SARS CoV2 a scăpat dintr-unul dintre laboratoarele specializate din Wuhan îmi amintește în mod neplăcut de momentul iunie 1914 când, după ce tânărul sârb bosniac Gavrilo Princip l-a asasinat pe arhiducele Franz Ferdinand, cercurile politice austriece, ajutate de serviciile de informații, căutau febril dovada că acel om nu a acționat de capul lui ci instigat sau chiar pregătit de Serbia...ceea ce în final s-a dovedit cumva adevărat (Mâna neagră, organizația responsabilă cu trimiterea asasinilor la Sarajevo, era susținută de ofițeri superiori sârbi).

Mai grav e că președintele Trump se simte pus cu spatele la zid – dacă nu se poate dovedi că e China marea vinovată (China plus etiopianul din fruntea OMS, care a ajuns acolo cu sprijin chinez direct și a menajat interesele și sensibilitățile chineze), atunci multi americani o să tragă concluzia că si Trump e vinovat, că nu a luat la timp măsurile necesare. Mai ales că presa liberală de peste Ocean a arătat că Peter Navarro, consilier comercial, îl avertizase în ianuarie pe președinte asupra gravității virusului celui nou, spunând că poate ucide sute

de mii de americani și va lovi grav economia țării. Astfel că mulți americani vor afirma că președintele lor e și el vinovat, alături de liderul chinez Xi Jinping. Dacă și măsurile economice keynesiene prin care liderul american vrea să relanseze economia și să scadă brusc șomajul eșuează sau nu produc destule rezultate pozitive, iar democratul Jo Biden se detașează în învingător probabil la alegerile din noiembrie anul curent, atunci Trump va fi tentat să deturneze atenția americanilor frustrați de lipsurile către exterior, către “țapi ispășitori” clasici, China fiind unul prin excelență, alături de Iran și Venezuela. De exemplu, Washingtonul e iritat de sprijinul dat de Rusia și China Iranului, pe care vor să îl scape de embargoul pe arme, vechi de 13 ani, ele nemaivrând să îl prelungească. Secretarul de stat Mike Pompeo reia tot mai des teoria virusului coronarian scăpat din laboratorul din Wuhan, fără a prezenta dovezi dar afirmând că are informațiile necesare. În același timp, el și alți oficiali americani denunță comportamentul Beijingului în Marea Chinei de Sud și față de Taiwan, sugerând că Washingtonul nu va permite Beijingului să facă jocurile geopolitice în Asia de Est și Sud-Est, zonă pe care acesta o consideră sfera sa naturală de interes și acțiune. Chiar dacă mulți militari americani de pe portavionul Th. Roosevelt s-au îmbolnăvit cu noul virus, Penatgonul va găsi oricând forțe spre a descuraja orice plan asertiv al Beijingului față de aliații SUA din Asia de Est. De fapt e posibil ca și armata chineză, PLA, să sufere masiv din cauza pandemiei, chiar dacă nu o recunoaște. Reed Werner, asistent adjunct al secretarului apărării din SUA, afirmă că între lunile martie și mai 2020 au existat cel puțin nouă întâlniri neamicale în Marea Chinei de Sud, în condiții nesigure (*unsafe*) între vase militare chineze și americane, partea chineză dând dovadă de un grad crescut de agresivitate, tendință de a escalada crizele și asumare excesivă de riscuri. Nemulțumirea Washingtonului e legată și de presiunea pusă de Beijing pe mare asupra unor state mai mici precum Malaezia și Vietnam, pe care marina chineză le hărțuiește și intimidează, spre a le determina să respecte legi impuse unilateral, hegemonic, pe o zonă în litigiu.

Acțiuni americane și chineze “în oglindă”?

Credem că echipa Trump-Pence-Pompeo ar putea împinge conflictul politic, geopolitic și economic deja existent cu Beijingul către limite greu de anticipat, iar o eventuală victorie a lui Biden în alegerile din toamnă nu va schimba semnificativ linia politicii americane față de China. Washingtonul a interzis firmelor americane și celor taiwaneze să mai exporte semiconductori pentru Huawei spre a întârzia sau limita avasul tehnologiei 5G chineze, de asemenea a cerut încă din anii trecuți aliaților să evite investițiile strategice din partea Beijingului. Ca să determine firma taiwaneză Taiwan Semiconductor Manufacturing Company (TSMC) să refuze să livreze Chinei semiconductori sau să se asocieze cu firme chineze de profil (ex. Semiconductor Manufacturing International Corporation - SMIC), Administrația Trump a invitat TSMC să creeze o mica fabrică de semiconductori de 5 nanometri în Phoenix, Arizona, care din 2024 va produce pentru americani și aliații lor, cu o investiție taiwaneză de 12 miliarde USD până în 2029. Taiwanezii nu obțin un mare câștig economic dar obțin un câștig politic, de pe urma relației strânse cu protectorii lor americani.⁶ Dar Huawei și firma care îi proiectează cipurile, Hisilicon, nu mai au acces la piața americană, nu mai pot cumpăra tehnică avansată din SUA. Lanțurile de aprovizionare cu semiconductori sunt foarte concentrate așa că măsurile luate de SUA spre a restrânge sau bloca exporturile vor lovi în dorința Chinei de a avansa tehnologic cât mai rapid, obligând-o să tindă spre producția internă a acestor elemente sensibile. Oricum Departamentul pentru Comerț din SUA a mai pus 33 de firme chineze pe lista neagră a celor care nu au voie să desfășoare afaceri cu firme americane.

Trump le va cere poate chinezilor, așa cum a făcut și în trecut, să cumpere rapid bunuri americane de 200 de miliarde USD (din care 50 de miliarde doar bunuri agricole) și dacă aceștia nu se vor conforma (propriile firme ajungând în mare lipsă de bani din cauza crizei), ar putea

decide sancțiuni, adică taxe vamale uriașe, precum dorise să procedeze înainte să ajungă cu greu în decembrie 2019 la un prim acord de principiu cu partea chineză.⁷ Voci radicale din anturaj i-au sugerat chiar să declare unilateral anularea datoriei uriașe a SUA către China (cca. 1,1 trilioane USD), sau a unei părți din ea, prin procedura zisă *default*, interzisă de legislația internă.⁸ De fapt ar putea bloca unilateral bunurile și conturile unor firme chineze de pe teritoriul american, sub diverse pretexte, iar băncile americane nu ar mai plăti dobânzile aferente către parteneri chinezi care au depuneri la ele. Va bloca temporar datoriile și asseturile chineze ce pot fi identificate rapid – adică nu cele cumpărate prin intermediari ci direct de firme și afaceriști chinezi. Așa a procedat președintele Carter în 1979 cu bunurile iraniene din SUA, la fel și Obama cu cele ale Venezuelei. Dar o asemenea decizie ar dinamita încrederea tuturor țărilor lumii în seriozitatea guvernului american și a economiei naționale.

SUA pare că se pregătește de o confruntare pe termen lung cu China, pe care nu acceptă să o lase să ajungă hegemonul mondial, nici în domeniul economic, nici în cel tehnologic și militar. Nu vrea să o lase nici să înglobeze forțat teritoriile chinezești ale fostului imperiu celest (Taiwan), nici să controleze total, centralizat Hong Kong-ul. Washingtonul nu acceptă să delimiteze pașnic sferile de influență cu China, cedându-i de exemplu Asia de Est și Sud-Est, la schimb cu abandonarea parteneriatului strategic cu Rusia și înghețarea proiectului Belt and Road în Europa. Adică ceea ce a cerut Beijingul folosind conceptul de “noile relații între marile puteri”. Lupta pentru controlul spațiului cosmic și a spațiului cibernetic e una de tip joc de sumă nulă, nici americanii și nici chinezii neavând vreun interes să facă pași înapoi, să ajungă la compromisuri care să ajute relației bilaterale. E ca și cum Washington și Beijing nu acceptă ideea că ordinea mondială a următorilor 30-50 de ani ar putea fi un duopol negociat, consensual – din contra, fiecare vede în slăbiciunile celuilalt ferestre de oportunitate ce trebuie exploatate. Ceea ce G. Allison numea “capcana lui Tucide” poate genera un război hegemonic dacă

nici unul dintre cei doi rivali nu face compromisuri, nu cedează. Analistul strategic Jacek Bartosiak spune că nu există câștigător de pe locul doi în spațiul cosmic, ci numai cel care deține controlul deplin și are acces la materii prime, tehnologie și conectivitate se impune în jocul global de putere.⁹ Oricum, SUA are un avans clar asupra Chinei în aliați puternici, submarine, avioane de vânătoare, portavioane, baze militare pe alte continente și bani alocați anual apărării.

China e în defensivă, ea se apără de acuzații, vine cu propriile narațiuni în care acuză SUA că a adus prin soldații săi virusul în zona Wuhanului, amenință pe 1 iunie cu represalii în cazul în care SUA va anula legislația privind statutul special al Hong Kong-ului (analistii vorbesc deja de represalii economice de tipul interzicerii exportului de metale rare și blocării unor capitaluri străine, a interzicerii accesului la tehnologia sa de vârf și oferă două miliarde de USD pentru OMS spre a compensa parțial pierderea banilor americani.) Singurul capitol la care China a depășit SUA a fost la numărul de măști, mănuși medicale și dezinfectanți trimiși cu avioane mari în țări din toată lumea, o așa numită diplomatie a măștilor, aducătoare de *soft power*.

Gândirea liderilor ne spune multe despre conflictul actual. Ca să înțelegem miza disputei, ar fi util să vedem nu doar *the big picture* (rivalitatea la nivel de sistem internațional dintre Washington și Beijing) ci și să pătrundem în mentalitatea și gândurile decidenților supremi americani și chinezi. **Le putem cunoaște hărțile mental-cognitive din speechuri, luări de poziție, documente oficiale dar și din ceea ce spun apropiații lor. Evident că știm mult mai multe despre Trump, liderul celei mai dezvoltate democrații din lume, decât despre Xi Jinping, cel care tinde să devină conducător pe viață al celui mai populat stat autocratic din lume.**

Așadar, ce crede și ce vrea Donald Trump? Liderul american se confruntă cu riscul clar de a pierde alegerile din noiembrie, dacă masa dură a alegătorilor de dreapta (baza sa electorală) se va simți dezamăgită de criza economică și de numărul de victime al pande-

miei (peste 60.000 la începutul lunii mai). Criza riscă să fie înțetită de violențele stradale cauzate de manifestațiile legate de uciderea unui alt afro-american de către un polițist alb. De aceea e decis să blameze China și să introducă sancțiuni economice și mai dure decât cele din 2018-2019. Consilierii săi economici, Peter Navarro și Robert Lighthizer, reprezentant comercial al SUA, cel mai probabil îl îndeamnă să declanșeze un război al tarifelor devastator contra Beijingului, în condițiile în care și alte țări își vor muta anumite ramuri de producție din China către propriul teritoriu sau spre state prietene (aliate), așadar pe fondul trendului de deglobalizare și fragmentare a lanțurilor de producție și vânzare la nivel global.

Din păcate, ceea ce i se poate reproșa din prima lui Trump e că a reușit "performanța" de a lăsa sistemul comercial internațional fără un arbitru instituțional, împiedicând numirea unui judecător în Organul de apel al Organizației Mondiale a Comerțului (OMC), iar acesta nu a mai putut funcționa de la finalul anului trecut. OMC este slăbită exact când ar trebui să lupte contra tendințelor protecționiste în cascadă, pe care le va manifesta majoritatea țărilor, la un moment dat.

Atacurile președintelui contra unor organizații internaționale și acorduri de liber schimb sunt bine cunoscute – a abandonat proiectul unui acord comercial trans-atlantic (*Transatlantic Trade and Investment Partnership*) și Parteneriatul trans-pacific, acesta din urmă prinzând contur tot mai clar dar fără americani. A refuzat categoric Acordul climatic de la Paris, pe care Beijingul l-a agreat. Nu are încredere în ONU, OMS, OMC, UE și chiar și față de NATO a avut mereu sentimente contradictorii, dar nu fără motive, europenii lăsând mult prea mult din povara financiară pe umerii Americii (peste 70% din cheltuielile militare aliate). Ar merge până la a scoate SUA din OMS, acuzând organizația că e prea filochineză și se bazează prea mult pe banii plătiți de americani (pe care el i-a tăiat acum, ca pedeapsă). Instituțiile multilaterale au ajuns câmp de luptă între SUA și China, deși ar trebui să fie locurile predilecte de gestionare a crizei pandemice și economice. Propaganda și acuzațiile reciproce fac foarte dificilă funcționarea organizațiilor: când Xi anunță că

țara sa va dona 2 miliarde USD și va trimite alte echipe medicale în statele lovite pentru a lupta anti-Covid 19, ori că vaccinul odată găsit va trebui să fie accesibil tuturor națiunilor lumii, Trump imediat îl acuză de ipocrizie și intenții ascunse, asta după ce și el a fost acuzat că dorea să ofere vaccinul întâi și prioritar națiunii americane.

Dar același Trump se oferă să medieze în conflictul de graniță, vechi de zeci de ani, dintre China și India, desi știe că partea chineză nu l-ar accepta ca arbitru sau mediator. De altfel conflictul pe graniță dintre China și India, în jurul Liniei de Control Efectiv (Line of Actual Control - LAC) - recente evenimente din Sikkim și Ladakh, luptele corp la corp cu arme albe din Valea Galwan, în 15 iunie 2020, soldate cu zeci de morți în rândurile militarilor indieni și chinezi, fiind dovada, unul dintr-o lungă serie de asemenea incidente întinse pe zeci de ani -, poate oferi Washingtonului șansa de a găsi în India un nou aliat contra Chinei, dacă Delhi va accepta în final să se încadreze în strategia indo-pacifică a SUA. În februarie 2020, relațiile indo-americane au fost ridicate la rangul de "parteneriat global strategic comprehensiv", când Trump s-a aflat în Gujarat, la invitația premierului Modi. Guvernul indian a anunțat că se vor livra Indiei elicoptere militare Apache și rachete Harpoon, totalul achizițiilor militare făcute de India din SUA ridicându-se la 3 miliarde USD. Guvernul Narendra Modi din India încearcă oricum să atragă companii străine care vor să plece din China în contextul pandemiei și a acuzațiilor aduse statului chinez. Evident, liderii chinezi și indieni își dau seama că un război local precum cel din 1962 ar fi devastator, putând escalada către lovituri nucleare, de aceea se caută evitarea cu orice preț a unei inflamații necontrolate a disputelor teritoriale, acceptând negocieri care permit deescaladarea tensiunilor, dar nu și rezolvarea problemei graniței comune.

Fobia trumpiană la adresa instituțiilor și regimurilor internaționale va face ca lui Xi Jinping să îi fie relativ ușor să își îndrepte criticile legate de slăbirea organizațiilor internaționale universale către SUA. În lipsa unui arbitru comercial din cadrul OMC, mai multe țări ale lumii (China fiind una dintre ele, alături de Austra-

lia, Brazilia, Canada, Mexic, Norvegia, UE etc.) au decis recent să creeze un sistem de judecată comercială ad-hoc numit *Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement (MPIA)*, cu judecători numiți prin consens, ceea ce lasă de facto Washingtonul izolat.¹⁰ MPIA va respecta regulile comerciale generale ale OMC și va înceta să existe când Organul de Apel al OMC își va relua funcționarea. Adică, mai pe scurt, dacă Jo Biden va câștiga alegerile americane. Altfel, Trump va impune probabil noi tarife vamale foarte dure, pe lângă cele care deja există și afectează cel puțin jumătate din comerțul cu Beijingul. Iar reacția OMC va fi una palidă, aprobând acele tarife zise de salvagardare, justificate prin securitatea națională, dacă partenerii comerciali își subvenționează excesiv producția internă. SUA, China, Japonia dar și țările UE vor acorda masiv subvenții pentru producătorii lor. Noul război comercial va avea ca scop să le arate americanilor că el, liderul lor, ia totul foarte în serios și pedepsește China cea iresponsabilă. Acesta va fi fundamental strategiei de relansare economică a echipei Trump. Față de marea criză economică din 2008-2012, acum barierele tarifare impuse de marile puteri, cu SUA în frunte, vor fi probabil mult mai mari și mai greu de eliminat ulterior. G20, ca umbrelă instituțională a puterilor economice, nu pare capabil să permită un acord rapid de limitare a războiului tarifar, bazat pe consen și încredere, pe cedări mutuale. Fiecare stat important e anxios să ofere protecție propriei populații, confruntată cu șomaj masiv, și să ajute cu subvenții producătorii importanți, cei care contribuie semnificativ la PIB și la dezvoltarea tehnologiei.

În același timp și liderul chinez Xi e sub o presiune internațională și internă uriașă, iar căderea economiei chineze cu 6,8% în câteva luni deja e o catastrofă. Moneda națională renminbi e în plină cădere, în timp ce dolarul American crește, fapt ce pune mari probleme fiscale statului chinez. Niciodată din 1992 încocoace, economia chineză nu a făcut un asemenea salt în spate. Deja în ultimele patru luni ale anului trecut, creșterea economică fusese de 6%, sub pragul de 7-8% scontat și dorit, iar tarifele pe oțel și aluminiu impuse de Washington au contribuit din plin la scădere. E posibil să aibă

o creștere economic de doar 2-2,5% la finalul acestui an, ceea ce va împiedica scoaterea din sărăcie lucie a câtorva zeci de milioane de chinezi, care așteptau îndeplinirea promisiunilor oficiale asumate de Partidul Comunist și liderul său. Iar dacă PCC nu mai e în stare să ofere populației hrană și prosperitate, după ce că nu îi lasă nici libertate politică și civică, atunci pot izbunci mari proteste iar regimul va trebui apărât iar de armată (PLA) la fel ca în 1989 în faimoasa piață Tien an Men. Revoltele din Hong Kong, dacă nu pot fi stăpânite prin arestări și intimidări, se pot întinde în multe alte zone din China continentală. Provincia Xinjiang e un butoi cu pulbere, unde minoritarii uiguri deja s-au mai revoltat violent în trecut. Iar președintele american Donald Trump e tot mai vocal în a cere drepturi pentru minoritatea uigură și a amenința China cu noi sancțiuni economice, spre profunda iritare a Beijingului. Iar PLA are implicit și misiunea de a apăra leadershipul contra populației, în caz de rebeliune violentă.

Contractul social tacit dintre conducători și populație se poate rupe în mod violent, un risc uriaș pentru actualul conducător de la Beijing.

Orice vor descoperi americanii referitor la originea virusului, chiar dacă la fel vor spune și britanicii, francezii, nemții, îmi e clar că Beijingul va respinge integral rezultatele anchetelor ca fiind minciună a propagandei antichineze. Va pune presiune asupra statelor dependente economic de capitalurile chineze, de exemplu Germania, Grecia, Italia, Ungaria, să se delimiteze de poziția americană. Roma a aderat la proiectul Belt and Road încă din 2019 și s-a format deja un lobby prochinez semnificativ. Lucru ce va șubrezi și mai tare relațiile transatlantice, SUA fiind iritate profund de tendința unor aliați europeni de a migra geopolitic pre China, spre a obține avantaje tehnologice și economice. De altfel, Beijingul a ajuns să lanseze acuzații ridicule, afirmând că soldați americani veniți la Wuhan pentru o competiție sportivă ar fi adus boala în 2019, sau chiar că virusul ar fi apărut în Italia, ceea ce constituie o tentativă de dezinformare. E periculos să ai atât de puțin dialog real între marile puteri SUA și China, exact acum când

molima ar obliga la cât mai multă cooperare. Evident, adevărul trebuie găsit și spus, chiar dacă va fi dureros. Dar...va fi oare posibil să fie identificat în comun un unic adevăr? Tare mi-e teamă că nu....Iar politicienii de top nu caută neapărat adevărul cât surse de legitimitate în ochii popoarelor proprii.

În același timp, Xi Jinping, care conduce o economie hipercentralizată, un sistem capitalist guvernat strategic (și planificat) de stat și având o piață pe care firmele străine se implantează foarte greu din cauza obstacolelor birocratice și a obligației de a ceda acces la secrete tehnologice, pozează în apărătorul unei economii globalizate, libere și multilaterale, propunându-se în rolul de băiat bun al mondializării libere, al OMC ca atare. Ceea ce e doar o iluzie, un joc, o strategie de a diminua din capitalul încă foarte mare de *soft power* al SUA. În 2017-2018 a căutat să atragă UE într-o strategie de salvagardare a OMC, având un success limitat deoarece mulți europeni văd China mai mult ca pe un prădător economic. Ba chiar în martie 2018, UE a declarat oficial China un competitor strategic ("rival sistemic ce promovează modele alternative de guvernare"), nu doar un partener de cooperare.¹¹

Xi e presat de populație, de elitele politico-militare și de simțul istoriei să conducă un stat care la orizontul anului 2050 să fie actorul central al sistemului mondial, egalul SUA sau chiar elementul dominant. Un stat dezvoltat armonios, cu o economie ultra-dezvoltată, cu oameni prosperi și o armată modernă și perfect pusă la punct, dominând mările și spațiul cosmic. Totul subsumat conceptului de..."vis chinezesc" (*Chinese dream*) și "marea reînținerire națională" (*great national Chinese rejuvenation*). Deși afirmă constant că țara sa e adepta dezvoltării pașnice și armonioase, că nu dorește hegemonie pe seama altcuiva, puțini se îndoiesc că nu s-ar mulțumi doar să scoată SUA din regiunea Asiei ci ar aspira la mai mult. Respingând democrația liberală, cultivând naționalismul ca întăritor al marxismului și oferind un model de capitalism dirijat strategic de stat, centralizând puterea în mâna sa, Xi se consideră liderul providențial al unei națiuni mărețe, cu destin special, națiune ce poate servi ca model pentru altele din lume. Conceptul Noului Drum al Mătăsii (*Belt and*

Road Initiative) implică drumuri strategice terestre și navale către Europa, Africa și Orientul Mijlociu, cuplate cu investiții mari în infrastructuri energetice și portuare. Așa a ajuns portul grecesc Pireu să fie controlat economic de firme chinezești puternice, legate organic de statul chinez și de Partidul Comunist. Iar conceptul de “nou tip de relații între marile puteri”, propus acum câțiva ani de Beijing pentru SUA și Rusia, sugerează o împărțire pașnică a sferelor de influență regionale și eventual garanții de non-agresiune. Evident, președinții americani Obama și Trump nu au acceptat din principiu această redecupare a sferelor de interes, deoarece ar însemna să își abandoneze aliați vitali precum Coreea de Sud, Japonia și chiar Taiwan, dar și să lase complet neprotejate state mici precum Vietnam și Filipine. Beijingul percepe sprijinul dat de SUA acestor sliți și parteneri ca făcând parte dintr-o strategie de îndiguire și încercuire (containment) a sa, așa numita “Anakonda politik”.

China simte că începe să își piardă fereastra de oportunitate pe care liderii săi cred că ar putea-o specula. E vorba mai ales de declinul lent al SUA în plan economic după 2008, de polarizarea opiniei publice americane pe fondul acțiunilor lui D. Trump, de declinul multilateralismului instituționalist, dar și de fragmentarea decizională a UE. În cazul Chinei, deja de câțiva ani, creșterea economică ajunsese la sub 7% din PIB, partenerii economici externi manifestau neîncredere față de anumite investiții strategice chineze de tip 5G (SUA, Australia, Japonia, unele țări din UE), iar state-client precum Pakistan sau Sri Lanka cereau renegocierea condițiilor financiare ale unor proiecte grandioase din cadrul Noului Drum al Mătăsii, din teama de îndatorare excesivă (*debt trap*). Armistițiul economic cu SUA din 2019 a adus Beijingului doar o gură de oxigen, mică. Acum China se vede marginalizată, pusă la zid, plătind pe bună dreptate un preț de imagine și economic pentru secretomania de care leadershipul său a dat dovadă în perioada când virusul cel nou nu ieșise încă din propriul teritoriu. În plus Covidul nu a dispărut de pe teritoriul chinez, el reapărând intermitent și punând în dificultate politicile sanitare ale regimului de la Beijing.

Revenind la lideri, Xi și Trump se consideră lideri infailibili ai națiunilor lor, cărora le atri-

buie un destin măreț și un rol special. Nu e vorba doar de democrația liberală (aflată totuși în regres în SUA) respectiv de democrația populară (nume ce maschează un regim totalitar marxist hibridat cu trăsături confucianiste, autocratic, unde conducerea a migrat din mâinile celor șapte membri ai Biroului Politic Permanent al Comitetului Central al PCC, aleși în octombrie 2017, către cele ale lui Xi), ci și de două tipuri de capitalism distinct, unul liberal, altul dirijat de stat. Consensul de la Washington versus...Consensul de la Beijing. E de asemenea vorba de o competiție militară feroce, în trei, SUA-China-Rusia, în care criza economică va diminua în special capacitățile celui de-al treilea membru, posesor al unui PIB mult mai scăzut și a unei sconomii neso-fisticate, mult prea dependente de vânzarea de energie și arme. Se vor opera tăieri mai masive în domeniul aviației, al marinei, sau al armelor nucleare? Sistemul internațional al viitorului apropiat va fi mai degrabă bipolar decât multipolar? Deocamdată nu e ușor de spus, gradul de incertitudine e încă mare.

Efecte în plan militar

Covid-19 va obliga cele două mari puteri să își reducă bugetele militare, e aproape o certitudine. Chinezii alocă anual cam 200 de miliarde USD pentru nevoile PLA și ar putea scădea la 170 miliarde până la finalul anului, iar SUA de la 676 miliarde USD în prezent ar putea coborî la 630 miliarde sau chiar 600 miliarde USD în acest an, amintind de plafonările bugetare din epoca lui Obama (Budget Control Act din anul 2011), care au infuriat establishmentul militar. În zece ani, alocările bugetare pentru nevoile Armatei americane ar putea scădea cu 350 până la 600 miliarde USD față de ce se planificase anterior pandemiei. În epoca lui Obama, Departamentul Apărării a pierdut 500 miliarde USD în zece ani iar acum e posibil ca pierderea să fie și mai mare, deoarece criza economică actuală se anunță mai dură ca cea din 2008. De la 3,2% din PIB pentru apărare cât e acum, SUA ar putea ajunge la 2,8% nu în 2030 (cum era prevăzut) ci mai repede. Un studiu RAND Corporation arată că unele echipamente și piese folosite de Armata SUA vor fi produse și cumpărate la preț mai mare, deoarece nu vor mai veni din China și alte state

asiatice, cu mână de lucru ieftină. Așadar cu bani mai puțini, se vor cumpăra echipamente și muniții mai scumpe, iar unele vor fi produse în țară, tot la prețuri mai mari.¹² China, la rândul ei, va avea mai puțini bani spre a cumpăra avioane de vânătoare Suhoi și submarine sofisticate din Rusia, chiar dacă va privilegia nevoile apărării față de cele ale populației civile.

Ieșirea SUA din Tratatul Forțelor Nucleare Intermediare (INF) în 2019 e urmată de reluarea discuțiilor SUA-Rusia pentru reînnoirea tratatului START ce expiră curând (în 2021), iar principala dorință a Washingtonului e ca și China să facă parte din acest tratat. Pe 22 iunie, Rusia și SUA au început negocieri în acest sens, la Viena, însă Beijingul e prin tradiție opus tratatelor ce îi limitează puterea militară, neacceptând doctrinar ideea de control al armamentelor, așadar a anunțat că nu e interesat să participe. De aceea, triumful SUA-China-Rusia va cunoaște probabil o proliferare a rachetelor nucleare.

Interese și opțiuni ale României

România e partener strategic al SUA dar are un parteneriat special și cu R.P. China. Intensificarea conflictului dintre cele două mari puteri obligă Bucureștiul să se poziționeze de partea statului care îi oferă cele mai mari garanții de securitate, anume SUA. Dar în acest fel, se pierde proiecte și bani dinspre China, aferenți marelui proiect geoeconomic Belt and Road Initiative (BRI), fiind elocvente cazurile blocării instalării internetului 5G de către China și al anulării construirii unor noi reactoare nucleare la Cernavodă cu parteneri chinezi. Chiar firme chineze solide, deja implantate în țara noastră, de exemplu corporația COSCO (reprezentată aici de firma COSCO Romanian Shipping and Trading SRL, parte a COSCO Shipping Europe GmbH) și COSCO Shipping Lines Romania, deținută de COSCO Shipping Lines (Europe) GmbH & COSCO Shipping Lines (Belgium), cu venituri de peste 5 milioane euro și zeci de angajați, cea de-a doua fiind una dintre marile companii de transport din România¹³, riscă să se retragă dacă vor fi sub regim de sancțiuni americane sau vor pierde facilitățile, avantajele de pe piața europeană.

România a ales să meargă pe drumul trasat de Administrația Trump, fiind conștientă că opțiunea sa va contribui la divizare și în cadrul UE, unde unele state sunt foarte atrase de investițiile chineze. De asemenea, în urma anulării participării unor firme chineze la construirea de infrastructuri în România, relațiile dintre București și Beijing s-au răcit semnificativ în 2019-2020. China percepe România ca fiind un aliat fidel al SUA. O parte din clasa politică românească se teme de asemenea de supraîndatorare economică, în cazul participării la proiecte din cadrul Noului drum al mătăsii (BRI) și de formarea unui lobby politic pro-chinez tot mai vizibil. România face parte deja din *Inițiativa celor trei mări*, lansată de Croația și Polonia alături de alte state europene și încurajată masiv de Washington, ca parte a strategiei de a limita pătrunderea influenței ruse și chineze în Europa de Est. De asemenea, China e un adversar al ideii de alianță militară permanentă, NATO fiind un exemplu, dar niciodată nu a comentat negativ asupra apartenenței României la Alianță. De asemenea, ca stat UE, România participă la formatul 16 plus unu, al statelor central-est europene ce cooperează cu China.

Concluzii

Pozițiile și strategiile de limitare a puterii Chinei nu sunt apanajul lui Trump sau al președinților republicani. Dacă va fi ales președinte, Biden va continua pe această linie, din motive de politică internă și internațională. Beijingul nu va da un acces larg pe piața sa firmelor și produselor sau serviciilor americane, deoarece ar lovi în producătorii autohtoni și nu ar mai putea exporta masiv, pe scară gigantică, decât în compensație cu deschiderea pieței interne. E puțin probabil să accepte așa ceva, oricum nu câtă vreme Xi Jinping deține frâiele puterii. Milioane de americani și milioane de chinezi vor cunoaște sărăcia pe termen lung, chiar șomajul, fiind dependenți de ajutorul din partea statelor. Dar SUA, mai puțin dependente de exporturi decât China și cu o economie mai sofisticată, au șansa să iasă mai repede din recesiune. Așadar relația China-SUA tinde să devină un joc de sumă nulă, în

care nimeni nu își permite să piardă iar orice cedare în zona economică, cu vaste consecințe sociale, va muta competiția, și mai acerb, spre alte domenii, de exemplu cel militar și tehnologic, dar și domeniul spațial. Mecanismul de dilema a securității, faimoasa Capcană a lui Tucidide, poate duce la exacerbară tensiunilor, în condițiile în care liderii chinezi și cei americani nu fac pași înapoi în caz de criză, spre a nu părea slabi pe plan intern.¹⁴ Dar dependența chineză de piața americană ca principal absorbant al bunurilor *made in China*, inferioritatea militară a Chinei față de SUA (de exemplu în arme nucleare și portavioane), lipsa de aliați puternici ai Beijingului, fac puțin probabil scenariul unui atac chinez contra SUA, în timp ce Trump nu ar putea porni la război fără aprobarea Congresului, în afară de scenariul autoapărării.

China e încă relativ ușor de descurajat la nivel sistemic iar SUA nu au interes deocamdată să declanșeze o acțiune militară antichineză. Însă războiul hibrid există deja și continuă (China a găsit un bun model și profesor în Rusia) iar narațiunile opuse fac parte din el. Bătălia narațiunilor se întindește, ea este o competiție pentru obținerea legitimității pentru lideri, în plan intern dar și extern, prin convingerea opiniei publice asupra propriei versiuni a adevărului, într-o epocă numită adesea a...post-adevărului. Riscul e ca o asemenea confruntare, aseasonată cu elemente de război hibrid (fake news, atacuri cibernetice etc.) să degenereze accidental într-o luptă pe toate palierele între două dintre cele mai numeroase și mai bine înarmate națiuni din lume.

Se anunță așadar vremuri periculoase, tulburi, în care calcule eronate, bazate pe emoție și frustrare, pot împinge omenirea către mai mult conflict și mai puțină cooperare.

Note

¹ O parte din acest studiu a fost publicat anterior de autor: <http://www.contributors.ro/editorial/isteria-virusului-global-batalia-naratiunilor-despre-vinovati-vinovatie-si-posibilele-efecte-in-relatiile-internationale/>, 10 mai 2020.

² D. Russel, The 3 Flashpoints that could turn a US-China Cold War, The Diplomat, <https://thediplomat.com/2020/06/the-3-flashpoints-that-could-turn-a-us-china-cold-war-hot/>, 3 iunie 2020.

³ Chad Brown, Covid 19 could bring down the trading system, *Foreign Affairs*, 28 aprilie 2020.

⁴ China GDP sinks 6.8%, first contraction on record, <https://www.marketwatch.com/story/china-gdp-sinks-68-first-contraction-on-record-2020-04-16>, 16 aprilie 2020.

⁵ <https://www.reuters.com/article/us-china-parliament-hongkong-hong-kong-and-beijing-officials-defend-security-laws-citing-threat-of-terrorism-idUSKBN2310O9>, 25 mai 2020.

⁶ J P Kleinhans, TSMC Prepares for US China Chips decoupling, <https://technode.com/2020/05/27/tsmc-prepares-for-us-china-chips-decoupling/>, 27 mai 2020.

⁷ US and China strike 'phase one' deal to de-escalate trade war, <https://www.ft.com/content/f82cdc4c-1db7-11ea-9186-7348c2f183af>, 13 decembrie 2019.

⁸ Breakingviews – America could actually shirk its debts to China, <https://www.reuters.com/article/us-united-states-china-debt-breakingview/breakingviews-america-could-actually-shirk-its-debts-to-china-idUSKBN22G05Q>, 4 mai 2020.

⁹ J. Bartosiak, The Politics of Space, Geopolitical Futures, 25 May 2020. El sugerează un război sino-american în viitor, dar George Friedman îl contrazice, spunând că superioritatea militară și dependența economică a Chinei de SUA fac puțin probabil un război inițiat de Beijing. De asemenea, China știe că nu poate ataca prin surprindere și decisiv SUA în cosmos, un Pearl Harbour cosmic fiind aproape imposibil. Vezi GE, Friedman's Thoughts In and Around Geopolitics: Why There Won't Be a War With China, https://geopoliticalfutures.com/pdfs/friedmans-thoughts-in-and-around-geopolitics-why-there-wont-be-a-war-with-china-geopoliticalfutures-com.pdf?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_term=https%3A%2F%2Fgeopoliticalfutures.com%2F%2Fpdfs%2Ffriedmans-thoughts-in-and-around-geopolitics-why-there-wont-be-a-war-with-china-geopoliticalfutures-com.pdf&utm_content&utm_campaign=PAID+-+Everything+as+it%27s+published, accesat pe 28 mai 2020.

¹⁰ <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2143>, accesat pe 5 mai 2020.

¹¹ EU-China. A strategic outlook, <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>, 12 martie 2019. Documentul a fost asumat de Comisia Europeană și Înalțul Reprezentant pentru Politica Externă și de Securitate al UE.

¹² Daniel Egel, Howard J. Shatz, Krishna B. Kumar, Ted Harshberger, "Defence Budget Implications of the Covid 19 Pandemic", <https://www.rand.org/blog/2020/04/defense-budget-implications-of-the-covid-19-pandemic.html>, 7 aprilie 2020.

¹³ A. Pop, Cum a preluat China controlul unei părți importante din Portul Constanța, https://newsweek.ro/investigatii/cum-a-preluat-china-controlul-unei-parti-importante-din-portul-constanta?fbclid=iwar16lbcg_ybgkny3u7fns8s6og5jo06cusszkgox-by1fhfdbh0t2dvojyq, 2 iunie 2020.

¹⁴ Graham Allison, Could Donald Trump's War Against Huawei Trigger a Real War With China?, <https://nationalinterest.org/feature/could-donald-trump%E2%80%99s-war-against-huawei-trigger-real-war-china-162565?page=0%2C1>, 11 iunie 2020.

ABSTRACT

Even before the spreading of the Covid 19 pandemic, USA and China were engaged in a dangerous geopolitical and economic game, each of them wanting to be number one in the international system and prevent the other to do the same. The current medical and economic crisis showed that Washington and Beijing are more enclined to increase their rivalry and try to expand its economic and strategic assets, instead of putting aside rivalry for a time and cooperating for a common management of the huge economic and human consequences of the pandemic. Thus, the world lacks a global leadership and the electoral-domestic factors in both the USA and China tend to become more important than the mere international affairs calculations.

Cuvinte cheie: pandemie, Covid 19, China, SUA, rivalitate, cooperare, cursa înarmărilor, aliați, securitate

Șerban F. Cioculescu (PhD in political sciences) is a senior researcher at the Institute for Political Studies of Defence and Military History and a visiting professor (lecturer) at the University of Bucharest, Department of Political Sciences.

Noua orientare a Germaniei în politica internațională. Influența pandemiei de coronavirus

Sorin-Vasile NEGOIȚĂ

Germania, cea mai avansată economie din „zona Euro” și una din cele mai puternice economii ale lumii, a manifestat, o perioadă îndelungată, o atitudine „echidistantă”, de așteptare, pe scena politică internațională. Motivele au fost diverse și au pornit de la „tradiția istorică” de dinainte de 1945 și de la realitatea dată de faptul că, după căderea Cortinei de fier, Germania a fost înconjurată numai de aliați și parteneri, cu care deține de ani buni relații de cooperare și au continuat cu frecvențele disputate de pe scena politică internă în privința folosirii diplomației sau impunerii forței în relațiile internaționale, până la percepția scăzută în fața opiniei publice în ceea ce privește participarea organismului militar la misiuni internaționale. Plecând de la aceste „limitări”, este lesne de înțeles comportamentul precaut de până acum al Berlinului în plan internațional.

În ultimii ani însă, în contextul în care provocările de securitate cu care se confruntă Europa pun tot mai des sub semnul întrebării „temeinicia construcției europene”, iar relația transatlantică devine tot mai „subredă”, creând astfel incertitudini și neliniști în privința asigurării securității europene, Germania se arată tot mai interesată să-și asume responsabilități suplimentare pentru asigurarea securității internaționale și în mod deosebit a Europei, cu obiectivul principal de „apărare a drepturilor omului, libertății, democrației, statului de drept și a dreptului internațional”¹. Mai mult ca niciodată, anul 2020, care a debutat cu stângul pentru Europa după răspândirea

neasteptată a virusului SARS-CoV-2, „importat” din China, i-ar putea oferi Germaniei provocări reale și oportunități pe măsură pentru preluarea inițiativei și afirmarea sa ca lider european și mondial.

Noi evoluții pe scena politică internațională și locul Germaniei în derularea evenimentelor

Ordinea internațională, pe care Statele Unite ale Americii (SUA) și Europa au reușit să o creeze și să o susțină cu succes după Al Doilea Război Mondial, în care a fost promovat „sistemul multilateral de guvernare globală bazat pe reguli și valori”, este supusă în ultima perioadă la tot mai multe provocări și presiuni. Acestea sunt generate, pe de o parte de acțiunile „egocentriste” și naționaliste ale principalilor actori mondiali și de dorința unor state de a primi un loc la „masa celor puternici”, iar pe de altă parte de fragilitatea altor state, și chiar „prăbușirea completă” a lor, care a dus la destabilizarea unor întregi regiuni, precum cele din Africa și Orientul Mijlociu și care au stârnit conflicte violente și au provocat valuri de migrație în masă². Nu în ultimul rând, pandemia de coronavirus, care s-a declanșat la începutul acestui an în China și s-a răspândit rapid în toate statele lumii, a stârnit și mai mult sentimentele izolaționiste și naționaliste și a adâncit „falia” care s-a creat în ultima perioadă între principalii actori globali.

Există, în acest sens, mai multe aspecte care afectează din plin ordinea internațională. Astfel, SUA, liderul de necontestat al lumii occidentale, nu mai doresc să-și asume rolul de lider global și încearcă să-și „diminueze activitatea” în unele zone de interes. Mai mult, actuala Administrație de la Washington respinge ideea unei comunități internaționale și, sub sloganul „America first” („America înainte de toate”), consideră că fiecare țară ar trebui să se ocupe de ea însăși și să pună propriile interese mai presus de cele ale unei terțe părți. Pe același palier, aliatul „de facto” al SUA, Uniunea Europeană (UE), odată cu „dezertarea” Marii Britanii (Brexit), a devenit tot mai fragilă și mai fragmentată și nu este în măsură să exprime întotdeauna o poziție comună a propriilor membri în problemele importante cu care se confruntă: fenomenul migraționist, problemele de mediu, acțiunea comună în situații de urgență, care a ieșit foarte bine în relief când s-a pus problema gestionării pandemiei de coronavirus și, nu în ultimul rând, definirea unei concepții unitare privind securitatea și apărarea europeană. Mai mult, consecințele imprevizibile ale alegerilor legislative din ultimii ani în unele state europene (Italia, Franța, Ungaria, Polonia), în care elementul iliberal, „naționalist”, a câștigat teren în fața forțelor democratice, a adâncit și mai mult divergențele și modul de exprimare din interiorul Uniunii.

Într-o altă abordare, țări precum Rusia, China, India sau Brazilia, care au evoluat în ultima vreme atât din punct de vedere politico-militar, dar și economic, emit tot mai multe pretenții pentru a deveni „jucători cu drept de decizie” în cadrul unor instituții internaționale, precum Organizația Națiunilor Unite (ONU), Fondul Monetar Internațional (FMI) sau Banca Mondială. Mai mult, așa cum arăta președintele german, Frank-Walter Steinmeier, la Conferința de securitate de la München din februarie acest an, Rusia a anexat Crimeea fără respectarea dreptului internațional și, prin aceasta, „și-a construit din nou un instrument politic din folosirea forței militare și schimbarea violentă a frontierelor pe continentul european”, creând astfel „incertitudine, imprevizibilitate, confruntare și pierderea încrederii”³. În același timp, China, care a avut o ascensiune economică fulminantă în ultimul

timp, considerând piața mondială drept bază pentru o creștere și un succes economic continuu, „acceptă dreptul internațional doar selectiv, acolo unde nu contravine propriilor interese”⁴. Mai mult, încearcă să folosească „haosul” creat de răspândirea virusului SARS-CoV-2 pentru extinderea zonelor sale de influență.

În acest context, un alt lider german important, ministrul de externe Heiko Maas, afirma de la aceeași tribună, că, în prezent, se află „în dezvoltare” o nouă ordine internațională, care nu prea mai are de-a face cu principiile „liberale” sau „bazate pe reguli sau norme”⁵. Acesta consideră că responsabilitatea apariției acestei noi ordini internaționale nu își are rădăcinile în „ascensiunea” Chinei, care este vizibilă de zeci de ani și nici în diminuarea importanței strategice a Europei după încheierea Războiului Rece, ci mai degrabă în sfârșitul „*epocii omniprezenței forțe polițienești mondiale americane*”, cu referire la implicarea SUA în rezolvarea crizelor din Orientul Mijlociu sau Africa. Totul se datorează schimbării radicale de atitudine a Administrației Trump față de ordinea mondială și nicidecum scăderii puterii militare sau economice a acestora⁶. În aceste condiții, tot mai multe state au început să sfideze sistemul multilateral și încearcă să promoveze bilateralismul discriminatoriu, naționalismul economic și protecționismul.

În plus, slăbirea conceptului de multilateralism este determinată și de schimbările politice care au avut loc în ultimii ani în unele țări occidentale, prin apariția unui nou tip de lider politic, care își concentrează efortul pe interesul național strict definit, în dauna beneficiilor comune ale bunurilor publice globale. În acest fel, sunt preferate coalițiile de putere flexibile, de scurtă durată, alianțelor strategice, pe termen lung⁷. Pe fondul acestor evoluții, atât vechile democrații europene (Germania, Franța, Marea Britanie), alături de SUA, dar și Rusia și mai nou China și India, luptă cu toate forțele și mijloacele la dispoziție pentru a oferi un leadership global, în timp ce ordinea internațională este supusă în ultima perioadă unei presiuni tot mai crescânde.

În tot acest timp, Germania, una din principalele susținătoare ale multilateralismului, a beneficiat din plin de „ordinea liberală” globală și europeană. De la căderea Zidului Berlinului

și reîntregirea sa pașnică în urmă cu trei decenii, contrar numeroaselor temeri sau chiar speranțe de contrariu ale unor actori din mediul politic internațional, Germania a trecut printr-o serie de transformări remarcabile, cu o ascensiune importantă în plan economic. Prin urmare, statul german este interesat ca acest status quo multilateral să fie pe cât posibil păstrat.

Pe de altă parte, politica externă și de securitate a Germaniei a prezentat, cel puțin în ultimii 20 de ani, un nivel ridicat de continuitate, susținut de toate guvernele de coaliție care s-au succedat la putere⁸. Aceasta, care se bazează pe o rețea densă de legături instituționale, a avut ca principală trăsătură abordarea acțională de tip „aliat”, multilaterală. În acest sens, obiectivul principal declarat ale acesteia a fost, și rămâne, integrarea continuă europeană, fără însă a omite menținerea și consolidarea parteneriatului transatlantic, într-un „cadru decizional” oferit și condus de ONU. Concomitent, Germania a manifestat în permanență o atitudine hotărâtă de combatere a acțiunii unilaterale pentru rezolvarea problemelor apărute în spațiul internațional, cu toate că există numeroase exemple care pun la îndoială credibilitatea acesteia ca apărător al multilateralismului⁹.

Aspirațiile Germaniei pe plan internațional

În ultima perioadă, pe măsură ce puterea statului german a crescut, a apărut evidentă dorința Germaniei de implicare mai activă în politica internațională, pentru afirmarea acesteia ca mare putere, atât la nivel global, dar mai ales la nivelul UE. Aceasta, în contextul în care situația globală de securitate este tensionată, iar lumea a devenit „tot mai puțin occidentală” („Westlessness”), termen cu care fostul diplomat german Wolfgang Ischinger a încercat, în Raportul Conferinței de securitate de la München¹⁰ din acest an, să tragă un semnal de alarmă asupra pierderii valorilor și a direcției strategice a „Occidentului”. Aceste aspecte crează un sentiment larg de disconfort și neliniște în fața creșterii incertitudinii viitorului și destinului Occidentului, în condițiile în care acesta

este amenințat constant de ascensiunea iliberalismului și revenirea la naționalism.

În acest context, Germania se consideră din ce în ce mai îndreptățită și se declară pregătită să devină un „jucător cheie” în consolidarea instituțiilor globale și multilaterale, pentru asigurarea securității, păcii și stabilității internaționale într-o lume bazată pe reguli. Totodată, își propune, alături de celelalte state europene, să sprijine consolidarea securității și apărării europene și construirea unei Europe mai puternice, fără însă a neglija relația transatlantică. Astfel, cu o rețea de legături bilaterale, multilaterale, europene și transatlantice bine definită, Germania consideră că i se poate conferi legitimitatea politică necesară pentru exercitarea unei influențe în Europa și în lume, inclusiv prin asumarea unor responsabilități extinse și chiar a leadership-ului internațional.¹¹

Pentru îndeplinirea acestui deziderat, în condițiile modificărilor care au loc în mediul global de securitate, Guvernul german este conștient că trebuie să investească mai mult în propria securitate și apărare, și în primul rând, trebuie să-și crească cheltuielile pentru apărare pentru a ajunge la cei 2% din produsul intern brut (PIB), așa cum de altfel s-a angajat, împreună cu celelalte state membre NATO, în urmă cu 6 ani, la Summit-ul NATO din Țara Galilor.

Dacă până în anul 2014, bugetul militar al Germaniei s-a menținut undeva în jurul valorii de 1,2% din PIB, începând cu următorul an (vezi grafic), acesta a început să crească relativ constant, ajungând la o valoare cu aproximativ 40% mai mare în 2020, anul trecut având chiar un salt de 12% față de 2018 (1,35% din PIB). Întâmplător sau nu, această decizie pentru creșterea cheltuielilor militare a coincis cu momentul în care pe plan mondial au avut loc o serie de evenimente care se pare că au contribuit substanțial la schimbarea viziunii politicului de la Berlin, dar și a opiniei publice din Germania: anexarea „ilegală” a Crimeei de către Rusia și declanșarea crizei ucrainene, creșterea amenințărilor teroriste determinate de ascensiunea grupării teroriste Statul Islamic (ISIS) și multiplicarea fenomenului migraționist, elemente care puteau oricând periclita securitatea și apărarea europeană, și

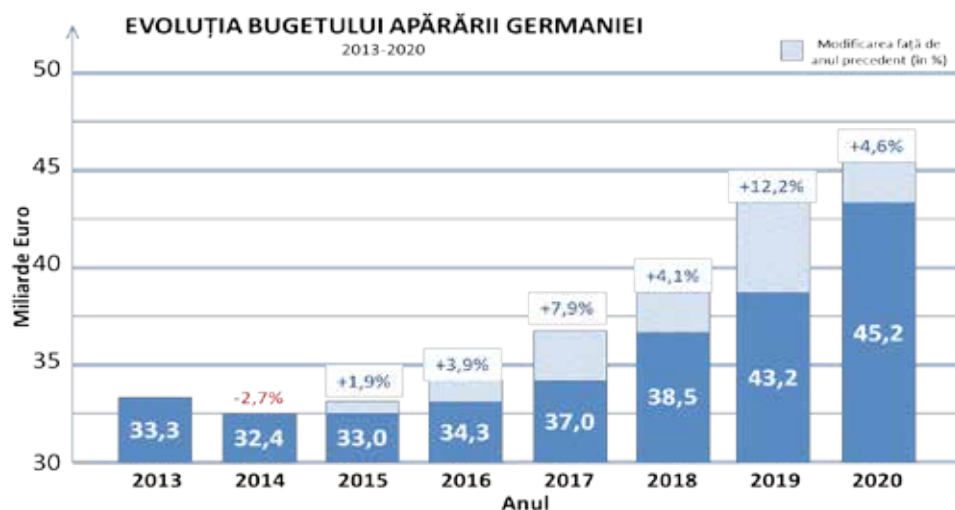

Fig. 1 – Evoluția Bugetului pentru apărare al Germaniei în perioada 2013-2020. Sursa: Bundeswehr.de¹²

implicit a statului german. Se poate afirma astfel, că anul 2014 a constituit doar momentul declanșator al noii viziuni a Berlinului în ceea ce privește schimbarea paradigmei de securitate și apărare, aspect care avea să ducă la ajustarea documentelor naționale și departamentale de planificare în următorii ani, concomitent cu definirea și implementarea unei noi arhitecturi a Armatei Federale (Bundeswehr) - *"Carta Albă cu privire la politica de securitate și viitorul Bundeswehr-ului"*¹³(2016), *"Concepția Bundeswehr-ului"*¹⁴ și *"Profilul de capacitate al Bundeswehr-ului"*¹⁵(ambele 2018).

Conștientizând astfel provocările existente la adresa securității Europei, pentru anul 2020, Parlamentul german a aprobat cel mai mare buget militar de până acum, care depășește 45 mld. Euro (1,38% din PIB), cu o alocare suplimentară pentru misiunile internaționale și angajamentele NATO ale Bundeswehr-ului. Referindu-se la acest aspect, ministrul federal al apărării, Annegret Kramp-Karrenbauer, supranumită AKK, a declarat anul trecut (07.11.2019) la Universitatea Bundeswehr-ului din München, că *"Am recuperat enorm în ultimii ani. Și, pentru prima dată am depășit, pentru anul viitor, bariera de 50 de miliarde de dolari la suma pe care o raportăm la NATO. Este o performanță enormă. Dar încă nu este suficient, pentru că avem nevoie de creșterea la 1,5% din PIB până în 2024 și 2% nu mai târziu de 2031."*¹⁶

Înscriindu-se în logica documentelor de planificare adoptate, ministrul german al apărării a solicitat Parlamentului german, la sfârșitul anului 2019, o angajare mai activă a Bundeswehr-ului în mai multe misiuni externe și a ținut să precizeze, că statul german, asemenea altor state, trebuie să recunoască în mod deschis propriile interese politice, economice și strategice.

AKK este de părere că, într-un moment în care SUA nu mai dorește să se implice prea mult la nivel global, Europa primește noi provocări de securitate și, implicit, o țară precum Germania are datoria să se implice, să preia inițiativa și să prezinte opțiuni: *"O țară de mărimea noastră, de puterea noastră economică și tehnologică, o țară cu situația noastră geostrategică și cu interese globale de securitate, nu poate sta numai pe margine și privi"*¹⁷. Potrivit acesteia, Germania ar putea deveni mai activă în plan internațional, fiind necesară căutarea de noi parteneri de cooperare în domeniul securității, nu numai în spațiul euro-atlantic, dar și în alte zone de interes mondial, cu referire la țări precum Coreea de Sud, Japonia și India în regiunea Indo-Pacific, dar și la Australia, pentru a contracara amenințarea strategică a Chinei.

Viziunea ministrului AKK referitoare la problematica apărării și securității ar presupune schimbări structurale profunde în politica externă și de securitate a Germaniei, ceea ce

ar însemna exact „opusul” comportamentului politic de ani buni al cancelarului Merkel, care prin „absența schimbării” a militat pentru „stabilitate”.

Nu în ultimul rând, Germania va trebui să contribuie, alături de celelalte state membre, la consolidarea UE, ca garant al păcii și stabilității în Europa și ca element de influență și decizie la „masa” marilor puteri mondiale. Acest lucru presupune, în principal, disponibilitatea de a reforma și transfera suveranitatea de la nivel național la cel european în domenii de politică precum migrația, energia și mai ales apărarea. Totodată, trebuie încurajată diplomația și întărirea relațiilor cu țările mici și mijlocii cu aceeași orientare din cadrul UE¹⁸.

Politicul german ar putea constitui o „frână” în accesarea Germaniei la statutul de „lider mondial”

În urma alegerilor din 2017, puterea executivă în Germania a fost asigurată, după îndelungi negocieri, de către „Marea Coaliție” (cea de-a patra), așa-numita GroKo¹⁹, constituită din Blocul conservator al creștin-democraților (CDU/CSU) și Partidul social-democrat (SPD).

Cancelarul federal Angela Merkel (CDU), liderul de necontestat al ultimilor 15 de ani de pe scena politică din Germania, a renunțat, la finele anului 2018, la președinția creștin-democraților în favoarea mai tinerei colege Annegret Kramp-Karrenbauer. Politiciana conservatoare, considerată succesoarea „doamnei de fier” a Germaniei în fruntea viitorului Guvern federal, spre surprinderea multor observatori ai scenei politice de la Berlin, dar și a propriului partid, a anunțat, la începutul lui 2020, că se retrage din cursa pentru o candidatură la funcția de cancelar federal la alegerile prevăzute a avea loc în toamna anului viitor. Mai mult, aceasta va renunța și la președinția partidului într-un viitor previzibil, probabil în semestrul al doilea al acestui an, o dată cu desemnarea unui candidat creștin-democrat, însă s-a angajat să-și respecte mandatul primit în fruntea Ministerului federal al apărării până la sfârșitul perioadei legislative (2021).

Nu este un secret că unii observatori au pus sub semnul întrebării capacitatea de lider

național al politicianului creștin-democrat, încă din momentul preluării CDU, din cauza unor probleme și neînțelegeri cu unii membri marcanți ai formațiunii conservatoare. Totodată, analiștii politici din Germania consideră retragerea lui AKK drept un eșec al întregului CDU, care de aproape un deceniu refuză să-și redefinească propriul statut într-o lume care se află într-o continuă schimbare. Însă acest lucru nu afectează numai creștin-democrația germană, ci întreg eșicherul politic democratic din Germania, și, de aceea, este de așteptat ca liderii partidului să-și dea mâna și să strângă rândurile, pentru a se reuni ca un partid al poporului, care promovează democrația liberală și coeziunea socială și care să poată avea un cuvânt de spus pe plan internațional.

De cealaltă parte a Coaliției GroKo, social-democrații și-au ales, la sfârșitul anului trecut (decembrie 2019), o nouă conducere, „bicefală”, constituită din Norbert Walter-Borjans, fost ministru de finanțe al landului Renania de Nord - Westfalia, și Saskia Esken, deputată în Bundestag. Cei doi politicieni social-democrați, așa cum au declarat în campania electorală internă, și-au propus să se concentreze mai mult pe înnoirea partidului și revenirea la vechile concepte de stânga. Mai mult, aceștia au insistat chiar să părăsească Coaliția de guvernare, însă la Congresul din decembrie s-au limitat la o așa-zisă „renegociere” a acordului din 2018 – un set de solicitări adresate partenerilor, pentru a decide rămânerea în Guvernul Merkel.²⁰ Astfel, ei au cerut mai multă dreptate socială și coeziune, un sistem de pensii întărit, venituri corecte, chirii convenabile, dar și creșterea investițiilor și a măsurilor pentru protecția climei.

Blocul conservator condus de AKK a lăsat să se înțeleagă că nu dorește „renegocierea” vechiului acord, dar ar putea lua în considerare unele schimbări de mai mică anvergură. Pe de altă parte, conducerea creștin-democrată a fost apostrofată de mai multe voci din Uniune, care consideră că acordul de coaliție din 2018 conține deja prea multe poziții pentru social-democrați și alte compromisuri sau promisiuni suplimentare ar duce la pierderea credibilității creștin-democraților în fața electoratului și, totodată, la limitarea aspirațiilor internaționale ale Uniunii.

Ceea ce se arată însă de-a dreptul îngrijorător pentru Coaliție în ultima perioadă și care ar putea afecta serios parcursul european și mondial al statului german este faptul că ambele formațiuni politice au pierdut dramatic teren la ultimele alegeri parlamentare și regionale, în dauna Verzilor ecologiști, nu foarte vocali în problemele de politică externă, dar mai ales a partidului de extremă dreapta AfD (Alianz für Deutschland), cu o doctrină iliberală, anti-democratică, care se opune multilateralismului german și afirmării Germaniei pe plan mondial. Cu toate acestea, ultimele sondaje efectuate arată că aproape doi din trei germani susțin în continuare GroKo, cel puțin până la viitoarele alegeri din 2021.

În ceea ce privește politica externă, se pare că Germania, în actuala formulă guvernamentală, nu întrunește consensul general în privința rolului pe care și-l propune a-l juca pe scena internațională și ar putea deveni un subiect de dispută în cadrul Coaliției. Mai mult, în plan extern Germania a provocat de mai multe ori nemulțumiri în rândul aliaților: a încercat să rezolve problematica migrației prin impunerea propriilor considerente, a adoptat o atitudine relativ rezervată la dezbaterile privind viitorul Europei, a refuzat să joace rolul de lider în problematice europene extrem de sensibile, precum Brexit sau a tranșat relațiile cu unele state din afara Uniunii (Rusia, China) prin prisma propriilor interese economice.²¹ Nu în ultimul rând, pe timpul pandemiei de coronavirus a dovedit un comportament nu tocmai solidar, ba chiar a manifestat „egoism” în raport cu aliații europeni care au fost afectați puternic de răspândirea virusului SARS-CoV-2.

De asemenea, este foarte previzibil ca disensiunile în creștere din cadrul Coaliției, datorate pozițiilor diferite atât în multe probleme de politică internă, dar mai ales în ceea ce privește angajarea Forțelor armate în misiuni internaționale, să devină problematice și să aibă ca rezultat neîndeplinirea obiectivelor politicii externe și de apărare asumate de Germania. O dovadă în acest sens este discursul președintelui social-democrat Walter-Borjans la Congresul partidului din decembrie, care a calificat formațiunea condusă de el drept „anti-militaristă” și a avertizat partenerii de

coaliție față de „*militarizarea politicii externe*”. Noul președinte a fost susținut și de colegul de partid Heiko Maas, ministru de externe în Cabinetul Merkel, care a afirmat, de la aceeași tribună, că asigurarea unei păci durabile trebuie realizată la masa negocierilor și nu prin mijloace militare. Criticile lui Walter-Borjans la adresa CDU/CSU se îndreaptă și împotriva intenției exprimate de AKK de alocare a 2% din produsul intern brut pentru apărare. În acest context, liderul social-democrat a subliniat că este datoria SPD de a se opune creșterii necontenite a înarmărilor în lume.²²

Dacă cei doi „actori principali” de la Berlin vor găsi canalele de comunicare adecvate și vor pune interesul național în fața celui de partid pentru a putea „profita” de oportunitățile care par să readucă Germania în prim-planul politicii europene și mondiale, rămâne însă o întrebare, la care liderii germani vor putea oferi un răspuns probabil undeva spre sfârșitul acestui an.

Efectele pandemiei de coronavirus asupra economiei și apărării Germaniei

Afectată de criza generată de evoluția pandemiei de coronavirus, Europa se îndreaptă cu repeziciune spre o recesiune de proporții istorice, care nu va ocoli nici Germania, cea mai puternică economie a zonei Euro. Referitor la acest aspect, cancelarul german Merkel declara în martie, chiar la momentul declanșării pandemiei, că de la cel de-Al Doilea Război Mondial nu au mai existat asemenea provocări pentru națiunea germană. De altfel, din datele publicate de Oficiul federal de statistică german (Destatis), pe fondul impactului COVID-19, economia Germaniei a intrat în recesiune în primul trimestru din 2020, cu o contracție de 2,2%. Legat de acest aspect, Guvernul german a avertizat²³ că economia se va contracta în acest an cu 6,3%, fiind dependentă foarte mult de exporturi, care au scăzut în aprilie cu 31,1%, comparativ cu aceeași perioadă a anului 2019. De asemenea, s-a estimat că efectele crizei vor influența considerabil piața muncii care va avea o pierdere ce va depăși 1,5 milioane lo-

curi de muncă supuse contribuțiilor sociale, în timp ce peste 6 milioane angajați ar putea fi afectați de reducerea timpului de muncă (Kurzarbeit). Aceasta ar reprezenta „cea mai gravă recesiune din istoria republicii germane”.

Cu toate acestea, nu trebuie neglijat faptul că Germania se află în vârful ierarhiei statelor europene, cu un sistem administrativ suplu, stabil și eficient și cu o creștere economică continuă în ultimii 10 ani, ce constituie de altfel cea mai lungă perioadă de creștere înregistrată după reunificarea din 1990. Această creștere economică i-a permis să acumuleze constant un excedent bugetar în fiecare din acești ani, cu un record de 62,4 mld. Euro în 2018, ceea ce îi permite să abordeze într-o manieră „liniștitoare” criza economică care se profilează în acest an.

În acest sens, Bundestag-ul a aprobat, încă de la sfârșitul lunii martie, un „pachet financiar” fără precedent, care însumează 750 mld. Euro, la care, potrivit anunțului Guvernului federal de la începutul lui iunie, se vor mai adăuga încă 130 mld. Euro, ce vor fi „pompați” în economia germană în vederea amortizării efectelor negative ale pandemiei. Această presupune acordarea de „cash nelimitat” pentru companiile germane, concomitent cu posibilitatea amânării taxelor și impozitelor în vederea evitării problemelor de lichiditate și a falimentelor. Suplimentar, Berlinul a decis și suspendarea temporară a regulii „inviolabile” a deficitului bugetar zero²⁴, prevăzut de Constituția germană. Totodată, Bundestag-ul a decis să faciliteze accesul la beneficiile timpului de muncă redus, oferind angajatorilor germani rambursarea integrală a contribuțiilor de asigurări sociale aferente acestuia, precum și plata angajaților afectați cu 60% din ultimul salariu, respectiv 67% pentru cei cu copii.

Datorită pachetului financiar generos stabilit, dar și a celorlalte măsuri aplicate, statul german este considerat un model de eficiență în gestionarea pandemiei de coronavirus pentru celelalte state afectate. Este adevărat că, în afara fondurilor disponibile, Germania dispune de unul din cele mai performante sisteme de asistență medicală din Europa, dacă nu chiar la nivel mondial, și de o infrastructură medicală care poate pune la dispoziție echipamentele și schemele de tratament necesare, dar și de o

clasă politică matură și o populație conștientă, care a înțeles de la început că printr-o acțiune unitară și bine direcționată, dar și prin respectarea regulilor impuse, criza sanitară poate fi învinsă. Dovadă este numărul mic de persoane decedate din cauza SARS-CoV-2 raportate la total infectări (sub 5%), în comparație cu situația din alte state europene puternic afectate.

Pe de altă parte, pentru limitarea efectelor pandemiei de coronavirus, în condițiile unei contracții economice de impact, Guvernul german ar putea să ia serios în calcul eliberarea unor fonduri importante de la alte sectoare bugetare, printre care și apărarea, și redirecționarea lor către domenii vitale precum sănătatea și securitatea internă. Astfel, un scenariu negativ, cu efecte nu tocmai benefice asupra continuării programelor majore din domeniul apărării aflate în derulate, ar fi acela în care cheltuielile pentru apărare vor fi reduse, având în vedere că problematica militară nu este în totalitate susținută de clasa politică germană, iar din partea opiniei publice nu putem vorbi de o susținere prea mare. Cel mai bun scenariu, în aceste condiții, ar fi însă menținerea actualelor cheltuieli pentru apărare, pentru îndeplinirea angajamentelor asumate în context aliat sau pentru respectarea proiectelor comune derulate cu alte state.

Pe de altă parte, Germania este interesată de încurajarea industriei naționale de apărare, care a fost și ea afectată de criza COVID-19, însă nu la aceeași parametri ca celelalte sectoare de producție. În acest sens, Guvernul federal va sprijini financiar sectorul industrial de apărare autohton (10 mld. Euro), fără a aștepta un randament economic imediat, cu posibilitatea însă de a limita cât mai mult deficitul bugetar. De aceea, este de așteptat ca Ministerul federal al apărării să-și stabilească prioritățile de apărare pentru perioada următoare și să-și „creioneze” cursuri posibile de acțiune, chiar dacă acestea vor afecta mai mult sau mai puțin programele deja planificate sau aflate în derulare²⁵.

Așadar, o reducere a investițiilor militare și implicit a modernizării Bundeswehr-ului în acest an, și probabil în anii următori, va afecta serios atât capacitatea de apărare națională și aliată, dar și angajamentele Germaniei pen-

tru participarea la misiunile internaționale asumate, limitând în acest fel dorința ministrului apărării de implicare mai activă în plan internațional.

Politica europeană a Germaniei în anul pandemiei de coronavirus

În ceea ce privește politica europeană a Guvernului Merkel de până acum, aceasta nu a consemnat rezultate notabile, cu toate că în cadrul majorității formațiunilor politice de la Berlin așteptările erau destul de mari. Dacă liderii politici germani au sugerat, în mod oficial, că sunt în căutarea de noi modalități de consolidare a cooperării în Europa, de multe ori, Germania lui Merkel a adoptat o atitudine rezervată sau chiar s-a distanțat de inițiativele promovate de unii lideri europeni, și mai ales de către „partenerul tradițional” de la Élysée.

În acest sens, președintele francez Emmanuel Macron a criticat deseori Germania pentru „lipsa de reacție” în problemele importante ale Europei și a afirmat că, înainte de toate, este necesar ca UE să învețe să își exercite puterea, în caz contrar riscând „să dispară din punct de vedere geopolitic” sau îi va determina pe alții să-i determine soarta²⁶. Plecând de la aceste considerente, Germania se vede nevoită să contribuie, alături de ceilalți europeni la creșterea încrederii UE, pentru afirmarea acesteia ca jucător global pe scena politică internațională.

Anul 2020, care a creat, prin plecarea definitivă din marea familie europeană a unuia din actorii politici cu putere de decizie în cadrul UE, Marea Britanie (31 ianuarie), premisele unei schimbări reale a raportului de putere în cadrul Uniunii, ar putea oferi, în acest fel, mai multe șanse Germaniei pentru un reviriment în politica europeană. Mai mult, modul eficient cum a gestionat pandemia de coronavirus, precum și obiectivele îndrăznețe pe plan european pentru anul 2020, propuse de Guvernul federal în bilanțul de anul trecut pe prima jumătate de mandat, vin să întărească astfel statutul de lider european „sperat” de Germania.

De altfel, așa cum se cunoaște, Guvernul federal german va prelua, la jumătatea acestui an, președinția prin rotație a Consiliului UE,

care, potrivit mai multor observatori politici, ar putea oferi șansa unei „reînvieri” a Europei în acest moment de grea încercare. Aceasta s-ar putea baza pe coeziunea structurală între statele membre UE, dar totul depinde în mare măsură de disponibilitatea de cooperare reciprocă a acestora, în pofida numeroaselor diferențe dintre ele, dar mai ales pe fondul „distanțărilor” din timpul pandemiei de coronavirus cu care s-a confruntat Europa și care a produs „pagube” însemnate „solidarității europene”, de care nici Germania nu este străină.²⁷

În acest context, Berlinul își propune demararea unor inițiative pentru susținerea unei Europe „puternice și suverane”, în care Germania să joace un rol central, mediator și echilibrat. Astfel, cu două săptămâni înainte de preluarea mandatului de șase luni la cârma Europei, cancelarul federal Angela Merkel a prezentat prioritățile președinției germane a Consiliului UE, care are ca obiectiv principal relansarea economiei europene, puternic afectată de criza generată de pandemia de coronavirus și pentru construirea unei Europe mai reziliente în fața unor asemenea situații. Motto-ul președinției germane sună destul de optimist „*Împreună să facem Europa din nou puternică*”, în condițiile în care criza generată de pandemie a demonstrat că statele europene, care se diferențiază considerabil din punct de vedere economic, nu pot gestiona de sine stătător o criză medicală și sunt astfel dependente unele de altele în furnizarea de servicii și materiale medicale. Concluzia cancelarului Merkel este că o astfel de criză nu poate fi depășită decât colectiv și, în acest sens, a afirmat că „*Solidaritatea și coeziunea nu au fost niciodată la fel de importante pentru Europa ca în prezent*”²⁸.

Pe lângă măsurile avansate pentru depășirea crizei, Merkel propune și alte priorități pe timpul președinției, care vor încerca să schimbe fundamental modul de conviețuire în Europa. Astfel, protecția mediului și trecerea la o economie care să nu mai depindă de schimbările climatice („Green Deal”), digitalizarea economiei și a societății, precum și asumarea de către Europa a mai multor responsabilități la nivel global sunt cele mai importante provocări în perioada iulie-decembrie pentru Berlin, care ar putea constitui de altfel domenii în care Germaniei ar putea să-i revină un rol cheie.

Totodată, Guvernul federal pledează pentru un rol mai mare al Europei în Africa, un subiect major aflat de ceva timp în dezbaterile statelor europene fiind problematica migrației, unde Germania a avut până în acest an abordări care au generat numeroase nemulțumiri în rândul unor aliați europeni. Pe de altă parte, în ceea ce privește China, Germania o consideră „*un partener strategic*” al UE și astfel dorește un „*dialog deschis*” cu Beijing-ul, pentru cooperarea în domenii importante precum protecția mediului și protejarea investițiilor din UE.

Un alt subiect pe agenda președinției l-ar putea constitui, potrivit șefului diplomației germane, Heiko Maas, demararea discuțiilor pentru înființarea unui Consiliu de Securitate European, „*pentru a servi ca un loc unde se re-unesc acțiunile politicii externe și de securitate ale europenilor, în cadrul instituțional al UE și în afara acestuia. (...) locul în care putem crea nucleul viitoarei politici externe și de securitate europene de care vom avea nevoie în vremuri tulburi.*”²⁹. Această inițiativă este o idee mai veche, promovată de președintele Macron pe timpul campaniei sale electorale din 2017 și reiterată, un an mai târziu, de cancelarul german Angela Merkel în fața Parlamentului European, care își propune, în principal, să ofere „*o alternativă mai suplă și implicit mai eficientă la mecanismele greoaie de funcționare ale actualului lanț de decizie strategică al UE pe teme sensibile de securitate europeană*”³⁰. Maas propune ca în acest proiect, care să aibă Washingtonul drept partener cheie, să fie implicată și Marea Britanie, chiar dacă aceasta a părăsit UE. Totodată, este de așteptat ca pe timpul președinției germane să fie clarificate și relațiile viitoare dintre Londra și Bruxelles, care să aibă la bază principii echitabile de cooperare, unul din obiectivele principale în sarcina Guvernului german legat de acest aspect fiind „apărarea pieței comunitare”.

Nu în ultimul rând, Guvernul german va trebui să coordoneze negocierile pentru finalizarea Acordului privind cadrul financiar multianual al UE (bugetul comunitar) pentru perioada 2021-2027. În condițiile plecării Regatului Unit, al doilea cel mai mare contributor la bugetul UE după Germania, suma plăților nete se va diminua puternic, iar distribuția

fondurilor, care va fi afectată suplimentar de criza generată de pandemia de coronavirus, va necesita o renegociere semnificativă, care ar putea prezenta riscuri pentru coeziunea UE. În acest sens, Germania și Franța au lansat un „plan de relansare”³¹ îndrăzneț, care a stat la baza prezentării, de către șefa Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, pe 27 mai, în fața Parlamentului European, a proiectului pentru viitorul cadru financiar multianual (1100 mld. Euro), la pachet cu o propunere de creare a unui fond generos de relansare economică „Next Generation EU”, în valoare de 750 mld. Euro (500 mld. în subvenții și 250 mld. sub formă de împrumuturi), menit să diminueze efectele crizei generate de pandemia de coronavirus. Astfel, Cancelaria de la Berlin va trebui să dovedească abilități deosebite în negocierile care vor urma în vara acestui an, în condițiile în care patru state „rebele” ale UE (Austria, Olanda, Suedia și Danemarca) nu acceptă varianta Comisiei Europene și susțin acordarea „ajutorului” îndeosebi ca împrumut rambursabil.

Toate aceste obiective ambițioase se vor afla sub umbrela „surprinzătoare” pandemii de coronavirus, care a „*scufundat UE într-o criză fără precedent pentru sănătatea publică și economie*”³² și care va avea un „impact major” asupra deciziilor europene. De aceea, cea mai mare provocare a președinției germane a Consiliului UE va fi, fără echivoc, capacitatea UE de a gestiona această criză, care a pus la grea încercare economiile și sistemele de sănătate din țările membre UE. Referitor la acest aspect, ministrul de externe german, Heiko Maas, a declarat pentru publicația „Welt am Sonntag”, la începutul lunii aprilie, că pandemia de coronavirus va constitui subiectul principal de pe agenda UE pe timpul președinției Germaniei: „*O vom face o «Președinție-Corona», pentru a depăși pandemia și urmările ei.*”³³. Acesta a mai adăugat că „*Scopul nostru este ca Europa să iasă din această criză mai puternică, mai solidară și mai încrezătoare decât a intrat.*”

Așadar, Angela Merkel are ca obiectiv principal, la ultima sa președinție a Consiliului UE, condusă în calitate de cancelar federal, să soluționeze cea mai gravă provocare de la înființarea Uniunii Europene, criza coronavirusului și prin aceasta să readucă în prim-pla-

nul politicii europene mult „blamata” „solidaritate europeană”, prevăzută de Tratatul UE și „călcată în picioare” exact în momentul în care trebuia să se dovedească mai eficientă. Totodată, Berlinul va trebui să mobilizeze toate statele membre UE pentru a aloca suficientă energie în vederea reconstrucției economiei europene și a redobândirii competitivității internaționale, dar și pentru dezvoltarea unei politici comune în domeniul sănătății, pentru construirea unui sistem de sănătate eficient în toate țările UE și pentru consolidarea rezilienței UE în fața unor viitoare pandemii.

Perspectivă politică externă a Germaniei în anul 2020

Având în față numeroasele provocări existente în mediul internațional, se așteaptă o relansare a politicii externe a Berlinului și o implicare mai activă a acestuia pentru creșterea rolului statului german pe scena europeană și internațională, cu scopul vădit de rezolvare a multiplelor probleme cu care se confruntă omenirea.

Este posibil ca Germania să încerce, în perioada următoare, o reorientare a relațiilor sale cu statele membre UE. În acest sens, în ultimii ani s-a putut observa o oarecare reticență și chiar distanțare față de Franța lui Macron, o contracandidată cu șanse reale la titlul de lider în spațiul european, mai cu seamă după „debarcarea” Marii Britanii, dar în ultima perioadă se pare că Berlinul a revenit la gânduri mai bune și a adoptat o atitudine mai cooperantă în raport cu Parisul. Totodată, mulți analiști se așteaptă la o apropiere a Germaniei de statele din centrul și estul Europei, dovadă fiind încercările liderilor de la Berlin de a se apropia de Grupul de la Vișegrad (V4). O inițiativă în acest sens a fost demarată chiar de către opoziție, care, prin vocea liberalilor (FDP), a solicitat promovarea unei cooperări strategice instituționalizate cu statele membre ale V4.

Pe de altă parte, în condițiile în care Marea Britanie a părăsit UE, Germania se vede obligată să dezvolte o politică de reorganizare a relației sale pe termen lung cu aceasta, mai ales că este greu de previzionat în ce direcție va

evolua cooperarea statului insular cu Europa continentală, de îndată ce relațiile economice vor fi redimensionate.

În ceea ce privește relațiile transatlantice, Berlinul și-a reafirmat angajamentul față de parteneriatul cu SUA, dar se arată rezervat în legătură cu colaborarea dintre cancelarul Merkel și președintele Trump. Solicitățile repetate ale președintelui american referitoare la creșterea procentului din PIB alocat bugetului apărării adresat europenilor, și în mod expres Germaniei, precum și reacțiile de condamnare ale oficialilor americani în privința gazoductului Nord Stream 2, sunt motive destul de clare, care ne arată că, în perioada imediat următoare, nu poate fi vorba de o „relansare” a relațiilor americano-germane. De asemenea, denunțarea acordului iranian de către Washington a pus în gardă Berlinul, astfel că este așteptată o susținere din partea Guvernului Merkel a necesității de dezvoltare a capacităților de apărare națională și europene.

În privința relațiilor Germaniei cu Rusia, acestea rămân deocamdată afectate de anexarea Crimeei și de conflictul „întreținut” din estul Ucrainei, însă Berlinul încearcă, într-o manieră diplomatică, să mențină relații cât se poate de cordiale cu Moscova. Este evident faptul că statul german are interese economice în Rusia, dovadă fiind continuarea finalizării sistemului de conducte Nord Stream 2, în pofida criticilor unor state aliate și parteneri ale UE și mai ales a sancțiunilor de la sfârșitul anului trecut aprobate de SUA pentru firmele care contribuie la instalarea conductelor de transport al gazelor în Marea Baltică.³⁴

În ultimii ani, Germania se arată interesată de intensificarea cooperării cu statele din Balcanii de Vest, o regiune extrem de „căutată” din punct de vedere economic, dar mai ales datorită importanței politico-strategice a acesteia, oferind deopotrivă oportunități, dar și provocări, care ar putea influența într-o măsură foarte mare securitatea și apărarea europeană. Așadar, prin intensificarea cooperării în Balcanii de Vest, Germania urmărește integrarea europeană a statelor din această regiune, care, pe de o parte, ar limita, pe cât posibil, influența tot mai „agresivă” a Rusiei, Chinei și statelor arabe în zonă, și chiar a aliatului Turcia, dar ar contribui și la eliminarea posibilităților

amenințări teroriste, care ar putea să aibă ca bază de plecare zona balcanică pentru a se îndrepta spre principalele centre politice și economice ale Europei.³⁵

În același timp, Germania se va implica activ pentru menținerea acordului nuclear iranian și, în acest sens, a declanșat împreună cu celelalte două state europene co-semnatore, Franța și Marea Britanie, mecanismul de reglementare a diferendelor, pentru a constrânge Teheranul să revină la respectarea angajamentelor asumate prin tratat. În plus, este posibilă organizarea unei reuniuni de conciliere cu Teheranul, pentru a menține acordul în pofida retragerii SUA.

Nu în ultimul rând, Germania își va îndrepta mai susținut atenția în direcția Extremului Orient, pentru dezvoltarea relațiilor sale cu statele din Asia de Est (China, Japonia), bazate în special pe interese economice. De asemenea, Germania își propune să facă pași concreți în privința crizei din Ucraina, va susține procesul constituțional din Siria și va acorda o atenție deosebită pentru relansarea relațiilor de cooperare cu țările africane, atât în ceea ce privește problematica migrației, cât și în vederea reglementării situației de securitate în regiune (Mali).

Endnotes

¹ Merkel, Angela: *Cuvânt preliminar la Carta albă 2016*, disponibil la <https://www.bmvg.de/de/themen/weissbuch>, accesat la 23.04.2020

² Steinmeier, Frank-Walter: *Germany's New Global Role* (Noul rol global al Germaniei), în: *Foreign Affairs* (iulie/august 2016), disponibil la: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2016-06-13/germany-s-new-global-role>, accesat la 23.10.2018

³ Steinmeier, Frank-Walter: *Opening of the Munich Security Conference* (Deschiderea Conferinței de securitate de la München), 14th February 2020, disponibil la: <https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/EN/Frank-Walter-Steinmeier/Reden/2020/02/200214-Munich-Security-Conference.html>, accesat la 19.02.2020

⁴ Steinmeier, Frank-Walter: *Opening of the Munich Security Conference*, op.cit. ibidem pct.3.

⁵ Maas, Heiko: *Rede von Außenminister Heiko Maas bei der 56. Münchner Sicherheitskonferenz* (Discusul ministrului de externe Heiko Maas la a 56-a Conferință de Securitate de la München), 14 februarie 2020, disponibil la: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/maas-muesiko/2306680>, accesat la 19.02.2020

⁶ Negoită, Sorin-Vasile: *Germania apără „ideea de Ocident” în contextul incertitudinilor din Europa și la nivel*

mondial, 19 februarie 2020, disponibil la: <https://monitorulapararii.ro/analize-opinii/analize-sinteze>, accesat la 19.02.2020.

⁷ Hillebrand, Rainer: *Germany and the New Global Order: The Country's Power Resources Reassessed* (Germania și Noua Ordine Globală: Resursele de putere ale țării reevaluate), 22nd September 2019, disponibil la: <https://www.e-ir.info/2019/09/22/germany-and-the-new-global-order-the-countrys-power-resources-reassessed/>, accesat la 23.03.2020.

⁸ Este vorba de social-democrați și ecologiști (1998-2005), de creștini-democrați și liberali (2009-2013) sau de creștini-democrați și social-democrați (2005-2009 și 2013-2020)

⁹ Negoită, Sorin-Vasile: *Germania și multilateralismul în contextul securității europene*, în Monitor Strategic nr.1-2/2019, disponibil la: <http://ispaim.mapn.ro/app/webroot/fileslib/upload/files/Monitor%20Strategic/ms122019.pdf>, accesat la 23.03.2020.

¹⁰ *Munich Security Report 2020* disponibil la: <https://securityconference.org/publikationen/munich-security-report-2020/>, accesat la 02.04.2020.

¹¹ Negoită, Sorin-Vasile: *Politica de securitate și apărare a Germaniei. De la "Carta Albă 2016" la "Noua Concepție a Bundeswehr-ului 2018"*, în Monitor strategic nr. 3-4/2018, disponibil la: <http://ispaim.mapn.ro/app/webroot/fileslib/upload/files/Monitor%20Strategic/ms342018.pdf>, accesat la 23.03.2020.

¹² Site:<https://www.bundeswehr.de/de/ueber-die-bundeswehr/modernisierung-bundeswehr/verteidigungshaushalt-trendwende-finanzen>, accesat la 22.04. 2020.

¹³ *Das Weissbuch 2016* (Carta Albă 2016), disponibil la: <https://www.bmvg.de/de/themen/weissbuch>, accesat la 02.04.2020

¹⁴ *Die Konzeption der Bundeswehr* (Concepția Bundeswehr-ului), disponibil la: <https://www.bmvg.de/de/aktuelles/konzeption-der-bundeswehr-26384>, accesat la 02.04.2020

¹⁵ *Neues Fähigkeitsprofil zur Modernisierung der Bundeswehr* (Profilul capabilităților viitoare pentru modernizarea Bundeswehr-ului), disponibil la: <https://www.bmvg.de/de/aktuelles/neues-faehigkeitsprofil-der-bundeswehr-27550>, accesat la 02.04.2020. Spre deosebire de Carta albă și Concepția Bundeswehr-ului, Profilul de capacitate nu este un document public.

¹⁶ Kramp-Karrenbauer, Annegret: *Rede der Ministerin an der Universität der Bundeswehr München* (Discursul ministrului apărării la Universitatea Bundeswehr-ului de la München), 7 noiembrie 2019, disponibil la: <https://www.bmvg.de/de/aktuelles/rede-der-ministerin-an-der-universitaet-der-bundeswehr-muenchen-146670>, accesat la 23.03.2020

¹⁷ Hoffmann, Kristina: *Mehr Einsätze, mehr Geld, mehr Struktur* (Mai multe misiuni, mai mulți bani, mai multe structuri) în ZDF Heute, 7 noiembrie 2019, disponibil la: <https://www.zdf.de/nachrichten/heute/kramp-karrenbauer-will-bundeswehr-mehr-ins-ausland-schicken-100.html>, accesat la 06.04.2020

¹⁸ Hillebrand, Rainer: *Germany and the New Global Order* – op.cit. ibidem pct.7

¹⁹ **GroKo** - Marea Coaliție (în germană: **Große Koalition**) descrie în Germania modernă o coaliție de guvernare a celor două mari partide reprezentate în Parlament. În

majoritatea cazurilor (dar nu neapărat), aceasta înseamnă o coaliție a Uniunii creștin-democrate (formată din partidele surori CDU și CSU) și a social-democraților (SPD). După rezultatul neconcludent al alegerilor federale germane din 2005, niciuna dintre coalițiile tradiționale nu a putut forma un guvern majoritar. Era posibilă o coaliție cuprinzând SPD, Verzii și Partidul Democrat Socialist (PDS), dar dorința de a exclude PDS (succesorul Partidului comunist din Germania de Est) de la guvernare, a condus liderii SPD și CDU/CSU la decizia de a forma o „coaliție mărească”, cu liderul CDU Angela Merkel în funcția de cancelar și un număr egal de portofolii în Guvern pentru fiecare partid. A doua Mare Coaliție din istoria Germaniei s-a încheiat când, după alegerile federale din 2009, a fost convenită o guvernare a CDU/CSU cu Partidul liberal-democrat (FDP), formând astfel cel de-al doilea cabinet Merkel. După alegerile din 2013, a treia Mare Coaliție a fost formată de CDU/CSU și SPD. Din nou, ar fi fost posibil să se formeze un guvern de centru-stânga cu SPD, Verzii și Stânga (partidul succesor al PDS), dar s-a optat, ca și cu 8 ani în urmă, pentru o mare coaliție. Ultima Mare Coaliție, care guvernează Germania în prezent, le are în prim-plan tot pe vechile CDU/CSU și SPD, care au format Guvernul după îndelungi negocieri rezultate în urma alegerilor din toamna anului 2017. Termenul GroKo (prescurtarea pentru *Große Koalition*) a fost numit cuvântul anului 2013 în Germania. [https://en.wikipedia.org/wiki/Grand_coalition_\(Germany\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Grand_coalition_(Germany)), accesat la 23.03.2020

²⁰ Negoită, Sorin-Vasile: *Divergențele din Coaliția la putere ar putea împiedica Berlinul să devină lider mondial*, 28 ianuarie 2020, disponibil la: <https://monitorulapararii.ro/analize-opinii/analize-sinteze>, accesat la 03.04.2020.

²¹ Idem pct.20

²² Idem pct.20

²³ *Exporturile Germaniei s-au prăbușit în aprilie, reducând de patru ori excedentul comercial al celei mai mari economii a Europei*, 9 iunie 2020, disponibil la: <https://incont.stirileprotv.ro/international/exporturile-germaniei-s-au-prabusit-in-aprilie-reducand-de-patru-ori-excedentul-comercial-al-celeii-mai.html>, accesat la 11.06.2020.

²⁴ Potrivit Constituției federale nu sunt permise contractarea unei noi datorii federale de peste 0,35% din PIB („Schuldenbremse” – Frâna datoriei) și angajamentul unui buget federal echilibrat („Schwarze null” – zero negru). Aceste reguli prevăd însă și derogări în situația unei crize economice, a unei catastrofe naturale sau a unei situații de urgență extraordinară.

²⁵ Negoită, Sorin-Vasile: *Consecințe ale pandemiei de coronavirus asupra apărării Germaniei*, 12 mai 2020, disponibil la: <https://monitorulapararii.ro/analize-opinii/analize-sinteze>, accesat la 06.04.2020.

²⁶ Aprecierile președintelui francez, Emmanuel Macron, în marja Conferinței de securitate de la München, 14-16 februarie 2020, disponibil în: <https://www.dw.com/ro/o-conferință-de-securitate-in-vremuri-nesigure/a-52328156>

²⁷ Negoită, Sorin-Vasile: *Germania și „solidaritatea europeană”*, 3 aprilie 2020, disponibil la: <https://monitorulapararii.ro/analize-opinii/analize-sinteze>, accesat la 28.04.2020.

²⁸ „Wir müssen uns in Europa füreinander stark machen” (*Trebuie să facem împreună Europa mai puternică*), 18 iunie 2020, disponibil la: <https://www.welt.de/politik/ausland/article209801887/Angela-Merkel-Wir-muessen-uns-in-Europa-fueeinander-stark-machen.html>, accesat la 18.06.2020.

²⁹ Maas, Heiko: *Security for Europe* (Securitate pentru Europa), disponibil la: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/maas-security-for-europe/2265218>, accesat la 23.04.2020

³⁰ Iancu, Nicolae: *Consiliul de Securitate al Uniunii Europene, borna către Uniunea Europeană a apărării*, 3 decembrie 2019, disponibil la: <https://monitorulapararii.ro/analize-opinii/analize-sinteze>, accesat la 23.04.2020.

³¹ Negoită, Sorin-Vasile: *Când „imposibilul” s-ar putea transforma în „posibil”*, 26 mai 2020, disponibil la: <https://monitorulapararii.ro/analize-opinii/analize-sinteze>, accesat la 02.06.2020.

³² von der Burchard, Hans și Mischke, Judith: *German „Corona Presidency” plan pivots to crisis management (Planul german al „Președinției Corona”) pivotează spre gestionarea crizelor*, 30 aprilie 2020, disponibil în: https://www.politico.eu/article/germany-angela-merkel-coronavirus-covid19-european-council-presidency-seeks-to-master-crisis-management-and-eu-reform/?fbclid=IwAR3Wpf0SUUcnNljmqw8B9EyhB_PNE_IDhHf3zAwCDFOHJKP1a9mcLpNKV3c, accesat la 03.05.2020

³³ Considerațiile ministrului de externe Heiko Maas pe timpul unui interviu dat ziarului Welt am Sonntag, 4 aprilie 2020, disponibil la: <https://www.welt.de/debatte/kommentare/article207211135/Heiko-Maas-Was-Europa-aus-der-Corona-Krise-lernen-kann.html>, accesat la 28.04.2020

³⁴ Negoită, Sorin-Vasile: *Germania, Rusia și sancțiunile SUA legate de Nord Stream 2*, 13 ianuarie 2020, disponibil la: <https://monitorulapararii.ro/analize-opinii/analize-sinteze>, accesat la 06.04.2020.

³⁵ Negoită, Sorin-Vasile: *Germania și Austria – un tandem pentru (ne)liniștea Balcanilor*, 6 martie 2020, disponibil la: <https://monitorulapararii.ro/analize-opinii/analize-sinteze>, accesat la 06.04.2020.

ABSTRACT

In the context of the new security challenges facing humanity today, in an increasingly „fragile” Europe, where it is more often called into question the „solidity of European construction” and its transatlantic relationship does not seem to be „reviving”; Germany is increasingly interested in taking on additional responsibilities, for its assertion as a great power, both globally and especially at European level.

Germany considers itself increasingly empowered and ready to become a “key player” in strengthening global and multilateral institutions to ensure international security, peace and stability in a rules-based world. Therefore, in order to achieve its objectives, the German Government is aware that it have to take a series of measures, both domestically, to continue the steady economic growth so far and especially in the field of security and defense, and internationally, through a constructive European and transatlantic policy, as well as by developing cooperative relations with other democratic states in all corners of the world.

A key goal of Berlin will be to solve the worst challenge since the founding of the European Union, the coronavirus crisis and thus bring back to the forefront of European politics the much “blamed” “European solidarity” “trampled” just when it had to prove to be more effective.

The year 2020 could give Germany an extra chance for a return to European politics, especially as Berlin will take over the rotating presidency of the EU Council for six months on 1st July. That is why the German government has set many ambitious goals for this period, but the biggest challenge for the German presidency will be by far the management of the “aggressive” coronavirus pandemics, which has put to the test the economies and health systems of the EU member states.

Keywords: global order, international leader, coalition, european policy, european solidarity, responsibilities, foreign policy, pandemics

Sorin-Vasile NEGOIȚĂ is a senior researcher within the Institute for Political Studies of Defense and Military History of Bucharest. He is specialized in European and Transatlantic defense and security studies.

TABLE OF CONTENTS

GEOPOLITICAL CONSEQUENCES OF THE SARS COV 2 PANDEMICS / 3

Șerban Filip Cioculescu – Geostrategic and economic effects of the Covid 19 pandemic on the European Union / 5

Carmen Rijnoveanu – Dynamics of the transatlantic relationship under the impact of the Covid-19 crisis: consequences and evolutionary perspectives / 14

Carola Frey – The global rise of China, a cause of concern for NATO? / 22

Alan Whitehorn – Reflections on Vladimir Putin and Russia's Foreign and Military Policy: Exploring Motivations, Factors and Explanations / 27

Daniela Șiscanu – Russia in the context of the pandemic / 41

Șerban Pavelescu – The regional security environment in the Black Sea area in the context of the Covid pandemic 19 / 47

THE RESILIENCE TO THE PANDEMIC'S EFFECTS / 57

Dragoș Gabriel Ghercioiu – Resilience and hybrid threats / 59

Mirel Țariuc – Identification and calculation of security risks. The pandemic has arrived. Are we waiting for the earthquake? / 68

Șerban Filip Cioculescu – The confrontation between the USA and the People's Republic of China in the pandemic's context – the battle of narratives about culprits, guilt and possible effects in international relations / 83

Sorin Vasile Negoită – Germany's new direction in international politics. The influence of the coronavirus pandemic / 95

